

STRIP PRESSING

MAGAZIN ZA DEVETU UMETNOST • BROJ 14

Lari

ILUSTRACIJA NA NASLOVNOJ STRANI

VLADIMIR KRSTIĆ LACI, TAMARA KRSTIĆ

003 ILUSTRACIJA UZ UVODNIK

BORO MALJENOVIĆ

004 ILUSTRACIJA: VEKOVNICI

DRAŽEN KOVAČEVIĆ

005 VEKOVNICI: BLAGOSLOV

MARKO STOJANOVIĆ, BRANKO TARABIĆ

009 JATACI

MIODRAG KRSTIĆ PROFKE, VLADIMIR KRSTIĆ LACI

017 CROSS TO BEAR

MARKO STOJANOVIĆ, VLADIMIR KRSTIĆ LACI

041 GREUČAN (3. DEO)

ADRIAN BARBU

047 AMNEZIJA

FILIP ANDRONIK

048 STRIP KAIŠEVI

MIHAJLO DIMITRIEVSKI THE MIČO
PREDRAG IKONIĆ PEĐA SLAVNI
JOSIP SRŠEN, IVAN GLASNOVIĆ
MARKO STOJANOVIĆ, DANKO DIKIĆ

050 TRAGOVI

STEVAN SUBIĆ

059 I TAKO...

DUŠAN BOŽIĆ

064 ŽIG

MARIN TROSHANOV, EVGENI PROIKOV
PETAR STANIMIROV

072 STRIP KAIŠEVI

MIRKO ZULIĆ
ALEKSANDAR ANĐELKOVIĆ
MARKO STOJANOVIĆ, DUŠAN CVETKOVIĆ
MIJAT MIJATOVIĆ

073 ROVOVI

TASOS ZAFEIRIADIS, PETROS CHRISTULIAS

078 GRBA

IVAN STOJKOVIĆ

Sadržaj

010 Intervju: VLADIMIR KRSTIĆ LACI

ČAK I DA MOGU, NE BIH PROMENIO NIŠTA
Razgovarao: MARKO STOJANOVIĆ

039 Strip fenomeni: THE SIXTH GUN

WEIRD, WEIRD WEST
Piše: UROŠ SMILJANIĆ

045 Intervju: STEFANO ANDREUČI

U ZNAKU AVANTURE
Razgovarao: ZLATIBOR STANKOVIĆ
Preveo: DARKO MRGAN

049 STRIPARNICAJUŽNI DARKWOOD

STRIP JE PONOVO U MODI
Piše: MARJAN MILANOV

062 Strip klasici: VAGABOND

PUT LUTAJUĆEG SAMURAJA
Piše: GORAN MARKOVIĆ

054 REC!enzije

„Egostriper“
Piše: NIKOLA MILIĆEVIĆ
„Iznad duge“
Piše: MARJAN MILANOV
„Vekovnici VI: Čudovišta“
Piše: UROŠ SMILJANIĆ
„Stripovi koje smo voleli“
Piše: PAVLE ZELIĆ
„BDC“
Piše: DRAGAN PREDIĆ
„Esmeralda i druge priče“
Piše: ALEKSANDAR TEOKAREVIĆ

068 Intervju: PETAR STANIMIROV

BALKANSKA PRAVILA: UVEK KA VIŠIM VRHOVIMA
Razgovarao: ALEKSANDAR VAČKOV
Preveo: MARJAN MILANOV

077 Priče iz majstorske radionice

RAJKO MILOŠEVIĆ GERA
SVE JE U INTERPRETACIJI
Razgovarao: MARKO STOJANOVIĆ

Umesto izgovora

...Napad - jer on je najbolja odbrana! Dakle, u 13. „Strip Pressingu“ ponovio sam, od reči do reči, predgovor iz jednog od prethodnih brojeva. E sad, mogao bih da vas farbam da sam to uradio namerno, da proverim koliko pažljivo čitate moj (a svoj) „Strip Pressing“, ali vas suviše poštujem da bih vam rekao bilo šta sem suve istine, a ona je, u ovom slučaju, ta da sam bio preumoran oko rada na broju te neprekidnih korekcija i ispravki - pa sam pokušao da se izvučem reciklažom jednog starog teksta. Doduše, smetnuo sam s uma da sam taj isti stari tekst već objavljivao, i to na tom istom mestu, i to je to... Faux pas, greška u koracima.

E sad, to što je u pitanju bila omaška, ne znači da nije dala neke odgovore - u pogledu toga koliko vas zapravo čita ove predgovore. Ako je suditi po broju ljudi koji su mi skrenuli pažnju na propust koji sam u prošlom broju napravio, moje predgovore ne čita ama baš niko. To jeste poražavajuće, naročito uzevši u obzir koliko se ja (uglavnom, ne i prošli put) trsim da u njima napišem nešto što već makar desetinu puta nisam, ali je i oslobađajuće. Em su moji dani razbijanja glave nad „pravim“ uvodnikom svakog novog broja gotovi, em mogu da u tom istom uvodniku napišem šta hoću, budući da to niko, sem moje uže porodice, očigledno neće ni pročitati. Znaite šta, trebalo je odavno da vas testiram na ovaj način, uštedeo bih sebi muka i muka...

Zato vam sad sleduje buka. Ne zato što je u modi, već zato što je krajnje vreme da se već jednom dignu glas, pa makar vest da Car Trajan ima kozije uši otišla u crnu rupu. S obzirom da ovo ionako nećete pročitati, mogu mirne duše da vam ispričam o tome kako je Zefirino Grasi, glavni i odgovorni urednik „Političkog Zabavnika“ pre nekih 6 godina naručio serijal „Vekovnici“, zadužio scenaristu serijala da sakupi desetine autora i organizuje ih za rad, a onda ih sve zajedno tih istih 6 godina vukao za nos obećanjima da će naručene stripove svakako platiti i objaviti, često i pred desetinama svedoka. Postalo je jasno da od toga neće biti ničega tek krajem 2012, negde u isto vreme kada je najvažniji strip teoretičar Evrope (pa i šire), Britanac Pol Gravet uvrstio peti album „Vekovnika“, „Duhove u bocu“, među najbolje stripove objavljene u svetu 2012. godine. Mogao bih, dalje, napisati koju o Ministarstvu kulture i informisanja Republike Srbije, koje je, za poslednjih 5 godina samo jednom našlo za shodno da finansijski pomogne održavanje najstarijeg i najmasovnijeg strip festivala bivše SFRJ, Balkanskih smotri mladih strip autora. Da im je tajming savršen, pokazuje činjenica da je festival u godini kada mu je uskraćena pomoć održan po jubilarni 15. put, i to sa apsolutnim rekordom u masovnosti u Istočnoj Evropi (pa i šire) od 654 učesnika iz 22 zemlje sveta sa 4 kontinenta! Da ovo čitate, možda bi vam se učinilo da zapažate obrazac, pa vam onda ne bi bilo čudno, kao što je to bilo meni, da Ministarstvo prosvete i nauke za 2013. godinu sreže na pola finansije izdavaču ovog glasila, „Studentsko Informativno Izdavačkom Centru“ („SIIC“) iz Niša, kao i da mu Ministarstvo kulture i informisanja i grad Niš ne daju ni dinara za bilo koje od njegovih izdanja... I to baš u onoj godinu u kojoj „SIIC“ na 11. Međunarodnom salonu stripa u Beogradu dobija priznanje za najboljeg izdavača domaćeg stripa, zasluženo upravo časopisom čije vi uvodnike, kako smo već apsolvirali, ne čitate.

Da ovo sve čitate, možda biste se zabrinuli za strip u Srbiji, ili bar sudbinu nekih strip serijala, festivala i časopisa. Možda biste poželeti da pomognete, da nešto promenite, pa biste onda shvatili poražavajuću činjenicu da su kineski i berlinski zid čisti amateri prema zidu koji stripu, i umetnosti uopšte, neskloni moćnici i institucije podižu oko naše male umetnosti... Tad biste stekli ubeđenje da strip u Srbiji nije, prema staroj domaćoj maksimi „daj šta daš“, deveta umetnost nego deveta rupa na svirali - i ko uopšte zna u koju reku ponornicu bi vas tek taj tok misli odveo... A tu odgovornost nikako ne bih smeo da preuzmem na sebe, pa je stoga srećna okolnost što sam nje i pošteđen.

Mogao bih da vas farbam da je sreća vaša što ne čitate ove uvodnike, ali vas isuviše poštujem da bih vam rekao bilo šta sem suve istine, a ona je, u ovom slučaju, ta da je sreća isključivo moja, pošto sam zahvaljujući tome odlučio da ovom prilikom napišem ono što treba reći - makar ga niko, sem moje uže porodice, i ne pročitao...

Marko Stojanović

.....
STRIP PRESSING Magazin za devetu umetnost
Izdavač Studentski informativno izdavački centar - Niš
adresa Šumatovačka bb, 18000 Niš **telefon** 018/523-418
fax 018/523-120 **žiro račun** 42500-678-5-22823
glodur Pressinga Dejan N. Kostić **urednik izdanja** Marko Stojanović
priprema za štampu Vladimir Vukašinović **likovni urednik** Zlatibor Stanković
lektura Nadica Stojanović **avgust 2013.**

BLAGOSLOV

SCENARIO: MARKO STOJANOVIĆ
CRTEŽ: BRANKO TARABIĆ

KAKO PORAZITI VOJSKU
OD 80 000 RATNIKA...

...PREDVOĐENIH VLADAROM KOJI
JE DO PRESTOLA DOŠAO POSLE
KRAVAVOG GRAĐANSKOG RATA SA
SVOJIM SOPSTVENIM BRATOM...

...SA 106 PEŠAKA
I 62 KONJANIKA?

FRANCISKO PIZARO
NIJE ZNAO ODGOVOR...

...I ZATO JE OTIŠAO
KOD NEKOG KO
JESTE ZNAO...

...ODGOVORE NA SVA PITANJA.

ISTINA JE,
BLAGOSLOVIO SAM SINA
BOŽIJEG NA NJEGOVOM
ROĐENJU.

ZAŠTO MISLIŠ DA BIH
ISTO UČINIO ZA VOJNIČKO KOPILE
KOJE ŽUDI DA POTPIŠE SVOJE IME U
KRVI PRE NEGO ŠTO JE NAUČILO
DA TO UČINI U MASTILU?

PLATIĆU.

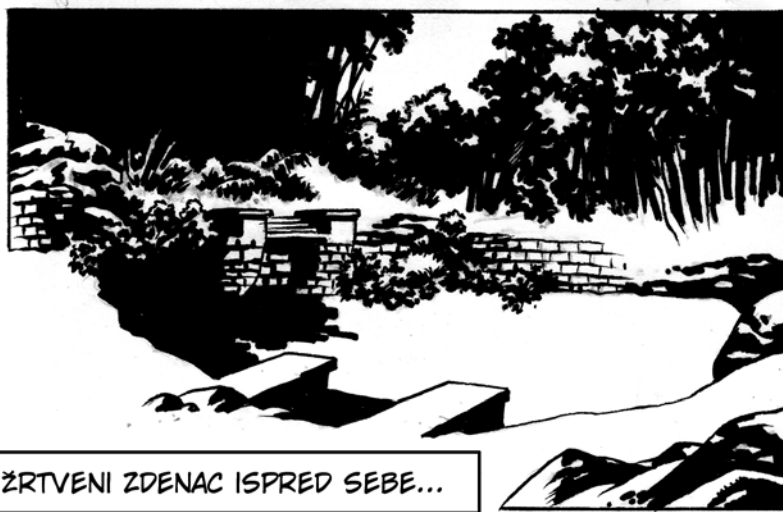
I HOĆEŠ, U ISTOJ
ONOJ MONETI KOJOM
HOĆEŠ DA KUPIŠ SVOJE
BOGATSTVO...

...I TO TEK NAKON ŠTO ZA
TEBE PLATE SVA TVOJA DECA,
SADAŠNJA I BUDUĆA.

IPAK, NI TO TE
SAZNAJJE NEĆE SPREČITI
DA KRENEŠ PUTEM KOJIM
SI NAUMIO, ZAR NE?

NEĆEŠ
BLAGOSLOVITI
MOJ POHOD
NA INKE.

OVU PRIČU JOŠ NISTE ČULI I ZATO SLUŠAJTE: U VREME DOK JE EVROPA DRHTALA PRED SILOM OSMANLIJSKOG CARSTVA, ŽIVOT NA OVIM NAŠIM PROSTORIMA BIO JE ČESTO NEPODNOŠLJIV...

MRAČNI SREDNJI VEK BIO JE JOŠ I MRAČNIJI ZAHVALJUJUĆI SUROVIM ZAVOJEVAČIMA.

SIROTA RAJA (DVA HARAČA DAJE) BILA JE OBESPRAVLJENA, TLAČENA I PONIZAVANA. PORED TOGA ŠTO JE TURČIN GLOBIO DO KOŽE, MORALA JE ČINITI SVE ŠTO OBESNOM GOSPODARU PADNE NA UM...

OTPOR JE NAJPRE BIO SPORADIČAN...

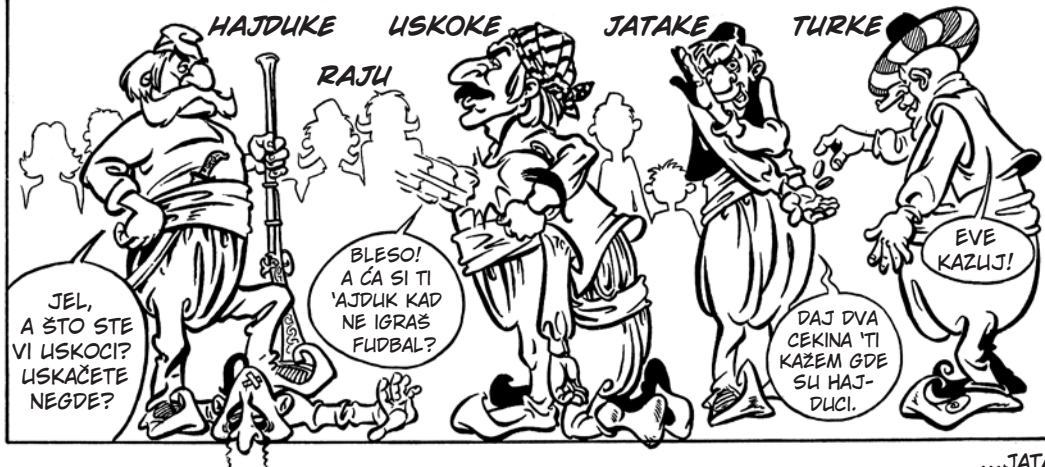

ZATAPKAJ TO ŠTO VIRI OD TOG TURČINA. IZGLEDA DA NIKO NIJE VIDEO.

EVO! ŠTA ČEŠ TI SADA DA RADIŠ BABO?

IDEM U HAJDUKE!

...A POTOM I ORGANIZOVAN... VRLO BRZO DOLAZI DO DIFERENCIJACIJE STANOVNIŠTVA NA:

...JATACI SU BILI NAJPOGANIJI...

Intervju: Vladimir KRSTIĆ Laci

Čak i da mogu, ne bih promenio ništa

Lično poznajem više stotina strip crtača, ali je Vladimir Krstić Laci jedan od svega par ljudi koje znam, a koji mogu da nacrtaju bilo šta, bilo kad, bilo čime – što je više nego dovoljan razlog da pokušamo da dobijemo uvid u to kako ovaj crtački maestro s Nišave razmišlja...

Foto: Davor Đurinić

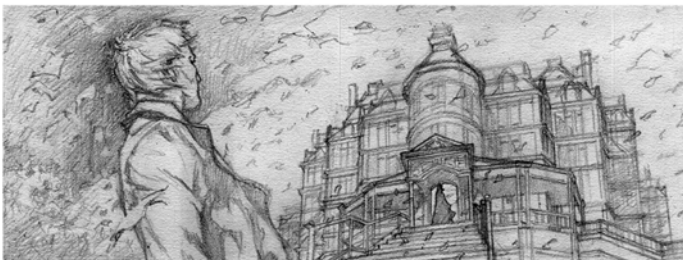
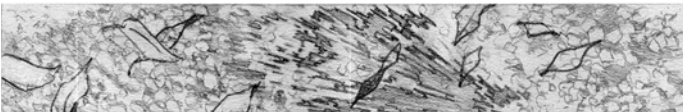
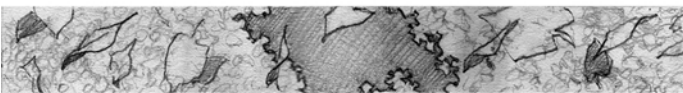
PRESSING: *Kako je Vladimir Krstić postao Laci? Kako si stekao taj nadimak po kome si i danas poznat?*

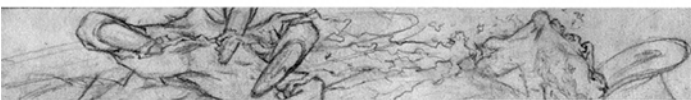
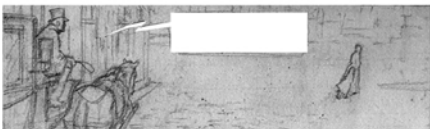
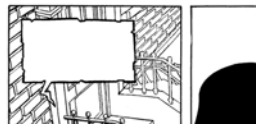
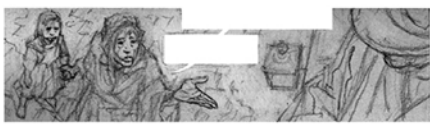
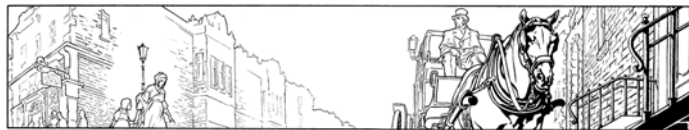
Vladimir KRSTIĆ Laci: Nadimak sam dobio po dva osnova... Za prvi osnov sam sam „kriv“, skraćivao sam ime Vladica (tako su mi tepali) i to je zvučalo kao Aci, no nije bilo glasa L koji su mi otac i stric dodelili inspirisani prasetom koje su zvali Laci – to je drugi osnov. Ni dan danas ne znam zašto su ga tako zvali, no to prase nije pojedeno iz jednostavnog razloga – raznela ga je bomba prilikom bombardovanja Niša u vreme II svetskog rata. Naravno, u to vreme su ova dva brata bili dečaci, koji su bili složni i srećni... Sve dok se nisu oženili. No, i pored toga, krv je krv, pa sam jedan od najboljih svedoka njihovih srećnih trenutaka, koje su jako često delili i sa mnom, i uvek su me zvali Laci. Da se zovem Vladimir Krstić saznao sam od učiteljice prilikom prozivke pri polasku u prvi razred – žena se uplašila gde je to dete, jer se niko ne odaziva na to ime, a brojno stanje je u redu! Kad sam joj lepo objasnio da ja nisam Vladimir Krstić već Laci, bilo joj je bolje, pa je prvi čas mogao da počne. Prvo što

sam naučio na tom času bilo je moje ime i prezime... Rado se toga sećam i rado o tome govorim.

PRESSING: *Završio si srednju umetničku školu „Đorđe Krstić“ u Nišu. Jesi li već pri njenom upisu, na kraju osnovne škole, sa sigurnošću znao da će crtanje i slikanje biti tvoj životni poziv?*

LACI: Dvoumio sam se između medicine i umetnosti... Treba da „zahvalim“ svom nastavniku hemije za svoj sadašnji poziv. Njegova jedna rečenica „odredila“ je moj životni put... Naime, bili smo pitani na kraju osnovnog školovanja šta su nam želje i kada sam od njega čuo da za medicinu treba znanje hemije tako veliko kao što su vrata učionice (visina učionice je bila blizu 5 metara, vrata bar 3), ja sam, normalno, odustao (Smeh)! Interesantan i bitan detalj, kojeg se jako dobro sećam, jeste reakcija nastavnika likovnog na jedan moj rad... Po prvi put sam sa svojih deset godina nacrtao nešto po svome (bez njegovih sugestija) i to je bio pravi pravcati stripski crtež. Naravno, prozvao me je plagijatorom i dao mi savet da to nipošto više ne radim, što me je teško uvredilo, jer je rad

bio u potpunosti originalan. Nakon toga nikada više nisam bio redovan na njegovim časovima, niti sam ga uvažavao kao pedagoga... Moja narav ima oduvek drugu stranu medalje, pa sam bio problematičan i u toj Umetničkoj školi. Više puta je razmatrano moje izbacivanje iz škole zbog „vladanja“, a mene je zapravo tresao testosteron, pa sam zbog viška tog hormona bio problematičan svuda, a ne samo u školi. Sve što sam naučio-saznao-ovladao, bilo je produkt moje želje, mog interesovanja i zalaganja mimo standardnih metoda školovanja.

PRESSING: Na kraju Umetničke škole polagao si

prijemni za Akademiju, kako mi se čini, ali je nisi upisao. Zašto?

LACI: Nisam polagao prijemni za Fakultet likovnih umetnosti po završetku Umetničke škole... Tok događaja je zapravo sledeći: u to vreme je mogao da se polaže prijemni za Fakultet likovnih umetnosti i pre završetka Umetničke škole, sa tom razlikom što si obavezan da polažeš i takozvane diferencijalne ispite (iz razreda koje nisi završio) pored standardnog prijemnog. Nije mi bio problem polaganje u struci, problem su bili diferencijalni ispiti (za dve školske godine) koje nisam ni pripremio.

Ne mogu nikog da krivim, osim sebe. Nakon diplomiranja na Umetničkoj školi, tok stvari je krenuo u drugom pravcu...

PRESSING: Ako sam dobro shvatio, u stripu si se obreo gotovo slučajno, zar ne? Kako se to desilo?

LACI: ...I idemo najzad na strip. Nisam pobornik slučajnosti, to je za mene niz okolnosti koji proizilazi iz tvojih i tuđih delovanja. Ni u jednom trenutku nisam bio van struke, počev od mog angažmana na mestu tehničkog urednika u „Zbivanjima“ u vreme srednjeg školovanja, zatim sam i u tadašnjoj JNA držao olovku umesto puške, pa zaposlenje na Institutu zaštite na

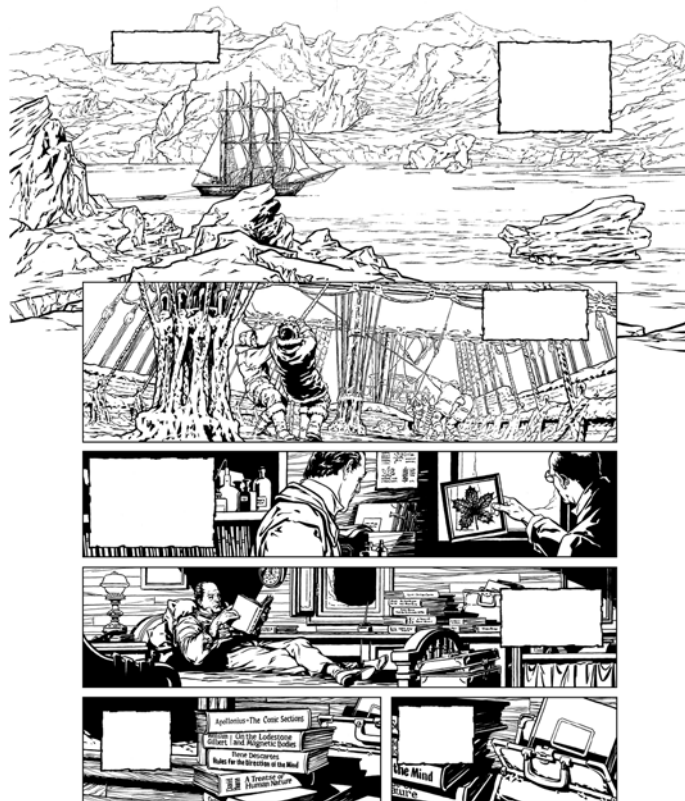
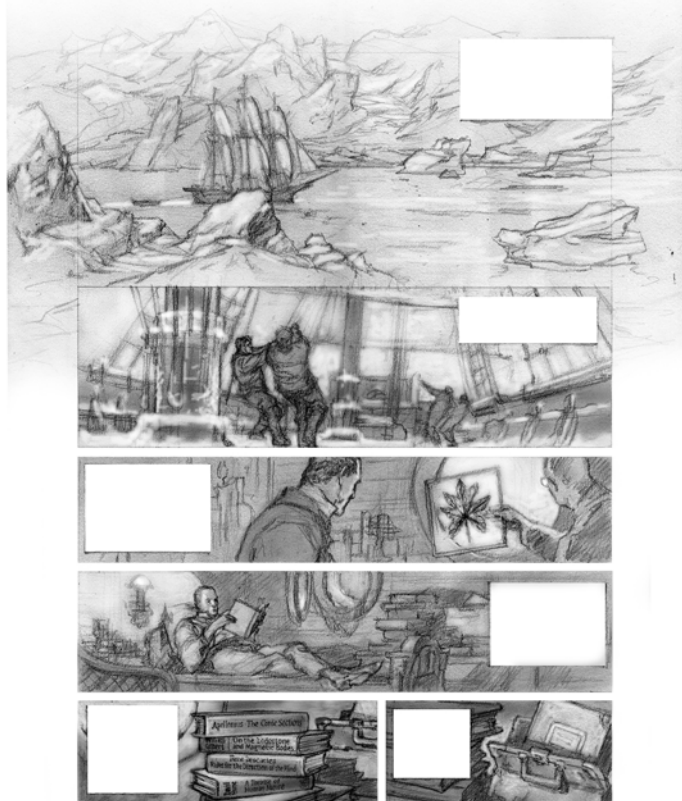
radu „Edvard Kardelj” u centru za izdavačku delatnost, zatim „Gradina”... Negde na samom početku osamdesetih niz okolnosti, koji je proizašao iz mog rada na ilustracijama, spojio je dvojicu prezimenjaka koji su funkcionisali kao jedan – i napravili „Bilija Lutalicu” („Billy Wanderer”)... A o tom stripu više znate od mene.

PRESSING: Moglo bi se reći da je taj period u kome si sa Miodragom Krstićem Profketom ušao u svet stripa bio neki zlatni period niškog stripa, zar ne? Da li bi mogao, zarad mlađe publike, da se prisetiš koji su to niški strip crtači bili u to vreme aktivni? Čini mi se da je osamdesetih u Nišu bilo i strip magazina („Gusar”), izložbi (Art 9)...

LACI: Prisetio bih se ja, no imam osobina da primim neke informacije koje uopšte ne izmemorišem. Naravno da su mi poznati ljudi, al’ sada da me ubiješ ne mogu da nabrojim sve

njih – to ne znači da ću mlađu publiku uskratiti za neke detalje iz tog vremena... Ne znam kako, ali je jedan broj ljudi dobro poznao moje stvaralaštvo, a da ih ja nisam ni poznao (mada je izgleda i danas tako). Jedan od njih je Dragoš Jovanović Fera i on je spojio dvojicu Krstića, a nakon mnogo vremena je posredovao i u mom i tvom upoznavanju, Marko. Što se tiče niške strip scene u ono vreme, iskreno, nisam je ni osećao, niti mnogo znao o njoj. I danas poznajem sve te ljude, povremeno nas spoje zajednički interesi ili se „sudarimo” u prolazu, pa sa nostalgijom konstatujemo to vreme. To vreme je meni bilo ispunjeno iskrenim entuzijazmom i sa puno rada i obaveza, a znao sam da idem i na pecanje... Živeo sam i stvarao sa puno svojih nemira – uostalom, to su moje rane dvadesete... Neću o tome, postajem nostalgičan, idemo na strip.

Elem, kako ti znaš da kažeš (smeh), sa Profketom smo stvarali, kao što se ovde kaže, „u jednu dušu”, u jednom dahu, s dvostrukim entuzijazmom. To se ne da prepričati... Stvarali smo „Bilija” u “hodu”, Profke ili napiše scenario, ili ne napiše, ili donese story board ili ne donese – pa ga napravi na licu mesta – ili kada nema ništa od toga, onda i rečima i gestovima napravi usmeni scenario sa storibordom... Tu, na licu mesta, odmah je nikla kompozicija table, kadrovi rešeni, crta se i tušira „taze” misao... Znoj i obostrano oduševljenje postignutim – znate kad će to da nam se ponovi? Nikad više! To je spoj mladosti, entuzijazma, talenta, poverenja, prijateljstva na kub... To je iskreno koautorsko stvaralaštvo, zato „Bili Lutalica” i danas ple-ni. Da, izložba Art 9... Koliko mi je draga, toliko želim da se ne sećam nekih detalja. Da nisi

pomenuo „Gusara”, ne bih ga se setio, kao ni mase drugih izdanja samo zato što ja nikada, pa ni sada, ne pratim kako treba strip scenu. Jedva da sam i čitao stripove... Ja sam ih gledao, analizirao crtež, naraciju – mene je interesovalo delo, ne razonoda. Zato i ne znam imena mnogih autora, ali su njihova dela kod mene ostavila trajni pečat.

PRESSING: Dosta ljudi je nekada, a i sada, bilo u neverici oko toga koliko je Profketov stil tuširanja na prvi pogled sličan tvom. Jesi li svestan toga, i zašto misliš da je do toga došlo?

LACI: Da mi nisi ovo rekao ne bih ni dan-danas znao da se tako gledalo na to... Ako uopšte ima elemenata toga, to je, verovatno, zbog korišćenja četke... Profke ima originalni likovni izraz i argumentovano stojim iza toga.

PRESSING: Ja ću se prvi složiti s tobom, a složićemo se i da je tvoja omiljena aktivnost u slobodno vreme, koga danas nemaš, pecanje. Šta je to što nalaziš u pecanju, a čega nema u ni jednoj drugoj vrsti razonode?

LACI: (Smeh) Nemoj da mi staješ na muku, ide mi se na vodu na oči ne vidim! To me

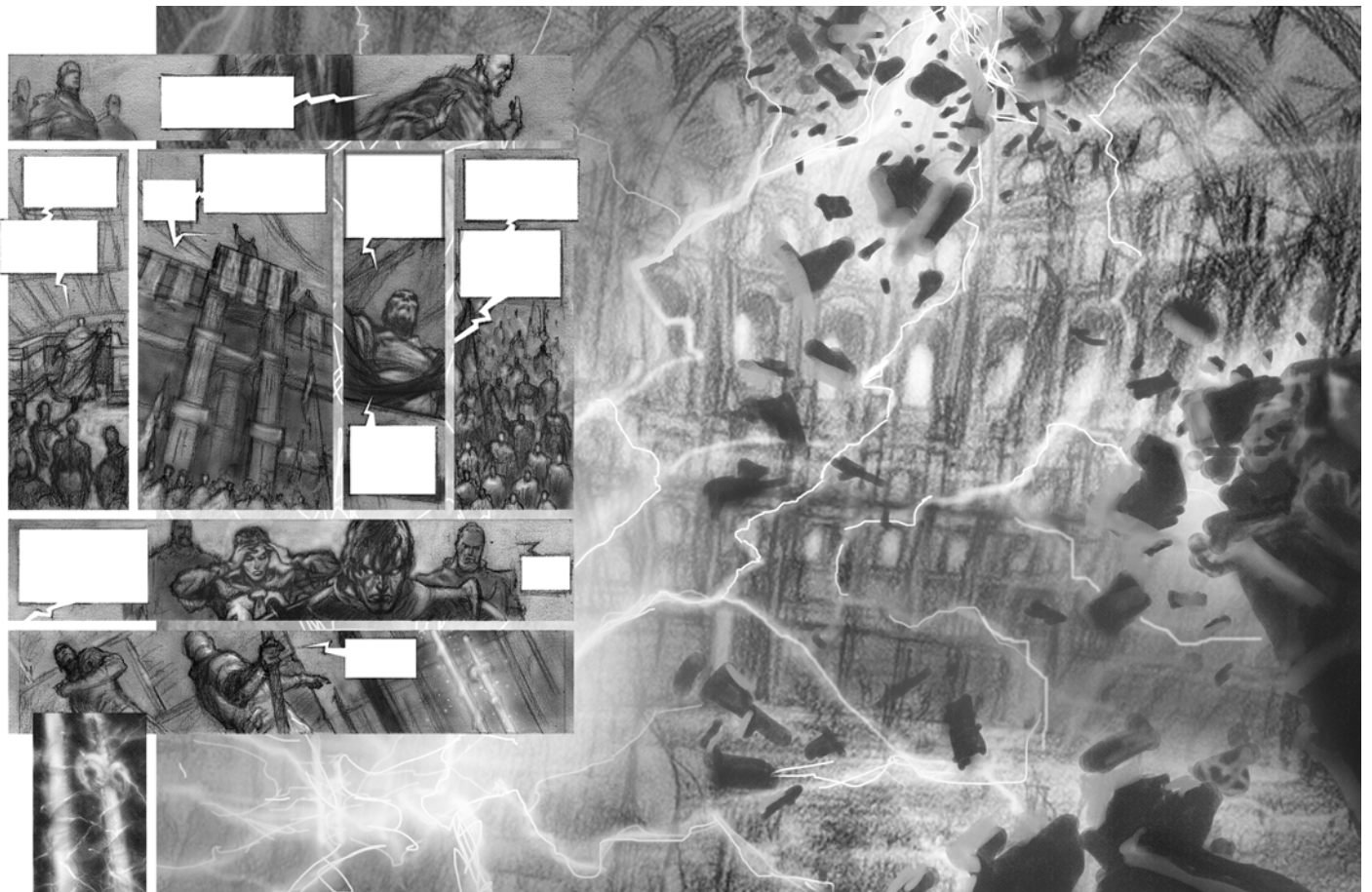
nikada neće napustiti – obožavam prirodu, poštuju njene zakonitosti, pokušavam da je tumačim... Učim od nje. Jedva da imam neke fotografije iz ribolova, ali nosim žive slike koje ne blede. One se mogu nacrtati, ispričati, napisati... Šta nalazim u pecanju (Smeh)? Šteta što Hemingvej nije živ, da ga obojica pitamo – ko poznaje njegov neobuzdani, smeo duh, zna odgovor na tvoje pitanje.

PRESSING: Za pecanje je takođe vezan jedan manje poznat deo tvog stvaralaštva – ti si, između ostalog, i izumitelj, koji ima svoj sopstveni, potencijalno vrlo unosan patent, zar ne?

LACI: Da... No, pokajao sam se što sam uopšte patentirao – samo sam imao enormne troškove u vezi toga i pokušaje da me pokradu. Imam poslovne prepiske (memorandume) o pregovorima o otkupu licence iz kojih se da zaključiti da su svi ti ponuđeni predugovori pokušaj krađe intelektualne svojine... U tome su prednjačili Ameri („Pure Fish”), zatim Francuzi („Techni

pesh”)... Najbolje je izumeti, čutati, zaštititi brend i onda poplaviti tržište količinom... No, to će morati da sačeka. Ako uspem da moj patent pretočim na pravi način u industrijski proizvod, to će biti prava revolucija u varaličarskom ribolovu – stojim iza ove tvrdnje.

PRESSING: Radio si na nekim od najpoznatijih domaćih serijala prošlog veka, „Ninđi” i „Velikom Bleku”, ali si odbio da radiš na još jednom ponuđenom domaćem strip hitu, „Lunu kralju ponoći” i nakon toga na dugi niz godina napustio devetu umetnost. Zašto?

LACI: Prošlog veka! Kao da je bilo juče... „Yu strip“, „Dečje novine“, „Dnevnik“ – da, bilo je to u „kratkome“ vremenskom periodu (moje rane dvadesete), bilo je kul... „Ninđu“ sam odradio sa Profketom, Fera je „kumovao“ „Bleku“ – zatim ostavljam strip iz dva razloga. Za mnogo šta mogu da krivim sebe, ali za ovo postoje dva krivca.... Još tada je počela „kriza“ u zemlji, prvo je stradala kultura, subkultura, privreda – za ovo možemo da zahvalimo neoimperijalizmu, ali i domaćim faktormama... Konkretno, uredniku koji mi je i ponudio posao na „Lunu“. Pošto ima iste inicijale sa prethodnim urednikom, inače gospodinom sa kojim je bilo zadovoljstvo saradivati, neću ih navoditi da ne bi došlo do zabune. No, zbog ucenjivačkog postupka takvog „uvaženog“ urednika, ja sam zauvek ostavio crtački posao u „Dnevniku“. Od tada nikako da se SRETnemo. Jednostavno – ucena kod mene nikada ne prolazi nekažnjeno, makar i na moju štetu. Da, to sam ja, i ne stidim se toga.

PRESSING: *Možeš li, za čitaoce „Strip Pressinga“, da ispričaš kako si se nakon dvadeset godina vratio stripu, i zašto?*

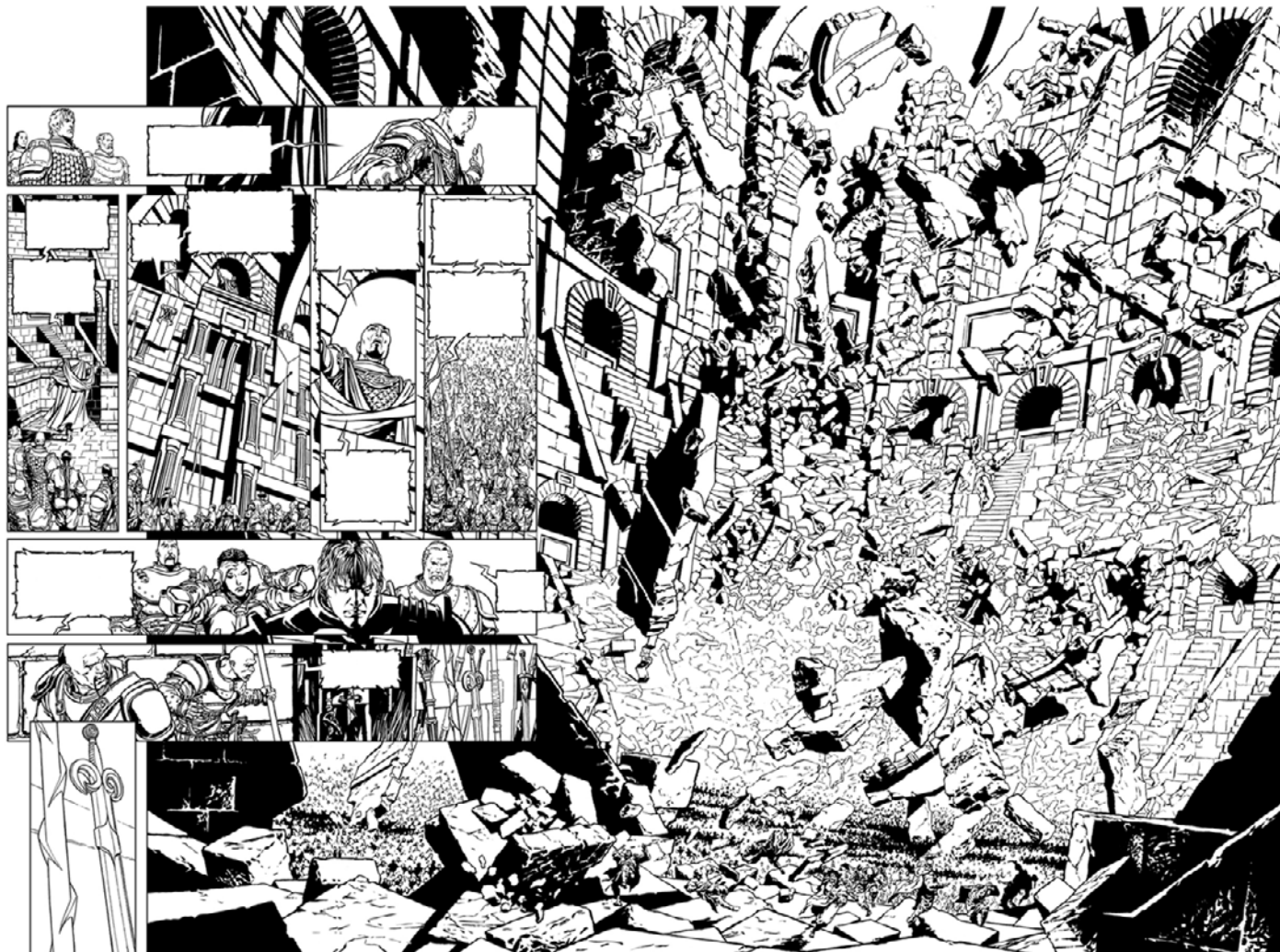
LACI: Sigurno da tih dvadeset i kusur godina nisam bio u hibernaciji. Za to vreme bolje sam živio od grafičkog dizajna i ilustracije nego sa

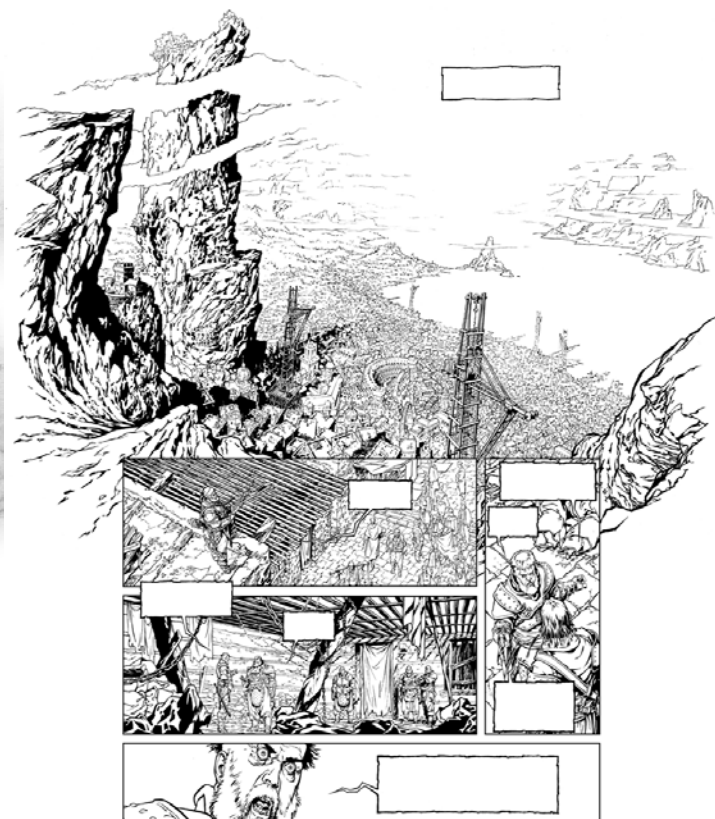
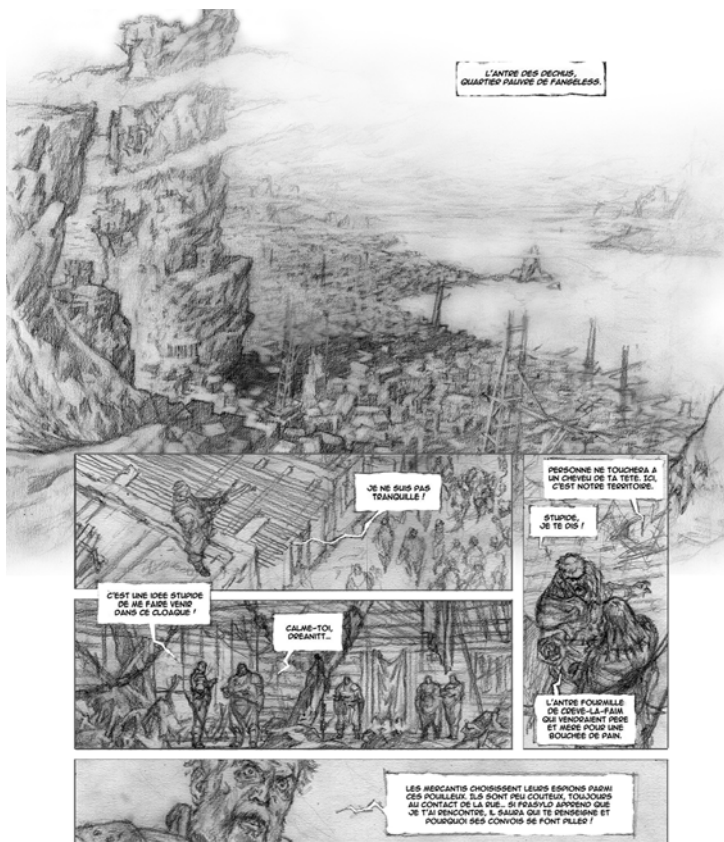

da od stripa. No, sa produbljenjem „krize“ gasi se intelektualna klijentela, a pojavljuju se nepismeni i likovno nepismeni klijenti, a sa njima i njima slična neloyalna konkurencija. Ipak, hvala im – pomogli su mi da ubrzam povratak stripu u kome opet kumuje Fera... I na scenu nastupam sa tobom kao scenaristom – naš strip „No-

siti krst“ („Cross to Bear“) ostaje neobjavljen u inostranstvu, ali mi otvara vrata francuskog stripa...

PRESSING: *Crtač si popularnog serijala „Šerlok Holms“ („Sherlock Holmes“), kao i serijala „Nebesko tamno“ („Celeste noire“) i „Mač“ („Sword“) sa scenaristom Silvanom Kordurijem (Sylvain Cordurie).*

Takođe si, tim povodom, gostovao na najvećem festivalu stripa u Evropi, francuskom Angulemu. Imao si prilike da i izdaleka i izbliza vidiš francusku industriju – kakvi su utisci?

LACI: „Holms“ je započeo kao diptih i tako je trebalo i da završi, no, zahvaljujući velikom interesovanju publike postaje kulturni strip. Što se

tiče „Mača“ ... Prvi tom je „taze“ na tržištu i sve u vezi s njim je potpuno neizvesno. Videćemo, ali po mojoj proceni „Mač“ neće biti zlatna sredina kao „Holms“. Lično, očekujem samo krajnosti sa njim, kao što je bilo sa „Nebeskim tamnim“. Rado bih ga opet crtao, ali nema ništa od toga. Angulem – nosim lepe uspomene i divna poznanstva, Francuzi su me osvojili duhom, kulturom... Nisam ni očekivao da ću toliko toga saznati tamo, a što mi jako koristi za realno sagledavanje funkcionisanja te industrije. Da, jeste – to je industrija, sa svim onim što nosi sa sobom, i to sa usavršenim mehanizmom u kome su autori ulje za podmaz. Zvučim okrutno? Ne, samo gledam istinu u oči!

PRESSING: Kad smo već kod okrutnosti i francusko-belgijskog stripa, sećam se tvoje priče oko iskustva sa naslovnicom za „Nebesko tamno“ i nekih silnih, na neuspjeh osuđenih pokušaja?

LACI: Rekao sam da zvučim okrutno, ali smatram da oni za sebe ne misle da su okrutni... Uostalom, isto nam se hvata. Kad smo kod tih naslovnih strana... Nemam samo ja to iskustvo, ali sam, na svoju sreću, ja te boginje preležao.

PRESSING: Koje su razlike, a koje sličnosti strip izdavaštva u Francuskoj sa strip izdavaštvom u Srbiji?

LACI: Ne vidim ni razlike, ni sličnosti... Srpski strip je tamo, ovdje je italijanski.

PRESSING: Saradivao si sa nekoliko strip scenarista do sada, sa raznih meridijana. Možeš li da uporediš te saradnje?

LACI: Najvažnije u svemu tome jeste biti sposoban da crtački odgovoriš na sve te njihove razlike u pristupu... To je ključ, ništa drugo.

PRESSING: Grešim li ako kažem da je „Šerlok Holms“ postao serijal u kome porodica Krstić igra veliku ulogu?

LACI: Grešiš li? Pa ti si počeo prvi! (Smeh) Ko je tražio da crtam Lacija kao glavnog lika u našem stripu „Nositi krst“, a? Samo ga malo podšišaj i to je pukovnik Demiens u „Holmsu“... Nije ništa novo da autori koriste sopstveni lik. Deo čitalaca to ne prepozna iz dva razloga. Prvi je što ne poznaju autora, a drugi je zbog autorove interpretacije sopstvenog lika – svi imamo predstavu o sebi, a sebe najmanje poznajemo. Praksa je, inače, da se izrada karaktera bazira na glumcima, no moje iskustvo potvrđuje da su karakteri preuzeti od osoba koje poznaješ daleko zahvalniji. Ilustracije radi: princeza Eleonor iz „Nebeske tamne“ – za karakter je tražena lepota aristokratske puti... Nacrtao sam gomilu glumica i još nismo došli do lika. Silvan je iscrpeo reference, pa je umesto foto priloga dao opis. Citiram Silvainu: „treba nam kristalna lepota“. Tu kristalnu lepotu sam imao upravo kraj sebe i portret moje ćerke Anite sam pozajmio za karakter princeze Eleonor. Za Holmsa je bilo slično... Bilo je više foto-referenci, ali bez željenog rezultata. Za mene je Holms jedino i samo Džeremi Bret, ali ne smeš da ga primeniš. I setim se, pa Bane (moj otac) i on su slični, a opet

različiti... Poslao sam karakter i dobio odgovor: „kreći, to je to!“

PRESSING: Kad smo već kod tvoje porodice, ti uvek rado ističeš da imaš dve hodajuće institucije, zar ne?

LACI: Da, i jako sam ponosan na obe svoje kćeri.

PRESSING: Hajde da potordimo ili opovrgnemo legendu – da li je istina da u crtanju ne koristiš lenjir za prave linije, da tuširaš grube postavke olovke i da svaku liniju u tušu izvlačiš isključivo četkom?

LACI: Tačno je da mi lenjir nije potreban i da tuširam isključivo četkom. Poznato je da se iz ramena izvlače ravne linije, ali nije toliko poznato da je „tehnika disanja“ od istog značaja. Što se olovke tiče, na mojim crtačkim posvetama su se mnogi uverili da direktno tuširam rudimentalnu olovku... Između ostalih i Silvan (u Makarskoj). Samo par ljudi zna da sam „Bleka“ tuširao bez ikakve olovke!

PRESSING: Šta je sa korišćenjem gumice, odnosno bele tempere ili belog tuša radi ispravke eventualnih grešaka, i gotovo nikakvim korišćenjem referenci?

LACI: Pa, poznato vam je da belo crtam crnim tušem... Reference su značajne kada se traži autentičnost, a kada to nije slučaj, maksimalno ih izbegavam – usporavaju me.

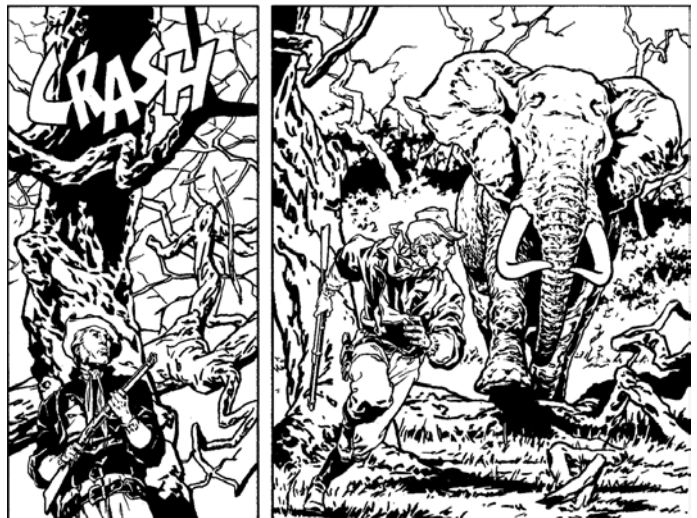
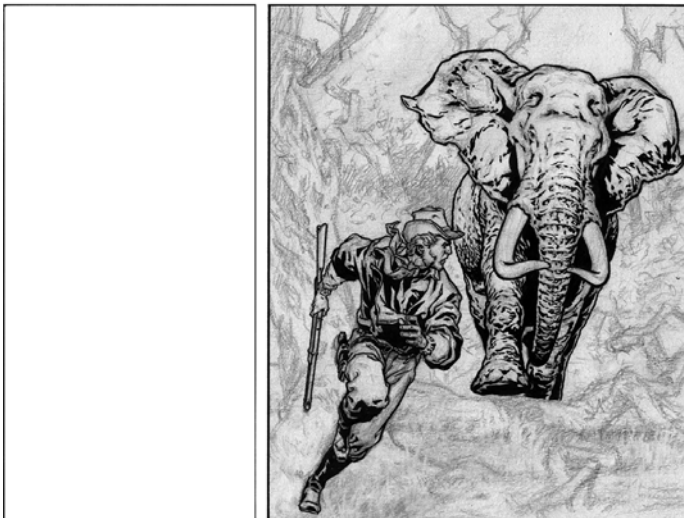
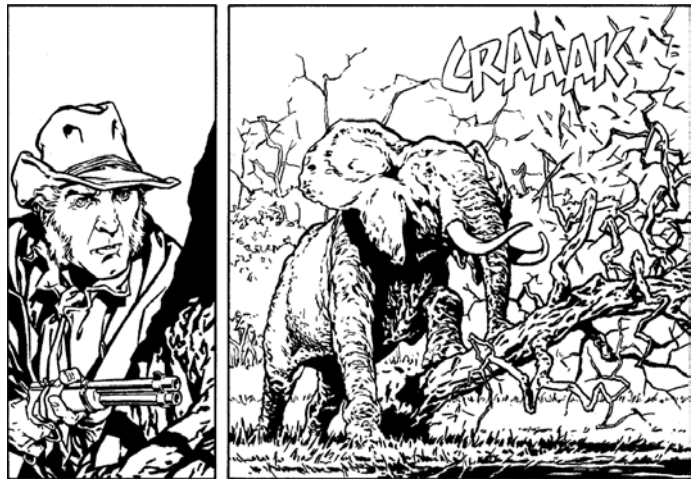
PRESSING: Često umeš da spomeneš male tajne velikog majstora crtanja – crtanje iz ramena, ili pronalaženje belih površina tako što ih opkoliš crnim... Zašto su te stvari bitne?

LACI: O tome ćemo uživati za crtačkim stolom. Eto, na primer, na tvojim Balkanskim smotrama mladih strip autora u Leskovcu, ili prilikom druženja. To mora uživati da se demonstrira...

PRESSING: Imaš li neki savet za nekog ko tek ulazi u svet stripa i želi da se jednog dana nađe u poziciji da crta za strane izdavače?

LACI: Iznad svega, neophodno je ovladati tačnim crtežom i to se ne postiže tako brzo kako bi mladost htela. Ovo je uslov nad uslovima, bez toga nema ni vinjete, a kamo li stripa. Ilustracije radi, napraviću poređenje sa vožnjom automobila. Zamislite da su nožne upravljačke komande (kvačilo, gas, kočnica) tačan crtež. Ako nisi u potpunosti ovladao tačnim crtežom, to je isto kao da gledaš u nožne komande dok voziš auto... Zaključite sami. Kada su izdavači u pitanju, tu ništa ne garantujem... Ni za sebe. U ovom razgovoru sam nakratko bio u vremeplovu, ali i kada bi to bilo moguće, ništa ne bih menjao u svojoj prošlosti. Hvala ti za vožnju.

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

SAN FRANCISCO, 1889.

scenarij: Marko **STOJANOVIĆ**
crtež: Vladimir **KRSTIĆ** Laci

OVI LJUDI...

...OVI LJUDI VIŠE NI NE ZNAJU.

ZATO ŠTO SU, NEGDE UZ PUT,
MORALI DA SE PRETVARAJU DA
JE ŽIVOT JEDNOSTAVAN, DA NEMA
TAME NI SENKI, NIČEGA POD KAPOM
NEBESKOM ČEGA SE TREBA PLAŠITI
SEM JEDAN DRUGOGA.

CROSSSTOBEAR

BLAGOSLOVENI NEKA SU
KROTKI, JER SU ZAGLEDANI
U AMBIS MORALI DA SE
PRETVARAJU DA NE POSTOJI.

I PRETVARALI SU SE.

I BILI SU DOBRI
U TOME.

...TOLIKO DOBRI, U STVARI...

...DA SU ZAISTA USPELI
DA ZABORAVE ISTINU.

I JA SAM, SA SVOJE STRANE,
MORAO DA SE PRETVARAM
DA MOGU DA OBAVIM POSAO.

LIPRAVO DA BIH DOBIO
ŠANSU DA GA OBAVLJAM.

I PRETVARAO SAM SE.

I BIO SAM
DOBAR U TOMU.

*Don't
fail*

ALI NIKADA NISAM BIO
DOVOLJNO DOBAR...

...TOLIKO DOBAR, U STVARI...

...DA SAM USPEO SVE
DA IH UBEDIM DA MOGU
DA OBAVIM POSAO.

...NIKADA NISAM USPEO
DA U TO UBEDIM SEBE.

...SAM IMAO PRIVILEGIJU
I ZADOVOLJSTVO DA RADIM
SA VAŠIM BRATOM, SAMO SAM
ŽELEO DA TO ZNATE, GOSPODINE.
STVARNO JE ŠTETA
ZA NJEGA.

DA,
HVALA.

...HEJLI SE
VRAĆA!
GOSN'!

NIJE UNUTRA,
GOSPODINE.

!?

KLJUČ MU
JE DOLE. U SKLADU SA
VAŠIM INSTRUKCIJAMA, PLATIO
SAM MOMKU NA RECEPCIJI
DA ZAŽMURI NA
JEDNO OKO.

PRILIČNO
VELIKODUŠNO,
AKO SMEM DA
DODAM.

TAKOĐE SAM OD
NJEGA DOBIO I REZERVNI
KLJUČ. TRAJIO JE JOŠ NOVCA
ZA NJEGA, AKO MOŽETE DA
ZAMISLITE?

KAKVO
KOPILE!

ULAZIMO UNUTRA,
I ČEKAMO. BIĆEMO VRLO
TIHI, SVE DOK NE UĐE,
A ONDA ĆEMO POSTATI
VRLO GLASNI.

ZASEDA,
GOSPODINE?

PREDNOST,
SEME.

GOSPODIN
MERIVEDER JE U
PRAVU... SA TAKVIMA
NAM JE POTREBNA SVA
PREDNOST KOJU
MOŽEMO DOBITI.

BOGA MU
NJEGOVOG, IMA
DA MU IZBUŠIM
NOVI ŠUPAK!

MOLIM VAS,
MOŽETE LI MI REČI KAKO
MOGLI DA DOSPEM
NA OVO MESTO?

U OVO DOBA NOĆI?!

IZVINITE ŠTO PITAM, GOSPODINE, ALI ZAŠTO BISTE, ZABOGA, ŽELELI DA ODETE U...

...TUMBSTON, NARODE! MARŠ NAPOLJE!

'BEM MI SVE, DZEJK! OVI IZ KOMPANIJE SU TI DO SAD STO PUTA REKLI DA PAZIŠ KAKO SE OBRACAŠ MUŠTERIJAMA...

...AL'TI NISI ŽIV AKO NE LAJEŠ, JEL' TO?

KAKO TI
ONDA OVO ZVUČI,
MEKDONALDE:

**MARŠ
NAPOLJE, DAME
I GOSPODO!**

JEDNOG
OD OVIH DANA
ZAVRŠIĆEŠ NA
ULICI, VIDEĆEŠ!

JEDNOG OD
OVIH DANA ZAVRŠIĆU
NA GROBLJU, ALI
KOGA BRIGA?

DAJ DA NAĐEMO
NEŠTO DA OKVASIMO
GUŠE, LEŠINARU MATORI!
TOL'KO MI JE SUVO GRLO
DA BI' MOG'O DA LOČEM
I PETROLEJ!

OH,
HVALA
VAM!

OVIH DANA
JE TAKO TEŠKO
NAĆI PRAVOG
DŽENTLMENA!

MOŽDA.

A MOŽDA
JE TO ZATO ŠTO
JE OVIH DANA
TAKO TEŠKO
NAĆI PRAVU
DAMU...

PROVEO SAM CEO DAN RASPITUJUĆI SE OKOLO DA LI JE KOD NJIH ODSEO NEKO IZ ENGLJSKE, I SVUDA DOBIO ISTI ODGOVOR...

"NEMAMO OVDE NIKAVIH ENGLEZA!"

NEMAJU ENGLEZA NIGDE, A MI SMO U STARTU I NASELILI OVU ZEMLJU!

...KUČKIN SINE ENGLJSKI!

EDGARE!

ODBIJ,
CRVENI!

IL' ODBIJ,
IL' CRKNI, OD
VOLJE TI!

ŠTO SE
TEBE TIČE, ČURICE,
BUDI MIRNA!

MOGLA BI
DA SE POSEŽEŠ
NA OVAJ MOJ PERO-
REZ, PA ĆE ENGLEZ
DA TE ŠUTNE
IZ KREVETA!

PROČAČKAJ
UŠI!

NE PRIČAM OVDE
O TVOM BUČKURIŠU,
ENGLEZU...

SLUŠAJ,
NE ZANIMA ME KO TI JE
TATICA, OVDE NE MOŽEŠ
DA DOBIJEŠ PIĆE AKO
SI VEĆ PIJAN...

...I DE-
FINITIVNO NE
PRIČAM O SVOM
OCU!

PRIČAM O...

...POŠTOVANJU?

NE ŽELIŠ TO DA RADIŠ...

...BOLJE REČENO, OVA TVOJA TO NE ŽELI.

CLICK!

OLOŠ.

ONO ŠTO BI TREBALO DA HRADIŠ, MATORI, JESTE DA POKAŽEŠ MALO POŠTOVANJA PRE NEGO ŠTO TI ISTRESEM ZUBE!

A?

A ZAŠTO?

WHACK

ZAR ZAISTA MISLIŠ DA TI DUGUJEM POŠTOVANJE ZBOG TOGA ŠTO MISLIŠ DA MOŽEŠ DA ME PREBIJEŠ NA MRTVO IME I DA SE S TIM IZVUČEŠ?

SAMO ZATO ŠTO TI JE TATICA DOVOLJNO BOGAT DA TI PRIUŠTI DVE DADILJE S OPASAČIMA...

LINH!

PST...

NE, NIJE...

ŠTA TO BI? JESI REKAO NEŠTO?

...MADA SE JESTE LIPIŠAO U GAČE.

ALI PRET-POSTAVLJAM DA SI SE U TO DO SAD I SAM LIVERIO.

IZVINI,
MOŽEŠ LI DA ODVOJIŠ
KOJI SEKUND?

PRVO I PRVO,
PRESKOČI HVATANJE ZA
REVOLVER, ILI ČU TE UBITI
TU GDE STOJIŠ.

DALJE,
MISLIO SAM DA BI
HTEO DA ZNAŠ DA SU TI
GORILE TRENUTNO
RASHODOVANE.

VEROVATNO
BI TREBALO DA DODAM
DA SI ODABRAO VRLO
POGREŠNU OSOBU ZA
IZIVLJAVANJE,
ALI HEJ...

...ZAŠTO TE
NE BIH PUSTIO
DA TO SAM
OTKRIFEŠ?

VODITE
GA KUĆI. NE
VRACAJTE
SE.

...VIŠE NISTE DOBRODOŠLI U "ZLATNOJ ŠAPI".

BOŽE MOJ, EDGARE, JESI LI... JESI LI DOBRO?

EDGARE?

TO ČEMO TEK DA VIDIMO...

ISTINA JE SAMO JEDNA...

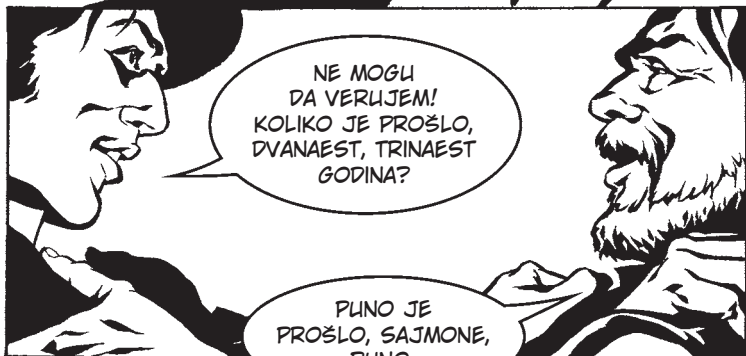

...LAŽI JE MNOGO.

STRAH KORISTI TU REČENICU DA ISPIJE I ZADNJU KAP KRVI IZ LICA MOLI HAUARD.

NE MOGU DA VERUJEM! KOLIKO JE PROŠLO, DVANAEST, TRINAEST GODINA?

PLNO JE PROŠLO, SAJMON, PLNO.

I ONA IZHENADA ZADRHTI, DOK JOJ JEZA JURI NIZ KIČMU...

...NE VIDEĆI VIŠE PRED SOBOM SVOG MUŽA I STRANCA KOJI RAZMENJUJU POZDRAVE...

...VEĆ PREKO PONORA VEKOVA TUČE LJUDI U SLABO OSVETLJENOM ŠATORU, SA TVRDOM ODLUČNOŠĆU U OČIMA, PRAVDOM U SRCIMA I ČVRSTIM STISKOM NA BALČACIMA MAČEVA...

...KOJI SLUŽE KAO POTVRDA NJIHOVE JEDINSTVENE VOLJE, VOLJE DA RASPORE SADAŠNJOST SAMO DA BI IZ NJENE VRELE I KRVAVE UTROBE MOGLI DA PROČITAJU SVOJU BUDUĆNOST.

NJENA SOPSTVENA VOLJA, S DRUGE STRANE, POČINJE DA SLABI, I SVE ŠTO ONA MOŽE DA PREVALI PREKO USANA JESTE...

DUŠO, SLUŠAJ...

TI SI IZ REDA.

TI SI IZ REDA, GADE JEDAN NADMENI!

ON
JE IZ REDA,
EDGARE! IZ REDA,
ZA IME BOŽIJE!
TI SI MI PRIČAO
TAKVE PRIČE
O NJIMA...

ONO ŠTO
TREBA DA URADIŠ
ZA MENE JESTE DA
ME SASLUŠAŠ ZA
TRENUTAK.

SLUŠAJ ME.
MOLIM TE?

...I SVAKA
OD NJIH JE
ISTINITA, ALI OVDE
SE NE RADI
O TOME.

ALI ON...

GOVORI TIŠE.
ON JESTE IZ REDA,
ALI TO NIJE NEŠTO ŠTO
BI TREBALO JAVNO
OGLAŠAVATI.

ČINI MI
SE DA NIJE
OVDE DA BI MI
NALUDIO.

ŠTO SE TIČE
TOGA ZAŠTO JESTE
OVDE, MISLIM DA ČU IMATI
MNOGO BOLJU IDEJU O
TOME NAKON ŠTO S NJIM
SEDNEM I MALO
POPRIČAM.

NASAMO.

PUNO KNJIGA,
LONDONSKA
IZDANJA...

KAKO SI IH
NABAVIO? NEKAKO
MI SE NE ČINI DA
OVA ZABIT OBILUJE
KNJIZARAMA.

NIJE BILO
LAKO DOĆI DO NJIH,
PRIZNAJEM, ALI KAO ŠTO
BI TREBALO DO SADA DA
ZNAŠ, ZA PRAVU SVOTU
SVE JE MOGUĆE...

ŽIVA
ISTINA.

...ČAK TO DA
TI LONDONSKA KNJIZARA
ISPORUČI SVOJA IZDANJA
ČAK OVAMO, DO
GRANICE.

VIDIM DA
SI JOJ PRIČAO
O NAMA.

ONA MI JE
ŽENA, SAJMONE. IMA
SVAKO PRAVO DA ZNA O
BOLJEM DELU MOG ŽIVOTA...
...ILI GOREM, ZAVISI OD
TOGA KAKO NA TO
GLEDAŠ.

LI STVARI,
ZAVISI OD TOGA
KAKO TI NA TO GLEDAŠ...
ALI NA TO VEĆ
ZNAMO ODGOVOR,
ZAR NE?

TO JE
JEDINI NAČIN DA
SE NAPUŠTI RED.
PRESEČEŠ SVE LIČNE
VEZE I MOLIŠ SE
DA TO OBAVI
POSAO.

SAMO SI
OTIŠAO. BEZ
POZDRAVA,
BEZ PORUKE,
BEZ IČEGA.

ZAŠTO
SI GA UOPŠTE
NAPUŠTAO? NISI VIŠE
MOGAO DA PODNESEŠ
PRITISAK?

SA PRITI-
SKOM SAM MOGAO
DA SE NOSIM. ON IDE
S POSLOM.

NA NESREĆU,
ISTO VAŽI I ZA
UBIJANJE.

VEROVAO ILI NE,
BILO MI JE VIŠE MUKA
OD UBIJANJA.

ALI RADIO SI
DOBAR POSAO,
BOŽIJI POSAO!

MOJ POSAO,
SAJMONE, TVOJ POSAO...
SIGURNO, IMA TI PUNO
ISTRAŽIVANJA I JURNJAVE, ALI
SE NAPOSLETKU SVE SVODI
NA UBIJANJE, NEK TI TO
BUDE JASNO.

KAD SE SVEDU
RAČUNI, UBIJANJE
JE UBIJANJE...

ČITAO SAM
NEKE OD HRONIKA,
EDGARE. TAJ ZADNJI POSAO,
U EKSAMU... BIO JE SUVIŠE
GADAN, ČAK I PO
STANDARDIMA REDA.

JOŠ KAKO.
NE MOŽEŠ TEK TAKO
DA ODŠETAŠ NAKON ŠTO
SI LUBIO NEKOG BLISKOG.
NIJE DA NISAM
PROBAO.

...BEZ OBZIRA
NA TO U KOGA
SMEŠTAŠ METAK,
ILI DA LI TO ČINIŠ U
IME ISUSA HRISTA ILI
NEČIJE TUĐE.

ZNAČI,
NISU TE POSLALI
OVDE DA ME
PRONADEŠ?

O, POSLALI
SU ME OVDE...

...ALI
TRAŽIM NEKOG
DRUGOG.

NEKOG?
RED OBIČNO
TRAŽI
NEŠTO.

NE I OVAJ
PUT. OVOG PUTA TRA-
ŽIMO JEDNOG ČOVEKA...
MADA ČEŠ U TO TEŠKO
POVEROVATI KAD BUDEŠ
VIDEO ZA ŠTA JE SVE
SPOSOBAN.

DA BIH
TE LIPOZNAO SA
TEKUĆIM DEŠAVANJIMA
U DOBROJ STAROJ
ENGLJSKOJ, TREBALO
BI DA TI KAŽEM
PAR STVARI.

ODAKLE
ČOVEK DA POČNE?
DA VIDIMO... VAJTČEPL,
PRE NEKOLIKO
MESECI.

ZNAM ZA TO.

ŠTA ŽELIŠ
OD MENE,
SAJMONE?

ŠTA MI NE
GOVORIŠ?

IZGUBIO SAM
SVOJE ŠTITOVE.

ŠTA?

IZGUBIO SAM
ŠTITOVE.

KO?

O'FALON,
MERIVEDER I
KOLINS.

ZNAO SAM
FRENKA KOLINSA.
DOBAR ČOVEK,
ČAK I BOLJI
MEDIJUM.

KAKO?

POSTAVIO
NAM JE ZASEDU DOK
SMO ZAUZIMALI BUSIJU...
JOŠ LVEK NE ZNAM ŠTA
SE TAČNO IZDEŠAVALO.
MSLIM, URADIO SAM SVE PO
PRAVILIMA! NISAM MOGAO
DA PRETPOSTAVIM DA JE
TAKO NEŠTO MOGUĆE,
NEMA ŠANSE!

NE ZNAM,
NISAM MOGAO, NEMA
ŠANSE...

ZAR MISLIŠ
DA TO NE ZNAM I
SAM!? MISLIŠ LI DA
NE ZNAM KOLIKO
SAM DUBOKO
ZABRAZDIO?

TO NIJE
ONO ŠTO ŽELE DA
ČUJU OD JEDNOG
OD SVOJIH
MAČEVA.

NE ZNAM
OVAJ GRAD, OVU
ZEMLJU... ZA RAZLIKU
OD TEBE.

LVEK SI
BIO NAJBOLJI
OD SVIH
MAČEVA...

NE.

TREBAŠ
REDU.

TREBAŠ
MENI.

EDGARE,
MOLIM TE...

A JA TE
ODBIJAM, SAJMONI.
ZATO ŠTO
MORAM.

NE.

ŽAO MI JE,
ALI SAM DAVNO MORAO
DA PODVUČEM CRTU, DA
SVE OSTAVIM ZA SOBOM.
TO SAM I UČINIO. DO DANA
DANAŠNJEG ZBOG TOGA
NISAM ZAŽALIO, NI ZA
TRENUTAK.

ON JE OVDE,
U TVOM GRADU.
LJUDI KOJE ZNAŠ...
ŽENE... UMREĆE.
U MUKAMA.

ZNAŠ,
POSTOJI JEDAN
STIH U KRALJU
LIRU:

STVARNO
NIJE LOŠ, MEĐUTIM
MISLIM DA U ISTOM KOMADU
POSTOJI JEDAN KOJI
BOLJE ODGOVARA
SITUACIJI:

"ZNAJ JOŠ I OVO,
DA LJUDI SU POPUT
VREMENA: MAČU NE PRILIČI
DA BUDE NEŽAN - TVOJA
VISOKA DUŽNOST NE TRPI
OKLEVANJE."

"KAO MLIVE
BESPOSLENIM
DERANIMA MI
SMO BOGOVIMA -
LBIJAJU NAS ONI
IZ ZABAVE."

SAD JE
DOSTA!

NEK TI
NEBESA POMOGNU,
JER JE NJIHOVA
KRV NA TVOJIM
RUKAMA.

MISLIM DA
JE BOLJE DA
SADA ODEŠ.

BRIGA
ME KO SI, HOĆU
TE VAN SVOJE
KUĆE!

EDGARE?

ČOVEK KOGA
SAM NEKAD ZNAO NIJE
PRIMAO NAREĐENJA OD
SUKNJE, NITI SE IZA
NJE SKRIVAO.

I TI
SI, MALI
BRATE...

PROMENIO SI
SE, EDGARE!

...I TO NE
NA BOLJE.

NASTAVIĆE SE?

Weird, Weird West

Divlji Zapad plus oživljene mumije koje mogu da vide budućnost? Oružje iskavano u samom paklu koje pod kontrolu pokušavaju da stave raznorazna tajna društva i kultovi? Revolveraški asistent koji je ubijen u sukobu sa demonima i sada se unaokolo tetura kao golem od blata? Vudu božanstva koja naplaćuju prolaz u rumu presečenom barutom? Kažite nam gde to ima i koliko košta?!

Vestern kao žanr u literaturi, na filmu i u stripu star je dovoljno da mu se povremeno najavljuje veliki povratak, ali i da mu maštoviti ili samo radoznali autori ponekad na silu sa strane zavare delove nekog drugog žanra i onda puste tu frankenštajnsku tvorevinu da šepasa unaokolo kako bi videli šta će da uradi. Termin „čudan zapad“ („weird west“) se koristi u popularnoj kulturi najmanje od početka sedamdesetih godina prošlog veka kada je američki strip-izdavač „Di-Si“ („DC“) započeo svoj magazin „Čudne vestern priče“ („Weird Western Tales“), ali se, istini za volju eksperimentisanje sa tropima vesterna i njihovim ukrštanjem sa elementima drugih žanrova može

pronaći još u periodu između dva rata, među stranicama palp magazina koji su ponekada voleli da zamešaju horor, fantastiku i vestern računajući da iz tako zapaljive smeše mora nešto da ispadne.

Međutim, kako danas vestern ne spada u specijalno popularne žanrove, tako ni weird west ne može da se pohvali nekakvom popularnošću, kakvu je recimo uživao osamdesetih godina sa radovima Joa R. Lansdejele ili Stivena Kinga. U stripu su stvari pogotovo mršave sa vrlo retkim primerima uspešnih vestern serijala, gde čak i relativno visokoprofilni „Džonan Heks“/„Sve zvezde vesterna“ („Jonah Hex“/„All Star Western“) iako stabilno prodavan poslednjih nekoliko godina nije uspeo u filmskoj adaptaciji da izazove više od flegmatičnog treptanja publike. Poslednji veliki trijumf weird west estetike čini se da je bio *onaj* film sa Vilom Smitom...

Međutim, kada se tome najmanje nadate, stvari se okreću u čudnim smerovima i poslednje dve i po godine „Oni pres“ („Oni press“), strip-izdavač čiji je portfolio karakterističan po praktično stopostotnom odsustvu superherojskih naslova iz ponude, svakog meseca nam isporučuje porciju zaista *weird* vesterna. Serijal „Šesti pištolj“ je došao prilično tiho u ponudu izdavača koji je sa „Skotom Pilgrimom“ („Scott Pilgrim“) napravio ogroman posao i time sebi može da dopusti razne ekstravagancije, a njegovi autori Kalen Ban i Brajan Hart su, iako već relativno uspešni sa svojim noar mini serijalom „Prokletnici“ („The Damned“), stupajući u nesigurne vode vesterna krenuli polako, oprezno, pričom koja je mogla, a nije morala, da se završi sa šestim brojem.

Dvadeset devet brojeva kasnije, „Šesti pištolj“ je uhvatio ogroman zalet, jedan je od najintrigantnijih tekućih serijala koji trenutno izlaze u Americi i publiku veoma uspešno drži na samoj ivici sedišta sa svakom epizodom, a Ban najavljuje da će do pedesetog broja, kada se planira kraj biti još mnogo nezgodnih i zastrašujućih pustolovina kroz koje će Hart i on propustiti svoje protagoniste. Dojava da je krajem prošle godine televizijska mreža „En-Bi-Si“ („NBC“) naručila produkciju pilot epizode potencijalne TV serije – posle nekoliko meseci neuspešnih pregovora sa „Saj-Fajem“ („SyFy“) – svedoči o tome da su Ban i Hart na ivici proboja u kulturu glavnog toka.

Popularnost, međutim, nije došla tako lako i „Šesti pištolj“ nikada nije postao sjajno prodavan strip. U vreme kada i Banovi radovi za „Marvel“ – kojih se u poslednje vreme nagomilalo – dobacuju tek negde između dvadeset i trideset hiljada kopija pored čitave „Diznijeve“ i „Marvelove“ marketinške mašine, nije nikakvo iznenađenje znati da se „Šesti pištolj“ batrga negde na donjoj granici onoga što se smatra normalnim za stripove koje izdaju korporacijski izdavači ali koji su vlasništvo svojih autora. Tokom prvih godinu i po dana tipična sveska ovog serijala prodavala je jedva oko pet hiljada kopija, a kako bez obzira na kvalitet po pravilu svaki serijal prodaje sve manje kopija što više brojeva izda, tako je i potkraj 2012. godine Banovo i Hartovo čedo sišlo na ispod tri hiljade kopija. „Oni Pres“ međutim i dalje daje svu moguću podršku serijalu jer su njegovi autori, na kraju krajeva, u punoj meri opravdali poverenje koje im je izdavač poklonio i „Šesti pištolj“ je postao neka vrsta kulturnog klasika.

Zbilja, prvih šest epizoda – uvod koji je trebalo da navuče publiku na dalju kupovinu ali i da pruži zaokruženu, celovitu priču za slučaj da se ispostavi kako je dalji rad na serijalu ekonomski neisplativ – nije uspeo da u potpunosti iskomunicira jedinstveni šarm koga ovaj strip nudi. Polazak u akciju in medias res, zasipanje čitaoca likovima koji se pojavljuju, upadaju u akciju i ginu pre nego što ih dobro upoznate, gomila okultnih i onostranih motiva koji samo prolete i ne ostanu na ekranu dovoljno dugo da ih čovek razume, spektakularni rat za sudbinu ovog sveta u finalu, a koji se završava pre nego što smo i shvatili ko tu sve ima koju agendu – bezbedno je reći da je „Šesti pištolj“ u svojoj prvoj priči bio refleksija napora svojih autora da čitaocu pokažu po malo od svega što im je u vezi sa ovim stripom palo na pamet. I to ga je donekle kočilo – likovi nisu uspeali

da se isprofiliraju u očima čitalaca, dijalozi su bili više uslužni u prenošenju informacija nego upečatljivi u smislu uspostavljanja identiteta govornika, a silesija mitoloških i horor motiva koji su se smenjivali filmskom brzinom otežavala je praćenje zapleta.

Međutim, kada se pokazalo da publika posle svega na ovo reaguje pozitivno, Hart i Ban su mogli da odahnu i strip je odjednom počeo da diše mirnije. Umesto da čitaoca zasipa kakofonijom slika i zvukova nastojeći da ga spektaklom natera na kolena, demonstrirao je da su mu jednako jasne i suptilne, zavodničke taktike svojstvene dostojanstvenom hororu i mračnoj fantastici. Dvojica autora koji su se upoznali radeći u prodavnici stripova i koji su u ovaj serijal ušli pod uticajem radova Džoa R. Lansdella ali i „Di-Sijevog“ vestern serijala „Džonan Heks“ su posle šestog broja krenula sa pokazivanjem svoje prefinjenije strane. Hartov crtež postao je sigurniji, jasniji, upečatljiviji, sa boljom karakterizacijom likova i – kada je to potrebno – još spektakularnijim scenama. Ban će sa svoje strane likove početi da produbljuje, dajući im lične glasove, ulazeći u njihove prošlosti i psihologije, očigledno uživajući u odnosima koji će prirodno izrasti između nekoliko stalnih lica u velikoj, natprirodnoj vestern dramati.

„Šesti pištolj“ je danas strip koji osvaja svojom nepredvidivošću, ali koja ga ne sprečava da ima jasno profilisane karaktere i sada unekoliko shvatljiv zaplet. Naravno, teško je zaista predvideti šta će se sve dogoditi do zaključka u pedesetom broju – na kraju krajeva, jedva da smo pregazili polovinu serijala – ali sada su obrisali velikog rata koji za sudbinu planete vode onostrane sile već jasniji a položaj igrača na globalnoj šahovskoj tabli razumljiviji. Ono što je na početku delovalo kao haotična kolizija „Džonana Heksa“ i „Helboja“ („Hellboy“) sada je strip koji dobija jednu haardhoksovsku „buddy“ crtu dok se stvaraju savezništva iz nužde kako bi likovi sa ne sasvim kompatibilnim, pa čak neretko i sasvim suprotstavljenim agenda-ma udruženim snagama porazili zajedničkog neprijatelja.

U snagu neprijatelja ne treba sumnjati, šarolika grupa revolveraša, pustolova i modernih krstaša čiju sudbinu kroz serijal pratimo protiv sebe ima ništa manje nego snage čitavog pakla, hrišćanskog ili bilo kog drugog, rešene da preuzmu kontrolu nad šest ukletih revolvera koji svojim vlasnicima daju posebna natprirodna svojstva i koji od njih ne mogu biti zaista razdvojeni sve do smrti nosioca. Naravno, revolveri su samo najnovije manifestacije mnogo starijih oružja koja su na zemlju dospela u nekim ranijim ratovima onostranih sila i Ban i Hart (koji zajednički učestvuju u stvaranju zapleta) nemaju nikakvih problema da pomešaju sve mitologije i religije čiji im se motivi čine pogodni za pričanje priče. No, ono što je isprva ostavljalo utisak mitološkog galimatijasa sada se već pakuje u spretno sastavljene celine pa su i prelazi između mitoloških i religijskih elemenata prirodniji i ne smetaju. Tako starostavna udruženja avramskih vernika koja već vekovima vode tajni rat sa konkurencijom ovde udobno sede odmah pored severnoameričkih Vendigo mitova, a i jedni i drugi će imati sedište odmah do epizoda tipično klajvbarkerovske fascinacije degenerisanim zajednicama američkih provincijskih zabiti. Ban i Hart nisu odustali od spektakla – susret sa Vendigo jelenom koji je deset metara visoka a vet sa odsečenim glavama neprijatelja nabijenim na oštre vrhove svojih rogova jedan je od spektakularnih prizora koji odmah padaju na pamet – ali su sada tem-

po pripovedanja i doziranje akcije, saspensa, (melo)drame i ekspozicije mnogo bolji i „Šesti pištolj“ kao da dobija i obrise jednog gartenisovskog religiozno-akcionog filma-u-stripu.

Ovo se pogotovo može primetiti u domenu likova koji od zadatih vrednosti koje su nosili u prvom priči, gde su morali bukvalno da nam objasne kakvi su ljudi i koje su njihove karakterne osobine, postaju mnogo složenije tvorevine, prava bića, ljudi što u jednom ratu koji se tiče ne samo totalne ljudske egzistencije već i same filozofije egzistencije kao takve („kažu da šesti pištolj može da uništi svet a zatim stvori novi svet u skladu sa željama njegovog vlasnika“) uspevaju da sačuvaju ljudske crte, da budu i nesavršeni, pa neretko i sasvim grešni, a da opet kad treba dobijemo momente, bljeske herojskih ličnosti, junačkih dela. Hartovo i Banovo pripovedanje je ovde pogotovo uspešno, sa skakanjem između likova koje uvek uspeva da doprinese napetosti i tera nas da strane okrećemo u nervoznoj anticipaciji onoga što nas dalje očekuje, ali i sa, kako reko-

smo, sada vrlo dobro pogodnim odnosom pripreme terena za akciju i zatim realizacije same te akcije. Možda najbolji primer ove pripovedačke izvrsnosti dolazi u toku četvrtice priče, „Grad zvani Pokajanje“ („A Town Called Penance“) u kojoj gledamo izrastanje glavnog ženskog lika u bona fide akcionu heroinu koja kreće u spasavanje života glavnog muškog lika, konfliktnog revolveraša (ali i gospodina) mračne prošlosti što ga neprijatelj drži zatočenom. Napeta igra obmana i kompromisa eksplodira u broju dvadeset i jedan gde Hart i Ban prikazuju jedno apsolutno spektakularno razrešenje dostojno filmova pokojnog Tonija Skota, a sve to bez i jedne jedine ispisane reči. Pripovedanje samo slikama je i dalje trik koga nije tako lako odraditi – pogotovo u stripu koji povremeno ima pasaže ekspozicije što nam je nudi sveznajući narator – ali Ban i Hart ovo rade bez ijednog izgubljenog koraka, dajući nam možda najeksplozivniju epizodu u američkom stripu tokom čitave 2012. godine. Možda je ovome doprinelo Banovo iskustvo u hipnotisanju sticano pored oca – estradnog hipnotizera koji je svog sina uključivao u tačke već kad je imao četiri godine, a možda su samo on i Hart tokom godina rada došli do stadijuma kada se tako dobro razumeju da ni sami ne znaju da pokazuju gde počinje jedan a gde drugi.

Kako god bilo, „Šesti pištolj“ je jedan od onih retkih stripova koji postaju sve bolji i impresivniji što dalje idu. Iako je njegova prodaja i dalje skromna, može se već govoriti o serijalu koji je ostavio značajan pečat na aktuelni strip-krajolik u Americi. Potvrda da je televizija zainteresovana za adaptaciju dolazi u pravo vreme – Kirkmanov „Okružen mrtvima“ („The Walking Dead“) je i dalje primer megauspešnog prelaska iz stripa u medijum televizije, a Hart i Ban su očigledno došli na pravu radnu temperaturu i spremaju se da drugu polovinu serijala isporuče svom snagom. Pokretanje spin off serijala „Revolveraši“ („Sons of the Gun“) u ranoj 2013. godini koji će davati pozadinske priče za neke od bitnih likova serijala, a koga zajednički pišu Ban i Hart, dok ga ilustruje Brajan Čurila, pokazatelj je da prodaja i sirovi brojevi nisu sve. „Šesti pištolj“ je strip jake – mada šizofrene – mitologije, likova koji se čitaocu uvlače pod kožu i egzistencijalnog nemira koji postaje sve jači što nam više moćne akcije njegovi autori pokazuju. Neka tako i ostane!

GREUČAN (3. deo)
Adrian BARBU
Prevod:
Miša MITRANOVIĆ

ZORA. ILI ONO ŠTO JE TREBALO
BITI ZORA. TREĆI DUŠMAN DOLAZI,
NAJGORI OD SVIH...

I NAJJAČI. BOJE GA SE I
NAJHRABRIJI, JER NJEGOVA
SNAGA NIJE U OKRUTNOSTI I
POHLEPI, VEĆ U VREMENU KOJE
NAGRIZA I DONOSI NEMOĆ.
ON JE PROPAST, I TRULEŽ,
I SLABOST, I SMRT KOJA
DONOSI ZABORAV
NAMESTO SLAVE.

NEKA TE VUCI RASTRGNU,
PROKLETNITI VRANČE! ČEGA SE BOJIŠ?
JA NE STREPIM NI OD KOGA, SEM OD
ZLATNOG GREUČANA!

...A ČAK BIH I NJEGA OBORIO
JEDNOM JEDINOM STRELOM!

E PA, HRABRI ZMAJU,
EVO MENE TEBI NA MEGDAN.

MISLIŠ DA MOŽEŠ
PROTIV VREMENA?
I STAROSTI?
I SLABOSTI?

KOJIM TO ORUŽJEM?

NASTAVIĆE SE

U znaku avanture

Stefano Andreući, trenutno jedan od najzaposlenijih italijanskih strip crtača, karijeru je započeo 1986. godine, radeći na nekoliko projekata za različite izdavače i istovremeno držeći Školu crtanja. Njegov proboj u evropsku crtačku elitu otpeo je početkom devedesetih godina, kada je uradio probne table za kuću „Serđo Boneli Editore“. Ubrzo nakon njih usledile su i prve table čuvenog „Duha sa sekirom“ sa potpisom tada tridesetogodišnjeg Andreućija. Naišle su na mlak odjek kod čitalaca i kritike, a takva je, uostalom, bila i percepcija ovog junaka u tom periodu. Svejedno, jedna od priča koju je nacrtao nekoliko godina kasnije i dalje se svrstava u sam vrh najbolje nacrtanih „Zagorovih“ avantura. Početkom novog veka ispod olovke, pera i četkice ovog Rimljanina izašle su i prve table „Dampira“, još jedne uzdanice italijanskog strip giganta. Puno crtačko priznanje Andreućiju je stiglo na samom isteku prethodne decenije, i to kroz rad na legendi, „Teksu Vileru“. Stranice njegovog života poslednjih meseci iscrta va i rad za francuske izdavače. Još ima ambicija, jer ljubavi prema stripu ne nedostaje, kaže Stefano Andreući...

PRESSING: Kada se i kako Stefano Andreući našao u svetu stripa?

Stefano ANDREUĆI: Stripove sam počeo da crtam još kada sam imao pet godina, samo što mi ih tada niko nije htelo primiti u izdavaštvo... Šalu na stranu, u svojstvu profesionalca sam počeo da crtam 1986. godine, u studiju Dina Leonetija.

PRESSING: U Vašem radu je teško pronaći neke očigledne uzore. Koje crtače biste ipak izdvojili kao one koji su značajno uticali na Vas?

ANDREUĆI: Mnoge svetske majstore, poput Batalje, Kjuberta... Previše da bi ih sve navodio. Nemam samo jednog uzora čijem sam se stilu posvetio u svojim počecima.

PRESSING: Vaš prvi objavljeni strip?

ANDREUĆI: Ne sećam se više naslova, bila je to kratka priča koja je izašla 1987. godine u jednom strip časopisu koji se zvao „Boj Komik“ (Boy Comic). Moj posao je, međutim, bio samo urađen olovkom, dok se tušem pozabavio Umberto Samarini.

PRESSING: Koliko se Vaš stil u stvari promenio kada ste postali deo crtačke ekipe u izdavačkoj kući „Serđo Boneli Editore“? Da li je bio „bonelijanski“ i pre „Bonelija“?

ANDREUĆI: Ne, pre nego što sam počeo raditi za „Serđo Boneli Editore“ uživao sam u eksperimentisanju (a, Boga mi, uživam i danas). Stalno su mi pri ruci bili radovi belosvetskih majstora te sam pokušavao da „skinem“ njihov stil crtanja. Najviše sam težio onim pečatima koje imaju u svojim radovima Enrike Breća i Dino Batalja.

PRESSING: Prvi rad za „Boneli“ desio se na kulturnom serijalu – „Zagoru“. Koliko je „Zagor“ bio splet okolnosti, koliko vaša želja?

ANDREUĆI: „Zagoru“ je prodaja u tadašnjoj Italiji išla veoma loše pa je bio maltene pred gašenjem. Čelnici „Bonelija“ su tada odlučili da za serijal angažuju nove crtače, a ja sam imao sreću da budem jedan od njih. Sve je to u suštini bilo slučajno, ali sam „Zagora“ oduvek voleo pa mi je bilo predivno imati privilegiju biti deo njegovog sveta.

PRESSING: Već prvi scenario i saradnja sa jednim od najboljih scenarista u „Boneliju“ – Boselijem. Da li je bilo teško odgovoriti na njegove zahteve?

ANDREUĆI: Ne baš, ali je bilo zabavno, moram priznati. Boseli je sjajan scenarista, od onih kakvi se samo jednom rađaju i crtati pustolovine ispisane njegovom rukom je oduvek bilo veliko zadovoljstvo.

PRESSING: Kako sa dvodecenijskim rastojanjem vidite svoje prve „Boneli“ table, a kako one koje su urađene u tzv. „Zagorovom“ „afričkom ciklusu“? Za mnoge „Zagorove“ fanove u Srbiji i ex-Jugoslaviji te epizode su crtački u samom vrhu.

ANDREUĆI: Uхвати me jak osećaj nostalgije kada god bacim pogled na te stare table. Mnogo je naivnosti u njima, ali mi i dalje zrače onom nekadašnjom energijom, voljom za stvaranjem i napredovanjem u istome. Ta neizmeriva mladalačka strast je prisutna u svim „Zagorovim“ epizodama koje sam imao prilike da crtam, pa i u onima iz „afričkog ciklusa“. Drago mi je čuti da se moj rad na „Zagoru“ toliko ceni među čitaocima sa druge strane Jadrana.

PRESSING: I kritičari i publika se slažu- svoje pune crtačke mogućnosti ste počeli da pokazujete tek u svom radu na „Teksu“. Druženje sa „Teksom“ je počelo 2003. u „Almanahu“. Kakav je bio odnos zadovoljstva i odgovornosti zbog rada na najpopularnijem italijanskom stripu?

ANDREUĆI: Nije bilo nekakvog posebnog pritiska što se tiče odgovornosti ili statusa serijala. Crtanje „Teksa“ me zabavlja i opušta. Vestern kao žanr obožavam, tako da zadovoljstvo ne daje nimalo prostora bilo kakvim neželjenim razmišljanjima.

PRESSING: Pre nastavka rada na „Teksu“ pozvani ste i u „Dampirovu“ ekipu. Po mom mišljenju veliki žanrovski skok, sa vesterna na horor, skoro da se nije ni osetio u Vašem crtežu. I opet saradnja sa Boselijem. Da li se nešto promenilo u načinu rada?

ANDREUĆI: Nikad, crtanje je uvek išlo u istom duhu. Težim da se adaptiram svakom liku, da dočaram željenu atmosferu, a „Dampir“ mi se već na prvu loptu veoma svideo. Nedavno crtanje „Viktorske kvadrologije“, na primer, je bilo prilično stimulatívno iskustvo.

PRESSING: Zavisno od žanra, koliko menjate pristup radu, korišćenje referenci, koliko se razlikuje brzina rada? Koliko vremena Vam je u proseku potrebno za jednu tablu?

ANDREUĆI: Kada sam radio priče sa Kainom („Zagor“) uspevalo mi je da nacrtam čak 20 tabli mesečno. Za Dampirovu kvadrologiju nisam mogao da ih završim više od 12 zato što je priča nametala potrebu za potragom za mnogim referencama. Inače, kada je u pitanju „Teksa“, prosečni tempo je otprilike 15 tabli mesečno.

PRESSING: Najnovija epizoda „Teksa“ na kojoj ste radili naišla je na fenomenalan odziv čitalaca. Na internet forumima se mogu čuti mišljenja da ste pružili jedno novo viđenje rendžerovog sveta, i da je reč o Vašem najboljem radu do sada. Da li ste za tu priču imali posebnu motivaciju?

ANDREUĆI: Da, imao sam snažnu želju da „Teksu“ dam nešto svoje. Kao što sam već rekao, ja obožavam vestern, pa sam se potrudio da tu epizodu realizujem koristeći se različitim kadrovima, drugačijim od onih koji se u „Teksu“ inače pojavljuju. U suštini, osnovna ideja je bila da se tom klasičnom liku pripoji malo moderne. Nadam se da sam u tome uspeo.

PRESSING: Kada ne crtate, kakve knjige i stripove volite da čitate, koje filmove da gledate?

ANDREUĆI: Čitam mnogo knjiga, svih vrsta, ne biram da li su pitanju sage, klasika ili avanturistički romani. Kada su stripovi u pitanju, opuštam se uz grafičke novele i, naravno,

„Zagora“, „Teksa“ i „Dampira“. Inače, slobodno vreme najradije provedem u jahanju. Kada sam bio klinac radio sam kao dreser konja. Ta strast mi je ostala i dan-danas.

PRESSING: Da li Vam ostaje vremena da razmišljate i o nekom autorskom projektu?

ANDREUĆI: O, da. Trenutno radim na nekom svom projektu, ali vam u ovom momentu o tome ne smem reći niti slova.

PRESSING: Italijanska strip scena danas. Kako je vidite?

ANDREUĆI: Živahnu. Obiluje novim idejama i voljom ka koraku napred. Stava sam da je italijanska strip scena još uvek među najkvalitetnijim na svetu.

PRESSING: Koji su to likovi na kojima biste želeli da se oprobate?

ANDREUĆI: „Konan“ je lik na čiju bih se priču rado bacio. Taj strip je pun magije, atmosfere i ekspresivne snage.

PRESSING: Stefano, hvala na vremenu koje ste odvojili za čitaoce „Strip Pressinga“.

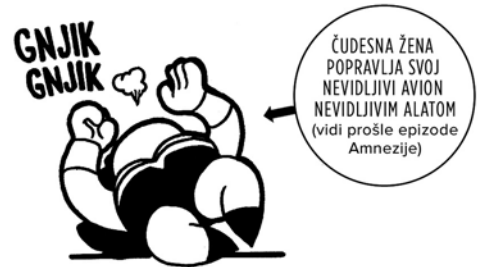
ANDREUĆI: Hvala vama. Hvala svim vašim čitaocima koji čine da se bavim najlepšim poslom na svetu – barem meni.

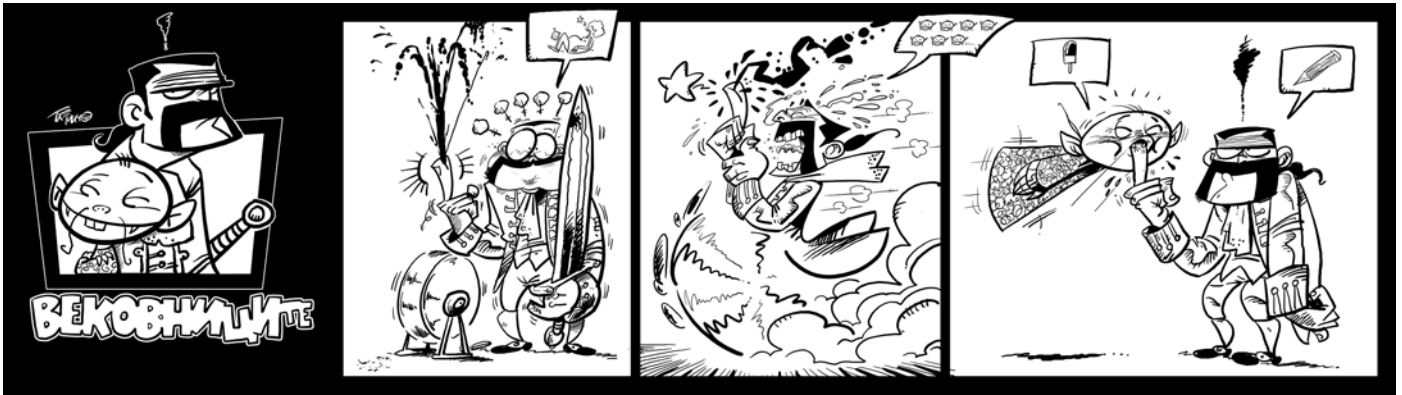
Razgovarao: Zlatibor STANKOVIĆ
Prevod: Darko MRGAN

AMNEZIJA

SUPERJUNAK
S PROBLEMOM SA
PAMĆENJEM

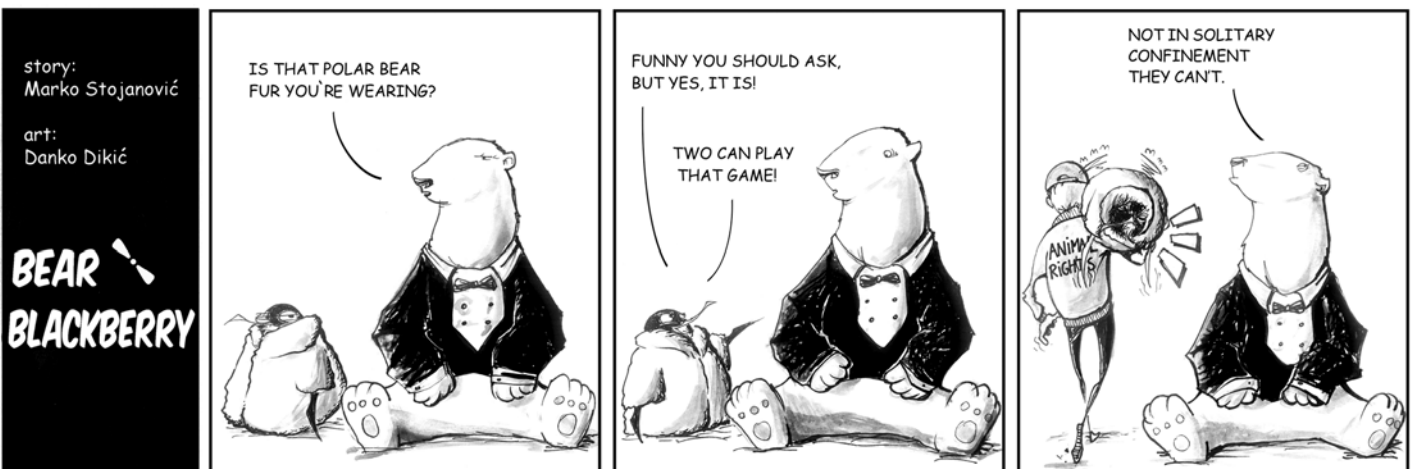
Predrag **IKONIĆ** Peđa **SLAVNI**

Larmadžije
Ambasadori dobre volje

kokot MILJENKO

Glasnović / Sršen 2012.

Piše: Marjan MILANOV

Striparnica Južni Darkwood

Strip je ponovo u modi

*I'm working on a dream
Though sometimes it feels so far away
I'm working on a dream
And I know it will be mine someday*

**Working On a Dream,
BRUCE SPINGSTEEN**

Godine 1974. „Večernje novosti“ su objavile podatak da su ukupni tiraži strip izdanja u Jugoslaviji na mesečnom nivou dostizali milionske tiraže, na osnovu čega je moglo da se zaključi da je strip u našem okruženju, uz televiziju, postao najmasovniji oblik ljudske komunikacije. Više niko nije mogao ozbiljno da osporava činjenicu da je strip postao autentičan oblik savremene popularne kulture. Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka strip produkcija u SFRJ dostigla je svoj vrhunac, a strip je stekao status sociološkog fenomena. Stripovi su se čitali na svakom čošku, ispod školske klupe, sakriveni u knjizi, razmenjivali na gomile i kutije. Ipak, došle su devedesete i usledilo je dugo zatišje u strip izdavaštvu. Strip je gotovo u potpunosti nestao, ali je nekako, pre svega zahvaljujući svojoj zaista dugoj tradiciji, ipak uspeo da se održi i da laganim koracima počne ponovo da korača ka svojoj nekadašnjoj slavi.

Izdavačke kuće su jedna za drugom ponovo počele da otkupljuju stare, ali i nove licence, pa su čitaoci i ljubitelji stripa dobili novu priliku da zavire u taj magični svet, da se vrate junacima koje su nekada voleli poput Zagora, Dilana Doga i Alana Forda, ali i da se upoznaju sa mnogim drugim junacima i školama stripa. Svakako, mišljenje o stripu se promenilo, a to je imalo i svoje pozitivne, ali i negativne strane. Stripovi više nisu samo razbibriga za decu, već ozbiljna umetnost namenjena i odraslima, a s druge strane, stripovi se više ne mogu kupiti od kusura u marketu, kao što su mogli nekada, pa su time postali manje pristupačni ne samo deci, već i odraslima.

Upravo u ovakvim uslovima jug Srbije je dobio svoju prvu striparnicu - „Južni Darkwood“. Sa radom je počela sredinom maja ove godine. U Nišu i okolini nije postojala nijedna specijalizovana radnja, poput „Trafike“, u kojoj su ljubitelji devete umetnosti mogli da kupe različita strip izdanja. Sve je bilo svedeno na

neka aktuelna kiosk izdanja. Zato je otvaranje „Južnog Darkwooda“ kako od velikog značaja za kuturnu i strip scenu Niša, južne Srbije, tako i čitave Srbije.

I pre samog otvaranja iz striparnice „Južni Darkwood“ najavili su da nemaju nameru da budu samo obično prodajno mesto, već pravi mali strip centar koji će okupljati ljubitelje, ali i autore stripa, organizovati promocije novih izdanja, izložbe, susrete i druženja sa scenaristima i crtačima i još mnogo toga. Svojim aktivnostima ova striparnica želi da stripu vrati generacije koje su na njemu i odrastale, ali i da za devetu umetnost regrutuje neke nove klince.

Prva prava prilika da se sa ovakvim aktivnostima krene ukazala se samo par dana nakon otvaranja striparnice, kada je „Južni Darkwood“ organizovao Noć stripa u Nišu, a u okviru Noći muzeja 18. maja. Noć stripa 2013. godine podržali su bioskop „Kupina“, „Američki kutak“, „Kancelarija za mlade“ i Klub „Raskršće“, u čijim su se prostorijama odvijala planirana dešavanja. Program je obuhvatio berzu stripova, projekciju zanimljivog dokumentarnog filma „Stripovanje-superheroji

na platnu“ čiji je autor Zlatibor Stanković, ujedno i vlasnik striparnice „Južni Darkwood“. Nakon toga su se posetiocima predstavili strip izdavač „Darkwood“, a zatim i strip izdavač „System Comics“. Iako nekoliko gradova u Srbiji ima svoje tradicionalne strip festivale i smotre, ovo je bio prvi put da se neko stripsko dešavanje u ovom obliku organizuje u Nišu.

Striparnica „Južni Darkwood“ učestvovala je i na XV Balkanskoj strip smotri u Leskovcu, gde je dodelila i dve ravnopravne nagrade za podsticaj mladim strip autorima. Dva ekskluzivna „Darkwood-ova“ strip izdanja dobili su Marko Nikolić i Danko Dikić iz Leskovačke škole stripa „Nikola Mitrović Kokan“.

Dok je letnja sezona „mrtva“ za mnoge kulturne aktivnosti, iz striparnice su se pobrinuli da tako bude tako i za strip. Naime, u saradnji sa bioskopom „Kupina“, organizovane su Večeri stripa i filma, na kojima su posetioci mogli da prisustvuju specijalnim promocijama stripova, projekcijama filmova, debatama gostiju i da pritom budu i nagrađeni!

Strip u Srbiji definitivno doživljava svoju renesansu, pre svega zahvaljujući sve većoj ponudi izdanja i izdavača, ali i ovakvim aktivnostima i potezima kakve preduzima ova niška striparnica. Za dodatne informacije o starim i novim akcijama striparnice „Južni Darkwood“, posetite njenu Fejsbuk stranicu, prošetajte do same radnje u centru grada i podržite njene aktivnosti. Proći će još dosta vremena dok strip ne dobije zasluženi status devete umetnosti u Srbiji, i zato hajde da radimo zajedno na ostvarenju sna da strip ponovo postane ono što je već bio za brojne generacije - obavezan deo odrastanja!

TRAGOVI

NEMA TOG BIĆA KOJE JE PREVAZISLO STRAH.

...O VELIKOJ, NAJVEĆOJ ODGOVORNOSTI.

LEDENE DODIRE OSEĆAJA KOJI IZVEŠTAVA O OPASNOSTI...

NEMA TOG ORGANIZMA KOJI JE OVLADA O GLADU...

...ISKROM KOJA TINJA U POGLEDU, PLAMTI CELIM BIĆEM...

...ISIJAVA SNAGOM DA IZDRŽI...

...HRANU.

...KOLIKO GOD DA JE POTREBNO, DOK NE PRONAĐE...

NIKO NIKADA NIJE
NADVLADAO SMRT.

NJEN LEDENI
OBRUČ KOJI
NEMILOSRDNO
STEŽE BEZ
OBZIRA NA
OTPOR...

STRAH GLAD SMRT...

...ŽVOT!

NITI JE JEDAN ORGANIZAM PRED ŽIVOTOM NALIK DRUGOM. ALI SAMO JEDNA RAZLIKA ZASENJUJE SVE OSTALE, MANJE I PROLAZNE...MALO JE TAKVIH KOJI SE U MNOŠTVU DRUGIH ČINE KAO BLJESAK SVITČEVOG SJAJA U PUSTOJ NOĆI BEZ MESEČINE. TANANO LISIJANJE KOJE SE HRABRO SUPRODSTAVLJA TAMI POD ČIJOM TEŽINOM SE SVE RUSIŠI I POLAKO NESTAJE.

ZA PREOSTALO MNOŠTVO, LIPLASENE I GLADNE, I JEDAN PLAMİČAK JE SASVIM DOVOLJAN DA OSVETLI NOĆ POPLIT NAJVEĆEG POZARA.

ALI I DA JE ZATAMNI, NALIK NAJDRUŽIJEJEM OKEANSKOM AMBISU, KADA POČNE DA SE GASI.

SREĆOM, SPORO SE GASE ONI KOJI OSVETLJAVAJU PUT...

...KOJI STVARAJU...

...KOJI OPSTAJU.

OVO JE, SINE MOJ... DLETO... MOG OCA... I NJEGOVOG OCA... NJIHOVI TRAGOVI... I MOJI...

...VREME JE...

O KONCU, IPAK, I ONI SE UGASE.

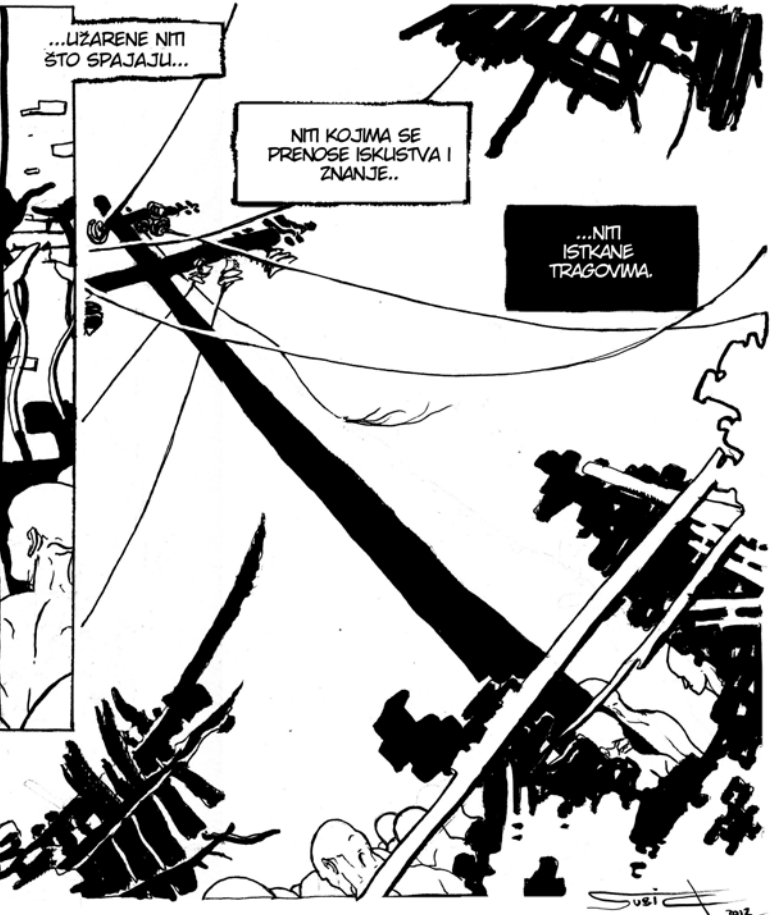
ALI TO NIJE STVAR IZBORA, STVARATI I OPSTATI, PRIHVATITI, ČUVATI I PROSLJEĐIVATI NASLEĐENO ZNANJE, RASPLAMSA TI PLAMIČAK U SEBI ILI GA UGASITI. DOK ISTUPTI SMELO I...

...OSVETLITI NOĆ, ZNATI ZA STRAH, GLAD I NEMINOVNU PROLAZNOŠT ALI I ZNATI ŽVETI SA NJIMA. TO JE ŽMLJENJE NA KOJE SE LITICE. KOJE SE UČI. TO JE SLOBODA KOJOM SE PROTEŽU...

...PROŠLOST I BUDUĆNOST.

...UZARENE NITI ŠTO SPAJAJU...

NITI KOJIMA SE PRENOSE ISKUSTVA I ZNANJE..

...NITI ISTKANE TRAGOVIMA.

„Egostriper“ (Alem Ćurin, „Kvadrat“, 2012)

Sa štitom ili na njemu

Nisam sasvim siguran da je Alemova majka izgovorila baš ovu parafrazu legendarne zakletve Lakonki šaljivci svog sina u neizvesan svet odrastanja.

Ali, ako je suditi prema kasnijem razvoju događaja, moguće da je tako i bilo.

Poštovani čitaoci, draga publiko, dame i gospodo, drugarice i drugovi, obožavaoci stripa i oni vaspitanjem i obrazovanjem nepovratno naučeni na strip, svi vi koje, onog časa kad se susretnu sa prvim rečima ovog teksta, proglašavam protomom u postupku utvrđivanja posledica dela sa imenom „Egostriper“ počinioca Alema Ćurina, u svojstvu zaštićenog svedoka bez određivanja strane, imam da izjavim sledeće:

Sve je počelo na likovnoj izložbi koju je priredio Ivan Stojanović Fiki, kada mi je, u interregnumu između objavljenog otvaranja i odlaska kući, dok sam sa drugim striparima razgovarao o tome da li je Fiki na panoe galerije okačio svoje radove ili sebe, prišao Marko Stojanović i, pruživši mi knjigu neobičnog izgleda, glasom u kome nije bilo emocija, rekao „Ovo može da te interesuje.“ Kako ni na licu imenovanog Stojanovića nije bilo znakova koji bi ukazivali na uručeni sadržaj, morao sam svoju naglu radoznalost da zadovoljim ocenom masenih gabarita knjige, i brzim, prilici neprimerenim, pregledom strana, što me je samo još više zaintrigiralo.

Sa smirivanjem stanja koje je rezultiralo višestrukim prolascima kroz knjigu, pribavio sam podatke o kojima svedočim.

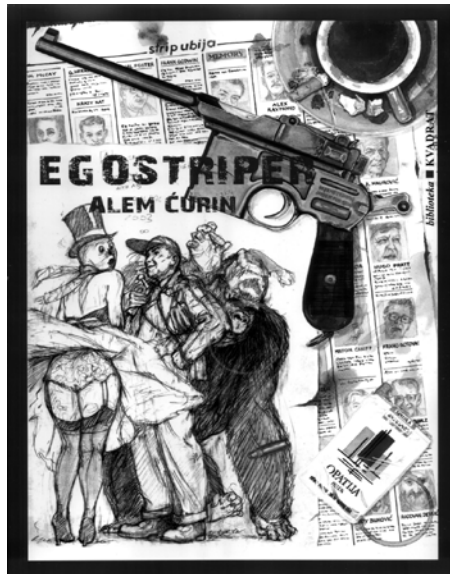
Striparski provokativno, ali sa poduzim iskustvom grafičara i tehničkog urednika, počinitelj dela, Alem Ćurin, na bekgraund naslovnice postavlja istrgnutu stranu virtuelne novine „Strip ubija“, u čije uredne stupce ugrađuje čitlje posvećene velikanima svetske i domaće strip scene. Pored šoljice sa sasušanim talogom kafe i preplovljenom paklicom cigareta, valjda pratećim priborom većine crtača, u prvom planu naslovnice šepuri se egzotični „Štajer“, omiljeno oružje atentatora, terorista i svekolikih anarhista iz prve polovine minulog stoleća, sa nejasnom porukom – želi li Alem da pomenutim pištoljem odbrani strip od sile napada koja ga komercijalizuje i sve više udaljava od titule *deveta umetnost*, kao i od onih koji će u sveskama stripa tražiti pu(č)ku zabavu dramatičnom okviru njegovog postanka uprkos, ili želi da simbolički apostrofira fakat da strip ubija jednako pouzdano kao i numizmatički primerak oružja? Onda, na trećini strane, umesto potpisa, autor postavlja gomilu svojih strip-likova sa zadatkom da nagoveste profil knjige, pokazaće se, vrlo kompleksan i priređen za sladokusce i upućene, sa porukama na nivou kognitivnog (sveti Gral svakog stripara koji teži prema vrhu). Mada ne branim da se „Egostriperom“ mogu baviti i svi drugi koji u stripu traže neki svoj Da Vinčijev kod, ili neko svoje prosvetljenje.

I još – negde u scenografiji naslovnice, skrajnuta i zaturena, nalazi se i jedna čaura od ispaljenog metka gorespomenutog „Štajera“, krunski dokaz da se nešto zaista dogodilo mnogo pre vremena koje dramaturzi postavljaju kao uslov za javljanje „puške na zidu“ u prvom činu. Ali, uvažena Poroto, nije moje da odgovaram na pitanje šta se dogodilo, već da vas navedem na put lične spoznaje prolaskom kroz kapije i ogledala Ćurinovog magičnog sveta čuda.

San nema nastavke. Ako sanjate u nastavcima ili ste pod hipnozom ili vam treba lekar za dušu. Osim ako niste nadareni da snove lepите na papir.

Reč o počinitelju...

Prema podacima koji se nalaze u spisu predmeta „Egostriper“, Alem Ćurin je rođen u Splitu kao i svako dete od koga je moglo da postane bilo šta, ali su suđaje, uz njegovo nesebično zalaganje isprovocirano postojanjem magične trafike sa solidnim asortimanom stripova na kraju njegove ulice, odlučile da postane strip-autor, crtač, slikar, skulptor, grafički dizajner, pisac... I tu bi se nabrajanje, za ovu priliku, moglo zaustaviti uz dodatak koji navode njegovi prijatelji da je, neprilagodljiv pravilima koje su postavljali drugi, jedno vreme sebi za život zarađivao ribarenjem. Samizdatom indeksa, koji je svojeručno napravio da bi roditeljima potvrdio spokojno uverenje o tome kako njihov sin uredno polaže ispite na Pravnom fakultetu, a koristeći ga kao sredstvo na prijemnom ispitu, Ćurin upisuje studije na zagrebačkoj Akademiji likovnih umetnosti, ali ih napušta sa namerom da se posveti stripu. Pokazaće se da standardi stripa iz njegovog detinjstva više ne važe, da je svekoliko striparenje

nepovratno počelo da tone u gladna usta komercijalizacije u kojoj sem zakona novca drugih kanona gotovo i da nema, i da preračunavanje gotovih tabli u devize ne korespondira sa anarhičnim Alemovim karakterom. Nespreman da rad na stripu prihvati (a bilo bi mu mnogo prihvatljivije) kao ravnodušno slaganje kvadrata na tabli, Alem se okreće autorском stripu, koji mu neće obezbediti egzistenciju, ali će mu doneti slavu među sladokuscima i majstorima sekvencijalnog oblika komunikacije, pa će tako njegovi stripovi više biti izloženi u galerijama nego na kioscima distributera, ili završavati kao jedinstveni egzemplari u vlasništvu kolekcionara. Naravno, bilo je izdavača koji su u Ćurinovom stripu prepoznali vrednost i veličinu, što znači da je nešto i objavljivano, ali nikada onoliko koliko je on kao autor značio i stvarno uradio.

Dokaz za izrečeno: Rudi Aljinović, u tekstu „Glas za Alema“ na otmotnici „Egostriper“, kaže: - ...*Dugo nisam znao (moj je grijeh, moj veliki grijeh!) da je Ćurin autor povećeg broja stripova, od kojih podosta nije izašlo pred javnost. Naprosto me iznenadilo kad sam u publikaciji „SPLITCOMIC – Stoljeće splitskog stripa“, izdanoj 2007. godine u povodu istoimene izložbe, naišao na impresivan popis Ćurinovih stripova, od kojih su neki dobijali nagrade na festivalima kod nas i u svijetu, neki su objavljeni u omladinskim ili kratkožarećim kulturnjačkim časopisima, ali ih je mnogo odbijeno od raznih izdavača, ili su pak ostali nedovršeni, te su „na čekanju“ u autorovoj ladici.*

Jasno je, dakle, uvažena Poroto, da se radi o počiniocu smeštenom u gemištu okolnosti: s jedne strane je stav izdavača i njihovih neretko nekompetentnih odbora i kojekakvih regulatornih tela sa

ideološkim pre(su)fiksom, s druge strane potreba da se na scenarističko-crtačkoj laganici na brzinu zgrne novac (komercijalizacija?), i s treće strane toliko svoj, originalan karakter Alema nesprennog da se prilagodi „savremenim“ zahtevima, poduprt sindromom koji je svojstven svima rođenim sa više od jednog talenta, a koji se narodski definiše kao – bahatost prema sopstvenim sposobnostima... Ionako ih ima previše, zar ne?

Suočen sa pominjanim stanjem stvari u kojem strip, kao sinonim devete umetnosti, gubi svojstva reprezentativnosti, (nešto kasnije će se u bitku protiv stripa kao takvog uključiti i računarske tehnologije), Ćurin se okreće slikarstvu i vajarstvu, ostaje zapamćen kao izvanredan ilustrator (danas gotovo zaboravljena disciplina) u dnevnim i nedeljnim novinama, poseban po tome da njegove ilustracije „*nisu pratile tekst, već su ga interpretirale*“, u kom se postupku jasno oslikavala Alemova striparska priroda, od kraja i bez ostatka verna svojoj profesionalnoj ljubavi, premda sa njom, u tri decenije jakoj vezi, nije doživio veliki uspeh. Sa pomakom unutar te ljubavi je stvar sasvim drugačija, i ako već ništa drugo, iz nje je počinjeno delo „Egostriper“.

Ćurin je svoje mesto našao i u arhivama Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu, za koje je, sve do kraja devedesetih godina, uradio većinu plakata teatar-ske produkcije.

...I o počinjenom delu

Iako bi bilo prerano govoriti o tome da je „Egostriperom“ Ćurin dostigao svoj Olimp, činjenica je da počinjeno delo predstavlja jedan od retkih poduhvata kojih se autor prihvatio i izveo ga do kraja.

I da do sada nije (a jeste!) ništa značajno uradio, Ćurin će ostati poznat po „Egostriperu“ kao uratku kojeg je strava teško svrstati u neku od definisanih kategorija medija. Uslovno „knjiga o stripu“ koja, ako se na brzinu pogleda ostavlja utisak (tekst – pa strip – pa ilustracija – pa strip – pa tekst) organizovanog haosa, lični je inventar Alemovog višedecenijskog bavljenja stripom, u čijoj poslednjoj rubrici, pod imenom – saldo, dvostruko podvučene crvenom olovkom, neće stajati – protračeno.

Priređujući svojevrstu istoriju stripa u drugoj polovini dvadesetog veka, počinitelj Ćurin zapravo piše svoju autobiografiju, ali je „Egostriper“ svojim sadržajem istovremeno i mali almanah, prilog za enciklopediju, priručni arsenal za slučaj nužde, mali leksikon stripa, neobična refleksija reklamnog slogana strip-sveski ili albuma – Za mlade od sedam do sedamdeset sedam godina! – pod kojim je odrastao i Ćurin, ali i generacija izistinskih stripara vaspitana baš na ovom mediju. I teško da će se slično delo naći bilo gde u svetu, pa pozivam sve kritički nastrojene stripare da Ćurina dalje ne optužuju za nekonzistentnost.

Knjigu, ili ma šta ona bila, otvara sam autor stripom „Četvrtak“, zapravo prasećanjem na to kako je njegova ljubav sa stripom počela: na pultu kioska na kraju ulice u koji su, svakog četvrtka, stizala nova izdanja. U istom maniru je i prozna „Balada o drvenoj trafici“ iz uma i pera Predraga Lucića, člana alternativističko-revolucionarne grupe poznate pod konspirativnim imenom „VIVA-LUDEŽ“, koja je početkom devedesetih godina u Splitu osnovala urnebesni nedeljnik sa kriptonimom „Feral Tribjun“ u pokušaju da od razaranja sačuva bar kulturni prostor, kad je već teritorijalno otišao do đavola, i za koji je Alem radio sve do njegovog (novine, ne ferala) gašenja 2008. godine.

Onda poklon za nestrpljive i stripoljupce: besmrtni Dejvi Krokot, kompletna epizoda, iza koje slede naizgled samo putopisne reportaže o mestima na kojima su se odigrali važni saloni stripa, ljudima koji su se na njima okupljali, i nekada evropski

čuvenim itinererima, toponimima i nazivima vozova koji su vodili do susretanja „na pola puta“. Erudita Ćurin, sa prirodnom darom za lepu reč, napraviće putopise-reportaže (po obliku), eseje (po značenju) ne krijući nostalgiju, često će rečenicu dobiti pripadajućom dalmatinskom melanholijom, ne prelazeći crtu koja bi sve to odvela u patetiku, znalacki rešavajući takvu mogućnost duhovitim obrtom.

U nizu će se pojaviti neizbežni „Korto Malteze“ uz propratni tekst koji nije razumljiv na prvo čitanje,

što je čista Ćurinova provokativna ekvilibrija („Egostriper“ nikako nije za jednokratnu upotrebu!), a onda sledi red Danijela Žeželja, red „Malog Nema“, „Rasti Rajli“, pa Frano Gotovac i Boro Pavlović, Ćurinovi sugrađani i takođe majstori stripa, onda opet autorove reportaže-eseje sa Festivala u Makarskoj, „Krezi Ket“, „Boneli“, Hal Foster, zbog koga je „Egostriper“, sva je prilika, i ugledao svetlost dana... sve to bogato protkano Ćurinovim ilustracijama, kvadratima velikih stripova, sagama o „Kekecu“, „Plavom Vjesniku“...

U završnici svedočenja, imam slobodu, uvažena Poroto i časni Sude te javnosti, da vas, pre izricanja presude još jednom pozovem da o Alemu Ćurinu, počiniocu, i njegovom delu „Egostriper“ prosuđujete na miroljubiv, pacifistički način, te da se u opravdanost mog predloga uverite neposredno uvidom na pretposlednju stranicu knjige, na kojoj će vas, samo u jednom kvadratu, sačekati Rip Kirbi i reći vam „Da, objasnit ću vam sve, ali najpre moramo početi na početak.“ ■

Nikola MILIĆEVIĆ

„Iznad duge“

(Petar Stanimirov, Rumen Čaušev, Evgenij Jordanov, Penko Gelev, Sotir Gelev, Rosen Mančev, Nikolaj Dodov, Dimitrij Stojanov, Ljubomir Čolakov, Marin Trošanov, Vladimir Konovalov, Anton Stajkov; „Projekat Duga“, 2012)

Povratak u budućnost bugarskog stripa

Kada u zemlji koja ima dugu istoriju stripa strip bude marginalizovan do granica neprepoznatljivosti, ovakav kambek je ravan mitskom feniksu. I zaista, strip album „Iznad Duge“ je poduhvat vredan divljenja iz više razloga. Ali, krenimo redom!

Krajem 1979. godine u Bugarskoj je pokrenut strip časopis „Duga“ („Дъга“). „Dugu“ su zapravo zvanično činile „priče u slikama“, jer je samu reč „strip“ u periodu komunizma bilo poželjno izbegavati. U tom periodu je u Bugarskoj od sličnih izdanja objavljivana samo francuska revija „Pif“, a ispod tezege se moglo doći do nekog broja naše „Stripoteke“ ili „Političkog zabavnika“. „Duga“ je svojim bojama vrlo brzo obojila sivilo stripa gladnog tržišta, pa je državna izdavačka kuća „Septemvri“ („Septembar“) već od drugog broja „Duge“ počela solidno da zarađuje i gotovo finansira celo svoje izdavaštvo. „Duga“ je okupila grupu autora koji su se stripu posvetili uprkos partijskoj cenzuri i postojećim predrasudama. Svoj vrhunac Duga dostiže osamdesetih godina prošlog veka, kada je tiraž bio neverovatnih 300.000 primeraka! Ipak, devedesete su i u Bugarskoj označile početak krize i nesigurnosti, početak jednog turbulentnog perioda koji je trebao da donese promene na bolje. Ako je boljitak u nekim sferama društva i postignut, strip scena u Bugarskoj devedesetih je, ako ne totalno umrtvljena, onda svakako bačena u duboku komu. Godine 1992. izlazi 42. broj „Duge“, kako se pokazalo i poslednji, jer je izdavač „Septemvri“ ugašen.

Ipak, ta 42 broja bila su dovoljna da „Duga“ stekne status legende i ostavi neizbrisiv trag zlatnih godina bugarskog stripa, dovoljna da se pridobiju i na stripu odneguju nekoliko generacija. Autori „Duge“ su se mahom okrenuli drugim karijerama ili rad nastavili u inostranstvu... I tako narednih dvadesetak godina!

A onda su se, nakon skoro dve decenije, devetorica autora nekadašnjeg časopisa „Duga“ sastala 2010. godine. Nekadašnji prijatelji i saradnici dogovorili su se da se viđaju svakog desetog u mesecu. Za vreme tih susreta rodila se ideja da osnuju udruženje građana „Projekat Duga“, kako bi se zajedničkim snagama borili za revitalizaciju bugarskog stripa. Među prvim zadacima koje su sebi zadali bilo je osnivanje Strip sekcije pri Savezu umetnika Bugarske i izdavanje strip albuma koji bi bio opipljivi rezultat njihovih aktivnosti.

Međutim, izdavanje albuma je bilo sve sem lakog zadatka. Većina članova „Projekta Duga“ se vremenom (potpuno) udaljila od stripa. Neki su crtali ilustracije, neki se bavili animacijom, dok su se neki bavili potpuno drugačijim poslovima. Sada je trebalo ponovo zasukat rukave, opustiti ruku i pritom ukrasti vreme od svakodnevnih obaveza kako bi ponovo crtali, i to ne za honorar, već za ideju. Trebalo je ponovo pronaći svoj stil, svoju ideju, trebalo je pronaći sebe. Jedini uslov koji su dali sebi bio je da sve što rade treba da im predstavlja zadovoljstvo, a ne napor i mučenje. Posla su se ozbiljnije latili negde u proleće 2012. i do jeseni te godine album „Iznad duge“ je bio gotov.

„Iznad duge“ je luksuzni strip album u boji, formata 245 x 335 koji između dve tvrde korice na 80 strana nudi za svakog po nešto. Ključna reč ovog izdanje bi verovatno bila „raznolikost“ – raznolikost od mere da se čovek zapita kako je sve to uklopljeno u jednu celinu – ali jeste! Svaka priča jedinstveno je iskustvo, a sam album podjednako jedinstvena revija stilova, talenata, tema i epoha.

Album otvara priča „Čuvar Dičo treba da umre“ koju crta Penko Gelev po tekstu Sotira Geleva. Ovo je samo deo priče o doživljajima jednog dečaka koji je prestao da priča nakon smrti svojih roditelja, priča o jednom partizanu i jednoj pušci. Nostalgična priča koja nas vraća u doba soc-realizma i podseća na period stare „Duge“. Za njom sledi adaptacija čuvenog junaka knjiga za decu „Jan Bibijan“ autora Elina Pelina, koju je u strip pretočio Rosen Mančev. „Mitaško i nebeska sprava“ je priča scenariste i crtača Rumena Čauševa o dečaku Mitašku koji pronalazi spravicu koja je pripadala vanzemaljskoj civilizaciji uništeno ratom od pre hiljadu godina. Za njom sledi nešto namenjeno pretežno deci „Niki unučić i Roli kuće“, tekst i crtež Nikolaj Dodov, pa u Bugarskoj jako poznata „Ekipe za Likvidaciju Opasnosti – ELO“ u epizodi „Legenda o Crnim arhangelima“ koju crta Dimitar Stojanov, po tekstu Ljubomira Čolakova. Ova priča je smeštena u daleku budućnost, a odatle se vraćamo u prošlost, u deo bugarske istorije i doba ustanaka protiv Turaka. Ipak, ovaj strip Vladimira Konovalova još je u fazi izrade, pa možemo videti samo radne skice table, što svakako može biti gušt lju-biteljima stripa na svoj način, jer im otkriva sam proces izrade i nastanka strip tabli. „Danga“ je naziv stripa scenariste Marina Trošanova i iskusnog crtača Petra Stanimirova kojim su na prošlogodišnjem Međunarodnom salonu stripa u Beogradu osvojili nagradu za klasični strip, u zaista jakoj i brojnoj konkurenciji. Ova mračna epska priča pleni svojom atmosferom, crtežom i pričom. Čuveni roman Aleksandra Dime „Tri musketara“ u strip priču je adaptirao Evgenij Jordanov. Čitali ste knjigu, gledali film, ne propustite ni stripsku priču. Da kraj

bude dostojan ovog izdanja pobrinuo se Sotir Gelev i pričom i crtežom. Njegova melanholična priča „Privedenje“ smeštena je u jedan umetnički atelje u Sofiji, za vreme Drugog svetskog rata i savezničkog bombardovanja grada, gde glavni junak ima zanimljiv susret. Tragajući za srećom, čovek može da svoj život izgradi na iluzijama i samozabludi. Pitanje je samo da li je takav život manje značajan i vredan od običnog, „realnog“ života koji nam služi kao reper.

Ovih devet priča deli i u stopu prati jako zanimljiv i informativan tekst o stripu, njegovoj istoriji i razvoju, koji je napisao Anton Stajkov, a koji nozi naziv „Nijanse nakon duge“. Jedna istinska lekcija o teoriji i istoriji stripa!

Uprkos činjenici da se sastoji od potpuno novih, taze urađenih stripova, ovo izdanje ipak neizbežno koketira sa svojim (dalekim, a bliskim) pretkom, noseći u sebi atmosferu stare „Duge“ i uspomenu na jedno drugo vreme. Želja autora i jeste bila da prenese tu specifičnu emociju, ali da ne teže pravljenju nastavka legendarnog strip izdanja, već da stvore nešto novo, nešto više, nešto „Iznad duge“... I u tome su uspešli!

Bugarski strip je probuđen iz dvodecenijske kome. Polako staje na noge. Ipak, put pred njim je još uvek jako dug, krivudav i neizvestan. Iskuseja neće biti mala. Broj aktivnih strip crtača nije veliki, broj kvalitetnih scenarista još je manji. Malo je verovatno da će biti pokrenuto neko periodično izdanje, ali svakako ima prostora za strip albume u manjem tiražu. Strip u Bugarskoj će morati da se ponovo bori za svoje nove, ali i stare fanove, za svoje mesto na rafovima knjižara, za svoje mesto na kulturnoj sceni ove zemlje. Zato je značaj ovog izdanja golem. Neke priče vam se možda neće dopasti, neke ćete smatrati dobrim, neke sigurno odličnim. Gledano u celini, ovaj album će za neke biti jedno podsećanje, buđenje nostalgije i stare ljubavi, a za neke mlađe generacije ovo će biti prvi susret sa stripom. Uspe li da aktivira stare i regrutuje nove poklonike stripa, ovaj povratak u prošlost bugarskog stripa zapravo može biti povratak u njegovu budućnost. ■

Marjan MILANOV

„Vekovnici VI: Čudovišta“

(Marko Stojanović, Nebojša Pejić, Mijat Mijatović, Goran Sudžuka; „System Comics“, 2013)

Efektna završnica

Šesti propisni album sada već metaserijala „Vekovnici“ kao da igra na najjače strane franšize koja traje više od pola decenije uprkos svim urušavanjima ekonomije, tržišta, filozofija mentaliteta... Sa prvim albumom koji je, setimo se, prvo izlazio serijalizovan u „Politikonom Zabavniku“, kreator serijala i njegov jedini scenarista, Marko Stojanović dao nam je jedno neodoljivo obećanje. Naime, „Vekovnici“ su delovali kao da će biti priča o tajnoj istoriji Evrope, od kraja Srednjeg veka na ovamo, sa kompleksnom zaverom u njenom srcu i mešavinom stvarnih, fiktivnih i potpuno palp likova koji bi nam pomogli da je razumemo.

Vremenom, kako su albumi izlazili, „Vekovnici“ su se pokazali kao još komplikovanija ponuda, šarajući među žanrovima i narativnim pristupima kako je kojem albumu odgovaralo. Od urbanih noar priča, preko religijskih alegorija, do (gotovo) klasičnih bajki, serijal je koristio mnogo različitih taktika i glasova kako bi posredovao osnovne poruke svog autora, uvek obeležene osobnom Stojanovićevom filozofijom i prepoznatljivom poetikom. U svemu ovome mogla se naslutiti svrhovitost svake od velikih ili malih epizoda u okviru ukupnog narativa „Vekovnika“ ali je čitalac neretko morao da ulaže mnogo dobre volje (i vremena) čekajući da se određene niti narativa povežu, zapleti i raspleti neretko razdvojeni godinama i brojnim međuepizodama i digresijama.

Sa prošlim albumom, „Duhovi u boc“i, međutim, Stojanović kao da je rešio da stvari umiri, da razbarušeno pripovedanje disciplinuje i prilagodi formi albuma koji izlazi jednom godišnje, pa je rezultat bila priča koja je skoro sve svoje čipove uspeła da unovči pre isteka broja strana, konzistentna po motivima, sa jasnim putanjama koje likovi prelaze kroz nju i poentom za čije puno razumevanje nije bilo neophodno da poznajete apsolutno kompletan dotadašnji opus „Vekovnika“.

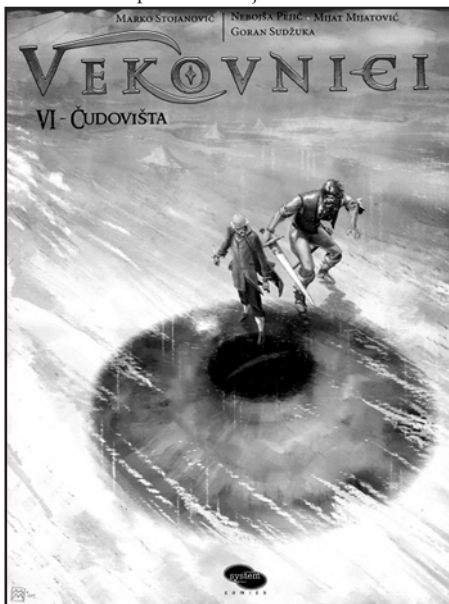
„Čudovišta“ nastavljaju u istom stilu, sa jednom bitnom razlikom. „Duhovi u boc“i bili su priča iz prošlosti, veliki flešbek koji je davao uvid u prošlost jednog od glavnih likova, ali koji je veoma malo doprinio produbljenu „glavnog“ narativa „Vekovnika“. Čitaoci su se s pravom pitali „šta je bilo dalje“ nakon četvrtog albuma, naslovljenog „Pepeo“, koji je radnju vratolomnom brzinom pogurao unapred, ali da bi videli da dalje, morali su strpljivo da čekaju tri godine, doživši prvo nulti nastavak „Vekovnika“, „Bajku i druge istine“, svojevrsni prequel, a zatim i peti album, koji se takođe dešavao u prošlosti. Sa „Čudovišima“ oni konačno dolaze na svoje. Ovo je „pravi“ nastavak „Pepeła“, dalji prikaz pustolovina besmrtnog Marka Mrnjavčevića i vampirskog mu saradnika/tutora, misterioznog gospodina Čena u vremenu koje bi za obojicu, u normalnim okolnostima predstavljalo daleku budućnost.

Lepota postavke univerzuma u kome mnoge istorijske ličnosti zahvaljujući vampirizmu mogu da žive daleko duže od onog što smatramo njihovim prirodnim dobom je, naravno baš u tome što se likovima koje vezujemo za jedno vreme mogu suprotstaviti likovi, koncepti i događaji nekog drugog vremena. Nije ovo tako redak koncept u popularnoj kulturi, pa francuski izdavač „Solej“ („Soleil“) ima čitavu ediciju posvećenu upravo susretima ličnosti, istorijskih i fiktivnih, iz različitih vremenskih perioda i literarnih univerzuma. Međutim u slučaju „Vekovnika“, ovaj pristup ima posebnu težinu zbog većeg prostora koje likovi imaju, i posebno bliskosti koju čitaoci sa ovih prostora moraju osećati sa

Kraljevićem Markom Mrnjavčevićem.

U Stojanovićevoj interpretaciji, Kraljević Marko je šarmantni balkanski grubijan kome vekovi što ih je proživio svedočeći promenama u Evropi i izvan nje, natprirodnim fenomenima – u koje, uostalom i sam spada – i sveobuhvatnoj zaveri, nisu uspeali da otupe jedan prirodan, zdrav odnos prema životu. Stojanovićev Kraljević Marko je jedan stripovski-ničeanski junak koji se najbolje izražava akcijom i koji nema mnogo simpatija prema jalovoj kontemplaciji, iako je svestan da je svet mnogo više od proste predstave koju o njoj imaju prosečni smrtnici.

„Čudovišta“ su zato uspeo komad pripovedanja, jer za razliku od dosadašnjih albuma „Vekovnika“ koje je karakterisala velika sloboda u izboru mesta i vremena odvijanja radnje, ovom prilikom scenarista sebi nameće ograničenje koje ga, zauzvrat tera da pronalazi nova rešenja za svoje zaplete i pripovedne navike. I mada ne govorimo o najuspelijoj *whodunit* priči svih vremena, mora se priznati da ima mnogo toga u čemu čovek može da uživa u vezi sa ovom epizodom serijala.

Pre svega, postavljanje radnje na preokookeanski brod koji se uputio na dosta nepromišljenu polarnu ekspediciju daje priču jedan nepogrešivo šarmantan ukus omiljene viktorske fantastike, a zatim, promatranje odnosa među likovima donosi mnogo nagrada. Već to kako se Marko i njegov kineski saputnik navikavaju na višemesečno putovanje brodom rezultira u nekoliko interesantnih interakcija, a galerija likova uvedenih samo za potrebe ove priče je intrigantna i funkcionalna u pogledu trilerskog zapleta.

Stojanović vrlo dobro zna da mu univerzum u kome se priča odvija dopušta neverovatne koincidencije a da čitaoci, uostalom očekuju prepoznatljive istorijske i fiktivne ličnosti u glavnim ulogama, pa tako kombinovanjem antičkih mitova sa svojevrsnim nastavljanjem „Frankenštajna“ Meri Šeli, sve na pozadini poovske (ili, čak, lavkraftovske) priče o starostavnom zlu što drema ispod leda rezultira napetostima na nekoliko planova, od globalnog (ili, čak, univerzalnog) pa do vrlo ličnog – recimo kod Marka koji se vajka da na brodu više nema alkohola kojim bi prekratio predugačke ledene dane i noći, ali i kod njegovog saputnika koji vođen ličnom etikom, odbija da pije ljudsku krv čak i kada mu od toga zavisi očuvanje večnog života.

Pripovedanje zatim kombinuje filozofiju, intrigu i akciju, presecanu obilnim flešbekovima, a nešto deblji format ovog albuma u odnosu na standard omogućava Stojanoviću da priču produži i produbi a da se ne brine oko žrtvovanja i jednog od eleme-

nata. Istina je da bi možda u albumu standardnog formata od 48 tabli neka rešenja morala da budu ekonomičnija, pa možda i efektivnija, gde bi, recimo identitet glavnog ženskog lika bio tek sugerisan, ne eksplicitno pojašnjen, ali „Čudovišta“ sigurno ne pate od razvučenosti i redundantnosti. Njihov je zaplet zavodljiv, a rasplet emotivno zadovoljava čak iako se Marko i Čen posle svega ne nalaze gotovo ni korak bliže rešavanju svojih dilema i pitanja. Likovi su pretrpeli određene promene i to se na njima vidi, a to je i najvažnije.

Kao što je to i običaj, Stojanović koristi talente više crtača u realizaciji albuma. Tako su ovde Mijat Mijatović (koji je uradio i naslovnice albuma) i Goran Sudžuka zaduženi za crtež dve kratke priče koje album zatvaraju, dajući nam još pozadinskih detalja o novom liku za koga se nadamo da će postati deo stalne postavke serijala. Crtač glavne priče je Nebojša Pejić, crtač (i kompletan autor) koji je pre nekoliko godina skrenuo pažnju na sebe serijom humorističkih (i prilično satiričkih) stripova baš o Kraljeviću Marku kao simbolu ovdašnjeg junaštva i nepobedivosti.

U Pejićevoj izvedbi, „Vekovnici“ svoj akciono-avanturistički DNK ukrštaju sa popriličnom dozom karikature i satire. Njegov Marko je gotovo do groteske energičan, velikog, crvenog nosa, agresivnih brčina i često razrogčanih očiju. Njegov Marko je istovremeno i sila prirode, ali i prostodušni šeret koga ne prestaju da iskreno iznenađuju neverovatne stvari sa kojima se suočava. Kombinacija Stojanovićevog teksta i Pejićeve karakterizacije, sa pričom koja iskušava Marka na uvek nove načine, dopuštajući mu da bude heroj jer je to njegova priroda – ne zato što ga nekakva ideologija tera na to – rezultira jednim upečatljivim protagonistom koji nosi ovu priču kroz ledeni, tajanstveni ambijent u kome se ona odvija.

Kao završnica jedne velike celine u gustoj, kompleksnoj sagi, ova epizoda „Vekovnika“ ni izdaleka ne odgovara na sva pitanja koja su nam na pamet pala tokom poslednjih pet i kusur godina – ali kao zalag za još budućnosti ovih priča, kao demonstracija efektnog pripovedanja i kao prikaz likova koji više nisu oni isti koje smo upoznali u „Politikonom Zabavniku“ još u prošloj deceniji, ona je veoma zadovoljavajuća. „Vekovnici“ svoje prvo veliko poglavlje završavaju nakon zaista vrtoglavog, razbarušenog šaranja među likovima, epohama i stilovima pripovedanja, ali ostavljaju utisak da vrlo dobro znaju šta rade. Idemo dalje! ■

Uroš SMILJANIĆ

„Stripovi koje smo voleli“

(Živojin Tamburić, Zdravko Zupan, Zoran Stefanović; „Omnibus“, 2011)

Snovi u oblačićima

Sada, kada se stižala halabuka oko jedne od nesumnjivo najznačajnijih publikacija vezanih za strip na ovim prostorima, pravo je vreme da se sa dovoljnom distancom i kritičkim okom sagleda fenomen koji nosi ime „Stripovi koje smo voleli“. Ova nesvakidašnja knjiga, sa podnaslovom „izbor stripova i stvaralaca sa prostora bivše Jugoslavije u XX veku“ je kako se često navodi, leksikon namenjen najširoj publici, a u svojoj suštini to je enciklopedija, ali istovremeno i jedno gigantsko ljubavno pismo upućeno svim onim stvaralacima koji su nam ulepšavali detinjstva i oplemenjivali zrelo doba.

Odluka da se učini ogroman napor i tekstualni materijali prezentuju i na engleskom jeziku je dalekosežna i pokazuje i tek će pokazivati svoje pozitivne posledice na sagledavanje ondašnje i trenutnih strip scena u odabranom prostoru u strip-skoj teoriji i historiografiji širom sveta.

Brojna priznanja u raznim oblicima su potpuno zasluženo pristizala ovom delu u prethodnim mesecima i godinama od kojih vredi izdvojiti „Stripski događaj godine“ u nedeljniku „NIN“ i „Najbolje knjige 2011“ (posebno isticanje u kategoriji strip) u „Jutarnjem listu“, Zagreb. Ali će ono najvažnije, za izdavački poduhvat godine na Beogradskom Sajmu knjiga 2011. godine, referentno tački za štampanu reč ovde, ostati da odjekuje dugo nakon svih ostalih.

Činjenica da jedna i dalje u uskogrudim i ograničenim umovima „niža“ stvaralačka delatnost dobije takvo i toliko priznanje je predstavljala pravi bum na srpskoj kulturnoj sceni i pokazala je jednom za svagda da strip ovde mora i zaslužuje da ima mesto ravnopravno sa drugim umetnostima. Plodovi takvog proboja, koji je kresta na talasu inicijative koju strip u Srbiji generiše već godinama, kroz ogroman broj izdanja, aktivnih autora, festivala, izložbi su već tu, a elevacija stripa na nivo koji je čak i viši nego što je bio u raznim „zlatnim dobima“ je neosporna.

Trio fantastikuks priređivača u sastavu Živojin Tamburić, Zdravko Zupan i Zoran Stefanović se pokazao više nego dorastao preambicioznom zadatku i uspešno su izbegli zamke nacionalne, istorijske, pa u izvesnoj meri i geografske odrednice, umesto toga izvlačeći kao osnovnu vodilju u prvi plan nit tako očiglednu i neposrednu koja je prava i jedina moguća kontra ograničavanju i ukalupljanju stripova i njihovih autora u druge okvire.

Jednostavno rečeno, a ponajbolje sažeto u samom naslovu, ovo su ljudi i njihova dela koje znamo, koje smo svi „mi“, čitali i voleli, pre nego što su nas opteretili obaveznom prefiksima naroda i narodnosti, pre nego što su među nama postavili granice sa bodljikavom žicom ili nas rasejali po belom svetu. Naravno, obuhvaćeni su i oni koji stupaju na scenu posle svih tih podela, i svi ovi autori, i pored svega, bilo da se nađu u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani, Herceg Novom, Novom Sadu, Leskovcu, Velesu, Laktašima, Zrenjaninu, Makarskoj, Pirotu, Kragujevcu ili bilo gde drugde mogu bez problema da sednu i džemuju nad praznim papirom zajedno, razmenjuju priče i budu okruženi uvek istom zainteresovanom gomilom ljubitelja njihovog rada kojima je podjednako svejedno odakle je njihov autor poreklom i gde živi.

A ko su ti ljudi? Koncept pojedinačnih odrednica tj. stvaralaca je jednostavan i vizuelno efektan. Uz određeno ime slede delići tekstova strip teoretičara, i pored nebrojenih unosa samih priređivača, u pitanju su u najvećem delu odlomci kritika, prikaza i eseja još oko stotinu kritičara i teoretičara stripa iz regiona. Ipak, primat je na samim strip tablama ili njihovim uzorcima. I tako za preko 400 autora (crtača, scenarista i književnika) sa isto toliko pojedinačnih stripova. Naravno, veličine poput Maurovića, Janjetova ili Kerca imaju po nekoliko najistaknutijih radova, a prostor koji je odvojen za određenog umetnika otkriva i određeni neophodan kritički pristup u vrednovanju opusa i značaja i suptilnog rangiranja među stvaralocima.

Format i oprema, a naročito vrhunska štampa na svih 312 stranica su dostojni ovakvog štiva, i ostaje nam samo da se nadamo i budućim ambicioznim delima u ediciji „Osvrti“ sada već uveliko etabliranog izdavača „Omnibusa“. Važno je napomenuti da je ovom prilikom posebno počast dao jedan od najpoznatijih svetskih strip istoričara, Britanac Pol Gravet koji je ovom izdanju doprineo sa svojim predgovorom.

„Stripovi koji smo voleli“ uspeva u svim svojim višestrukim zadacima. Potpuno neupućenima će predstavljati vizuelno atraktivnu, i s tek neophodnom količinom teksta dopunjenu slikovnicu kroz strip istoriju bliskih južnoslovenskih naroda koji su dugo delili i zajedničku državu. Pravim zaljubljenicima u domaći strip i jugonostalgicima pružiti još jedan dokaz da je ondašnja YU strip scena, i sve nacionalne koje su je nasledile bila i ostala jedna od najjačih u svetu, i to u višedecenijskom kontinuitetu. Konačno, retkim ali vrednim izučavaocima strip teorije, kako u pominjanim nacijama ali i na svetskom nivou, daje ono najvrednije, sveobuhvatnost koja nema adekvatnu paralelu ni u jednoj publikaciji obuhvaćenoj istim koracima koja se pojavila u bližoj i daljoj prošlosti.

Urednost i temeljnost u pristupu ovako široko zahvaćenoj temi je ono zbog čega ćemo se iznova i iznova vraćati ovoj knjizi, koja uspeva da pokaže da joj nijedan sajt ili internet pretraživač nije ravan po lakoći i dostupnosti obimnih i raznovrsnih informacija o crtačima, scenaristima, urednicima, kritičarima kao i samim izdanjima, časopisima i drugim publikacijama.

Još važnije, autoritet priređivača koji su se odavno dokazali svojim karijerama u sferi devete umetnosti, odaje utisak sigurnosti u svaki pojedinačni podatak, koji je nesumnjivo višestruko proveren i izvan pre nego što se našao među ovim korcima. Teško je zamisliti koliki je rad bio u pitanju, hiljade sati nesumnjivo, da bi se došlo do ovakvog refinjenog koncentrata onog najboljeg što strip na ovim prostorima ima da ponudi. I najvažnije od svega, potpuno je iz predočenog očigledno da taj kolektivni opus ravan, ako ne bolji u pojedinačnim uzletima, od onoga što su sve druge strip škole i tržišta imali da ponude u određenim periodima, žanrovskim i poetskim opredeljenjima, tehnikama i pripovedačkim i vizuelnim stilovima i opštem umetničkom kvalitetu.

Priređivači ističu da je, među kriterijumima koji su se uzimali u obzir pri selekciji autora i radova, jedan od njih i retkost materijala. I zaista, „Stripovi koje smo voleli“ nudi brojna otkrića, od pojedinačnih dela, malo poznatih detalja iz biografija i opusa autora, ali čitavih novih a starih imena koja se izvlače na svetlo i u fokus interesovanja novih izučavaoca naše zajedničke strip istorije.

Čitaćemo se još...■

Pavle ZELIĆ

„BDC“ (Marijan Miresku, Viorel Piligras, Valentin Jordake, Sandu Florea, Kristijan Pakurariju, Marko Stojanović, Dalibor Talajić, Emanuele Leoni, Jovan Ukropina, Kristijan Čomu, Adrian Barbu, Tihomir Čelanović, Alin-Teodor Ivan, Madalina Čokoj, Jonuc Popescu...; „SC Indiscret Media SRL“, 2012-2013)

Strip na rumunski način

Strip u Rumuniji ima svoju istoriju, koja bi u svakom slučaju bila mnogo bogatija da nije bilo ideoloških i ljudskih prepreka. Ekspanzija strip izdavaštva u Kraljevini Rumuniji koja je krenula negde pred početak II Svetskog rata naglo je prekinuta dolaskom na vlast novog komunističkog režima. Do sloma komunizma u Rumuniji revolucijom iz 1989. godine, strip je bio na margini svih kulturnih dešavanja, ignorisan, izopšten i getoiziran. Nedostatak domaćih naslova, časopisa ili publikacija sa stripovima kojih je bilo tek sporadično u dečijoj štampi, nadomeštan je uvozom strip časopisa iz Francuske, pre svega legendarnog „Pif Gedžeta“ („Pif Gadget“).

Početakom osamdesetih godina prošlog veka komunistička vlast donosi odluku o rigoroznoj štednji i ukida uvoz skoro svega iz inostranstva, pa su se tako na udaru našli i štampani mediji. Čitaoci i ljubitelji stripa koji su već navikli na „Pif“, koga su do tada mogli da kupuju i na kioscima, ostali su

i bez tog jedinog pravog strip časopisa. Jedina oaza u toj izdavačkoj pustinji bili su SF fanzini i klubovi prema kojima je ondašnja vlast, začudo, pokazivala blagonaklonost. Među tim članovima klubova bilo je dosta njih koji su se bavili stripom ili su mu bili naklonjeni. Grad Krajova (Craiova), jedan od najvećih u Rumuniji, u to vreme bio je jedno od najjačih uporišta ljubitelja SF-a, pa i stripa.

Negde u kasnu jesen 1982. godine, slučajnim susretom dva zaljubljenika u strip, Viorela Prligrasa (Viorel Pirligras) i Marijana Mireskua (Marian Mirescu) krenula je i, sada već legendarna, priča o Krajova krenulu (Banda Desenată Craioveană). Kao članovi SF kluba Viktor Anestin (Victor Anestin), koga su članovi skraćeno zvali SFVA (Science Fiction Victor Anestin), Viorel i Marian bili su glavni promoteri i animatori stripa. Uskoro su se toj grupi priključili i Valentin Jordake (Valentin Iordache), profesor francuskog jezika iz Oršave (Orșova) i Dodo Nica (Dodo Niță), mladi ljubitelj stripa iz Krajove, a nešto kasnije i Kristian Čomu (Cristian Ciomu), arhitekta iz Krajove. Oni su svojim delovanjem na ionako osiromašenoj strip sceni obeležili jedno vreme i svakako ispisali stranicu istorije devete umetnosti u Rumuniji.

Tri decenije kasnije deo članova tog nukleusa krajovskog stripa (BDC), Miresku, Prligras i Čomu donosi odluku da, na neki način, i u novim i boljim

okolnostima za sam medij stripa, obeleže svoje delovanje nekim prigodnim događajem. Organizovana je izložba stripova četvorice autora iz te grupe i to: Mariana Mireskua, Viorela Prligrasa, Kristiana Čomua i Valentina Jordakea. Izložba je organizovana u galeriji Volland u Krajovi, od 22.06–05.07.2012. godine. Nekoliko meseci kasnije ista izložba je organizovana i u Drobeti-Turn Severinu (Drobeta-Turn Severin), gradu na samoj obali Dunava, na granici sa Srbijom. Izložba je organizovana u galeriji nekadašnjeg Vodenog tornja (Castelul de apa), koji je renoviran i preuređen za potrebe kulturnih ustanova u samom gradu. Izložba je trajala od 28.09–12.10. 2012. godine.

Tom prilikom promovisan je i nulti broj novog strip časopisa, kratko nazvanog BDC, u podnaslovu Klub stripa (Clubul Benzilor desenate), a u čast već pominjane grupe okupljene oko krajovskog stripa. Četvoročlana redakcija tog novog rumunskog strip časopisa činila je, sada već međunarodna ekipa: Marian Miresku, Viorel Prligras, Kristian Čomu i Dragan Predić. Sam časopis je u startu zamišljen kao dodatak lokalnog lista iz Krajove, koji bi ujedno bio i finansijer istog. Cilj redakcije je da se na rumunskog strip sceni pokrene nešto novo, da se uz domaće autore ljubiteljima stripa predstave i autori iz susednih zemalja, prvenstveno iz Srbije, ali i iz ostalih država u okruženju. Časopis

je formata A4, na 32 strane, u crno-belom tehnici, sa stripovima i tekstovima o stripu i strip autorima. Izdavač je „SC Indiscret Media SRL“ iz Krajeve.

U nultom broju, za koji je naslovnu stranu uradio Kristian Čomu, objavljeno je nekoliko kratkih stripova, i to: strip Kristiana Čomua („Moșule!“), strip sa pričom iz lokalne mitologije, nastao 1991. godine, Viorela Prligrasa („Bate și ți se va deschide“), kratka naučnofantastična priča iz 1994. godine i, strip „Oko“ („Ochiul“), iz serijala „Vekovnici“, scenariste Marka Stojanovića i crtača Dalibora Talajića. Sa po jednom tablom ili kaišem stripa zastupljeni su i Marian Miresku („Căpitanul Esko“, „Penalti“, „Vorbă multă“, „Star Bar“, „Prz“...), Valentin Jordake („Halta“, „Știați că...“, „Erji se mărită“) i ponovo Viorela Prligras („BDC la Drobeta“), kao i Kristian Čomu sa tablom njegovog najpoznatijeg strip junaka „Prikindela“ („Prichindel“). Uz stripove objavljene su i kratke biografije Stojanovića i Talajića u rubrici „Strip sa druge strane Dunava“ („BD de peste Dunare“), rubrika rođendanske čestitke, u vidu kratkih biografija o nekolicini ljudi iz i oko stripa, rođenih tokom septembra meseca, i strip anketa, sa tri pitanja na koja odgovaraju autori stripa. Čast da prvi odgovori na postavljena pitanja u anketi pripala je proslavljenom rumunskom strip autoru Sandu Florei (Sandu Florea), koji inače živi od stripa u SAD gde radi za velike američke strip izdavače.

Prvi regularni broj časopisa izašao je januara 2013. godine. Zadržan je isti format i broj stranica kao u nultom broju. Naslovnu stranu ponovo potpisuje Kristian Čomu. Od ovog broja „BDC“ kreće sa svojim mesečnim ritmom izlaženja. Adrian Barbu potpisuje kratku priču o Nasradin Hodži „Kišni čovek“ („Omu' ploii“), slede dva stripa nagrađena na Međunarodnom salonu stripa u Beogradu strip „Kolar“ („Țeapa“) Mariana Mireskua i Kristiana Pakurariua (Cristian Pacurariu) i strip „A ti kao ne znaš?“ Tihomira Čelanovića. Kristian Loghin (Cristian Loghin) donosi kratku storiju „Gospodin X“ („Domnul X“), a dvojac Alin-Teodor Ivan (scenarij) i Emanuele Leoni (crtež) predstavljaju dogodovštine simpatičnog šišmiša Vladija („Vlady“). Sa stripovima na jednoj tabli ili sa ponekim kaišem predstavili su se i Valentin

Jordake („Epistaxis din Hamsii“, „Frații“), Viorela Prligras („Fegonautul“), Marian Miresku („Bill o Bullește“, „Pofta redacției“), Nikolae Florin Radu („BeDeisme“), Kristian Čomu („BDC și Apocalipsa“, „Prichindel“, „Sucă“) i Jonuc Popescu („Hell level“). Od tekstualnih priloga objavljena je samo biografija Tihomira Čelanovića u rubrici „Strip sa druge strane Dunava“ („BD de peste Dunare“).

Naslovnu stranu drugog broja „BDC-a“ (februar 2013) potpisuje Viorela Prligras. U kratkom stripu „Smrt Decebala“ („Moartea lui Decebal“) Kristian Čomu donosi priču o tragičnom kraju poslednjeg dačanskog kralja Decebala (Decebal), Marko Stojanović i Jovan Ukropina predstavljaju strip koji je dobitnik Grand Prix-a na Međunarodnom salonu stripa u Beogradu, „Ispisnike“ („Prietenii vechi“), jednu od priča iz serijala „Starac i Zmaj“, Viorela Prligras premijerno predstavlja serijal „Misterije Krajeve“ („Misterele Craiovei“), krimi strip sa elementima mističnog i fantastike. Sa jednom tablom ili kaišem stripa objavljeni su i : Valentin Jordake („Știați că... Moștenirea“), Marian Miresku („Bill și Bull“, „Pofta redacției“, „BDC Orșova“), Kristian Čomu („Prichindel&Corodel“), Alin-Teodor Ivan i Madalina Čokuju (Mădălina Ciocoiu) („Vlady și Baba Dochia“), Viorela Prligras („Fegonautul in Arta plastică Universală“) i Jonuc Popescu („Concurs“).

U rubrici „Strip sa druge strane Dunava“ objavljene su biografije Marka Stojanovića i Jovana Ukropine, kao i kratak tekst o serijalu „Starac i Zmaj“. U strip anketi, koja donosi ista tri pitanja kao i u nultom broju, svoje iscrpne odgovore daje Adrian Barbu, strip autor iz Kluzha (Cluj). Objavljen je i kratki tekst o rumunskom strip autoru Șerbanu Andreescu (Șerban Andreescu), povodom njegovog rođendana.

Inače, maskotu „BDC-a“ uradio je Kristian Čomu. Časopis se štampa u štampariji „Sim Art“ u Krajevici, i može se kupiti na svim kioscima u regionu Oltenije (sve županije oko Krajeve) ili se može naručiti direktno na mail redakcije grupbdc@gmail.com. Primerak časopisa košta tri rumunska leja... Što je zaista jeftina cena za uvid u savremeni rumunski strip. ■

Dragan PREDIĆ

„Esmeralda i druge priče“

(Petar Meseldžija, Dušan Vukojev; „Rosencrantz“, 2012)

Akademski realizam i bajkovite priče

Šta dobijemo ako izvanrednom daru za pripovedanje Dušana Vukojeva dodamo fascinirajuć crtački i ništa manje zadivljujuć pripovedački talent Petra Meseldžije? Odgovor je lak – dobijamo strip album „Esmeralda i druge priče“. Ovaj album u sebi sadrži Meseldžijine stripove rađene po Vukojevim scenarijima, kao i neke za koje je sam crtač pisao scenario, nastale od 1983. pa do 1990. godine.

Prvo što zapada za oko kada pogledamo strip album „Esmeralda i druge priče“ (priče bajkovitog karaktera), pored divljenja vrednog crteža Petra

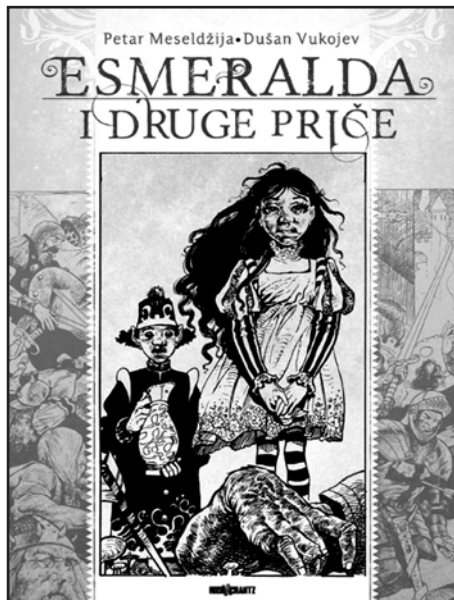
Meseldžije, jeste i vrhunski dizajn omota i naslovne strane Ivce Stevanovića. U sledećih nekoliko stranica imamo prilike da nastavimo da uživamo u istom dizajnu dok čitamo uvodnik Saše Paprića, koji nam pruža autorov uvid u priče koje slede na narednim stranicama.

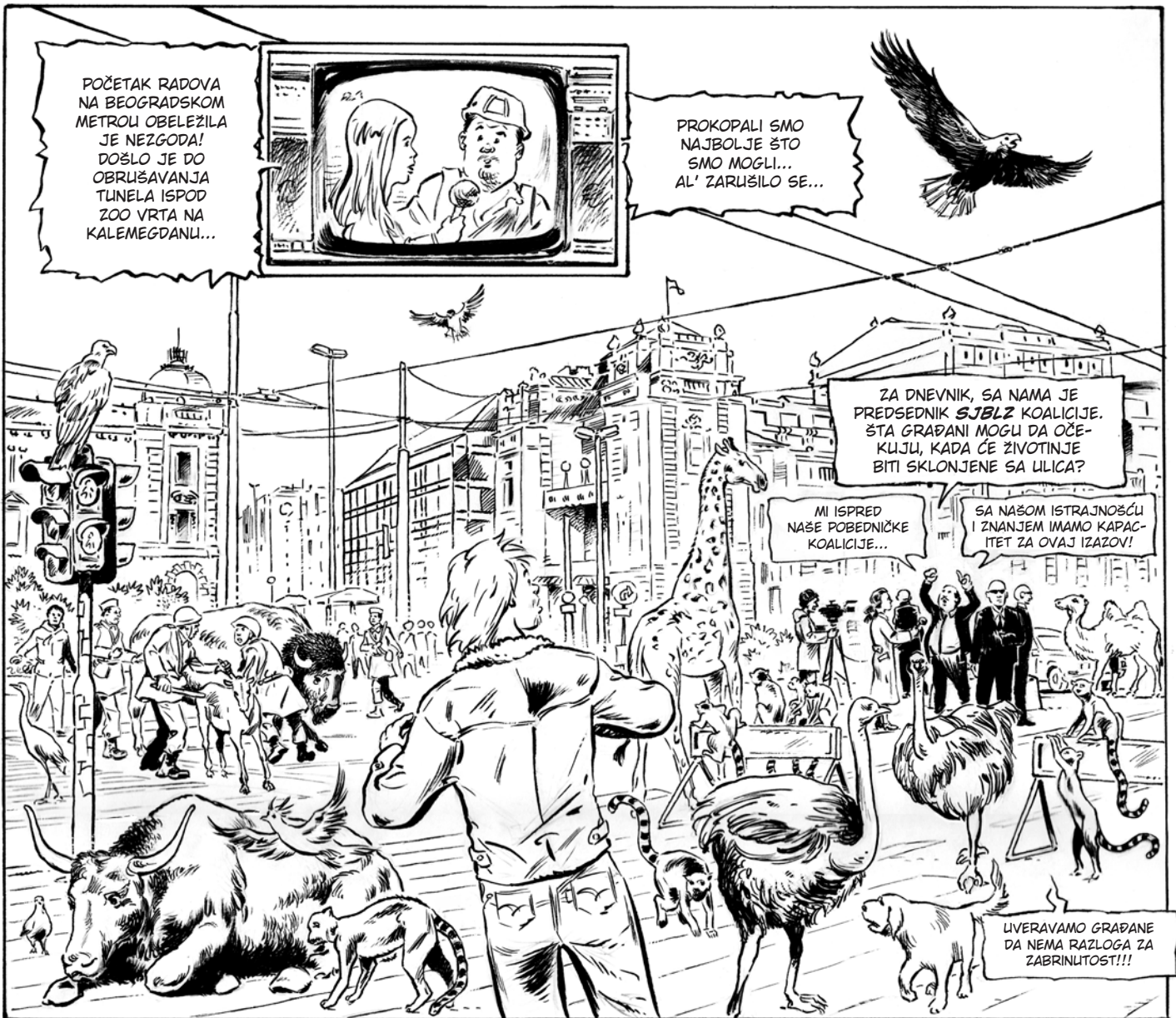
Ono što kod ovog stripa oduševljava na prvi pogled, jeste da je Meseldžijin crtež, koji je nastao u devetoj deceniji dvadesetog veka poprilično moderan, čak i danas! Njegovi stripovski radovi počivaju na šrafiranju, intezivnim belinama i jakim senkama – rađeni do sitnih detalja, kombinacijom šrafure i raznih tekstura, likovno su obogaćeni elegantnim potezima četkice. Oni nose u sebi jak i siguran crtački izraz sa mnoštvom vrlo efektivnih, takoreći slikarskih poteza, figura lakih, te slobodnih pokreta, koji doprinose realističnosti likova u stripu. Ekspresije lica su do te mere realizovane da čitaocu nije ni malo teško da doživi njihove emocije. Sem toga, kadrovi su postavljeni na iznenađujuće savremen način, oslobođeni uobičajenih margina sa dosta manjih insert-kadrova ubačenih u kadrove opštih i srednjih planova. Mestimično se provlači po koji subjektivni kadar, koji jako pomaže da sagledamo situaciju očima likova o kojima čitamo i stavimo se, na trenutak, u njihov položaj. Dešavanja u kadrovima su dinamična i prikazana iz više uglova posmatranja, takozvanih rakusa. Pojedini kadrovi opštih planova su toliko bogato ilustrovani da svaki od njih podseća na umetničku grafiku nekog od grafičara akademskog realizma, poput Gustava Dorea... Osim šrafurom i raznim teksturama, Meseldžija se poigrava jakim kontrastom svetlih i tamnih površina (belinama i crnim površinama). On jakim kontrastima definiše i određuje prvi, drugi, treći plan... Sem toga, planove uspešno odvajava veoma preciznim i pravilno raspoređenim odnosom dimenzijama likova u prostoru. Meseldžijina sposobnost upotrebe perspektive na podjednako je visokom nivou kao i njegova veština u kadriranju. Što se tiče Vukojeva kao pripovedača, njegove su

priče mešavina groteske i crnog humora, te često ističu realnost pod maskom imaginacije. Ovi scenariji prošarani su simbolikom i sadrže blagu ironiju i jasnu pouku. Vukojeve priče odišu likovima uverljivih karaktera, a same fabule priča u sebi imaju filozofske aspekte, tako da pisac kroz njih ukazuje na neka od svojih razmišljanja i stavove. Ono što Dušana Vukojeva čini dobrim pripovedačem upravo je činjenica da uprkos tome što ima jasan lični stav isti nikada ne nameće čitaocu. Ne, on nam tek sugerise mogućnosti poimanja svojih priča i potom nam ostavlja da njegove priče tumačimo na način koji je nama blizak. Za mesta dešavanja svojih priča Vukojev bira (uglavnom) mračni Srednji vek. U svojim pričama autor nam otkriva samo delove života protagonista, sakrivajući njihovu prošlost velom tajni i zagonetki. Na taj način raspaljuje našu maštu i čini svoje priče zanimljivijim. Svaka od Vukojevih pripovedi je nešto između bajke i sna, svaka od njih nadahnuti je momenat piščeve imaginacije što čitaocuva sopstvena imaginacija jasno prepoznaje. Većina priča Dušana Vukojeva nalik je narodnoj epskoj poeziji, i sve one, baš kao epska poezija, vode ka epifaniji i kasnom (i uzaludnom) pokajanju.

U nekim od priča u ovom albumu Meseldžija je na sebe preuzeo i ulogu scenariste. Njegovi scenariji takođe odišu dozom relevantnog humora, ali ne toliko mračnog kao što je slučaj kod Dušana Vukojeva. Ipak, i u Meseldžijim pričama se događaju ubistva, razočarenja, čovekovo nesavršenstvo dolazi do izražaja. Uprkos tome, Meseldžijine priče su nekako rasteryenije i tragedija u njima je tragedija pojedinaca, lišena sadržaja konačnog pesimizma, po čemu se razlikuje od poetike Dušana Vukojeva. I Petar Meseldžija i Dušan Vukojev vrsni su majstori svojih zanata. Njihova saradnja je dobitna kombinacija, a premiju za svakog srećnog čitaoca predstavlja upravo strip album pod nazivom „Esmeralda i druge priče“. ■

Aleksandar TEOKAREVIĆ

POČETAK RADOVA
NA BEOGRADSKOM
METROU OBELEŽILA
JE NEZGODA!
DOŠLO JE DO
OBRUŠAVANJA
TUNELA ISPOD
ZOO VRTA NA
KALEMEGDANU...

PROKOPALI SMO
NAJBOLJE ŠTO
SMO MOGLI...
AL' ZARUŠILO SE...

ZA DNEVNIK, SA NAMA JE
PREDSEDNIK *SJBLZ* KOALICIJE.
ŠTA GRAĐANI MOGU DA OČE-
KUJU, KADA ĆE ŽIVOTINJE
BITI SKLONJENE SA ULICA?

MI ISPRED
NAŠE POBEDNIČKE
KOALICIJE...

SA NAŠOM ISTRAJNOŠĆU
I ZNANJEM IMAMO KAPACI-
TET ZA OVAJ IZAZOV!

LIVERAVAMO GRAĐANE
DA NEMA RAZLOGA ZA
ZABRINUTOST!!!

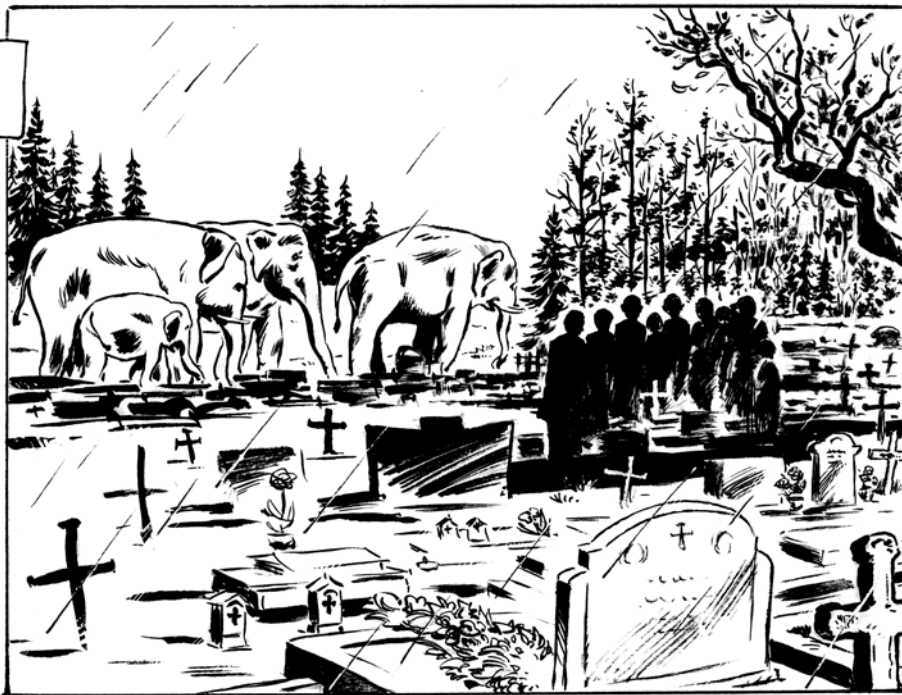
ČALE, KEVO!
JESTE LI
VIDELI KOJI
JE HAOS U
GRADU
?!

VIDELI SMO,
GLEDAMO TV!
ZATVORI
VRATA!
ULAZE
PINGVINI!!!

NE VOZIM DALJE!
MAJMONI SU OPET
OTKAČILI TROLU!!!

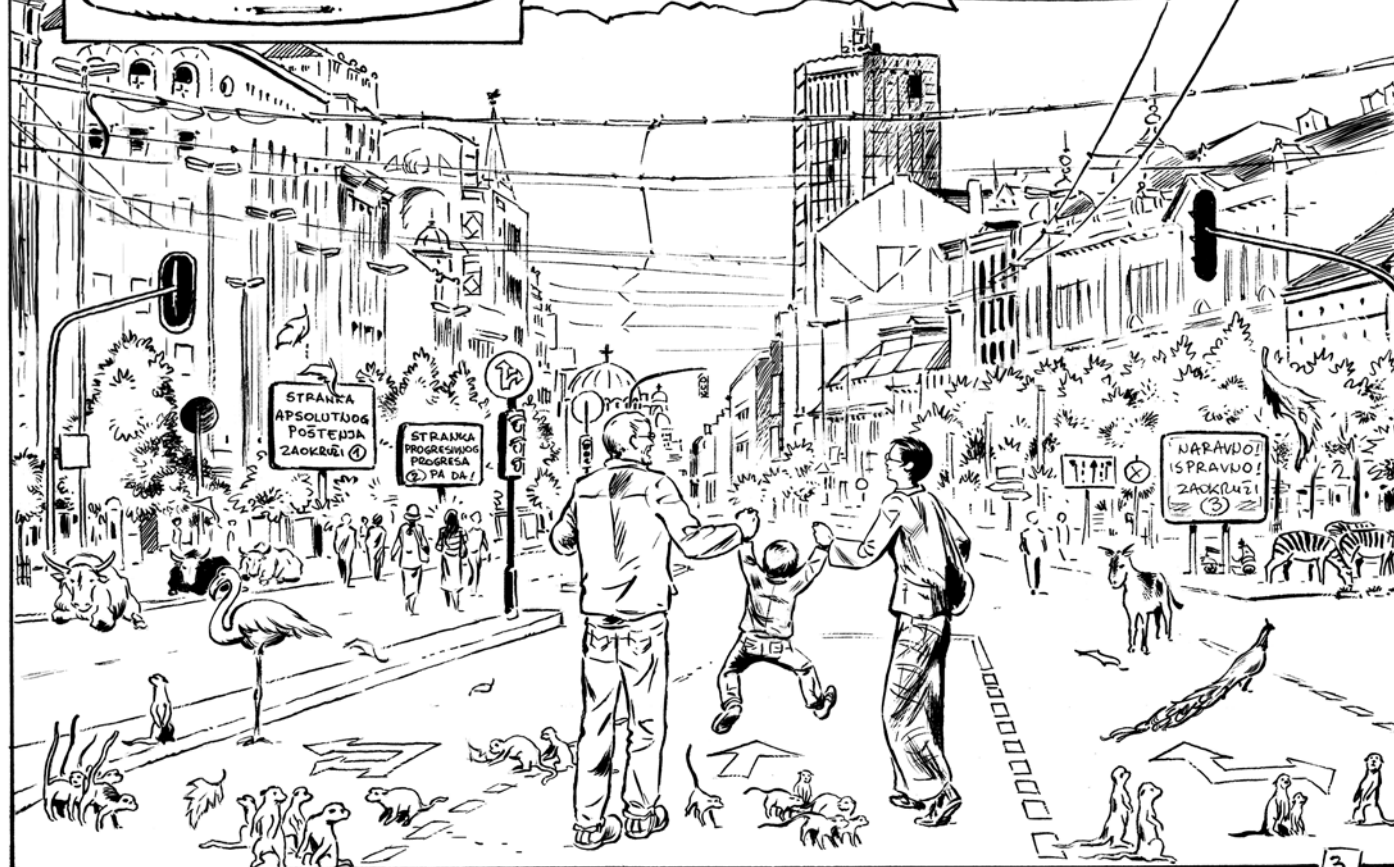
OPET
PEŠAKA DO
FAKSA...

UŽIVO ZA CENTRALNI DNEVNIK IZ
ŠTABA POBEDNIČKE KOALICIJE,
GOSPODINE PREDSEDNICE, ŠTA
GRAĐANI MOGU DA OČEKUJU
U NAREDNOM PERIODU, ŠTA ĆE
BITI PRVI POTEZI NOVE VLADE?

-- GRAĐANI MOGU DA BUDU
SIGURNI DA NAŠA KOALICIJA IMA
REŠENJA ZA SVE PROBLEME KOJI
SU SE VREMENOM NAGOMILALI...

**MOŽETE BITI
POTPUNO SIGURNI!**

Đorđević 2012.

Put lutajućeg samuraja

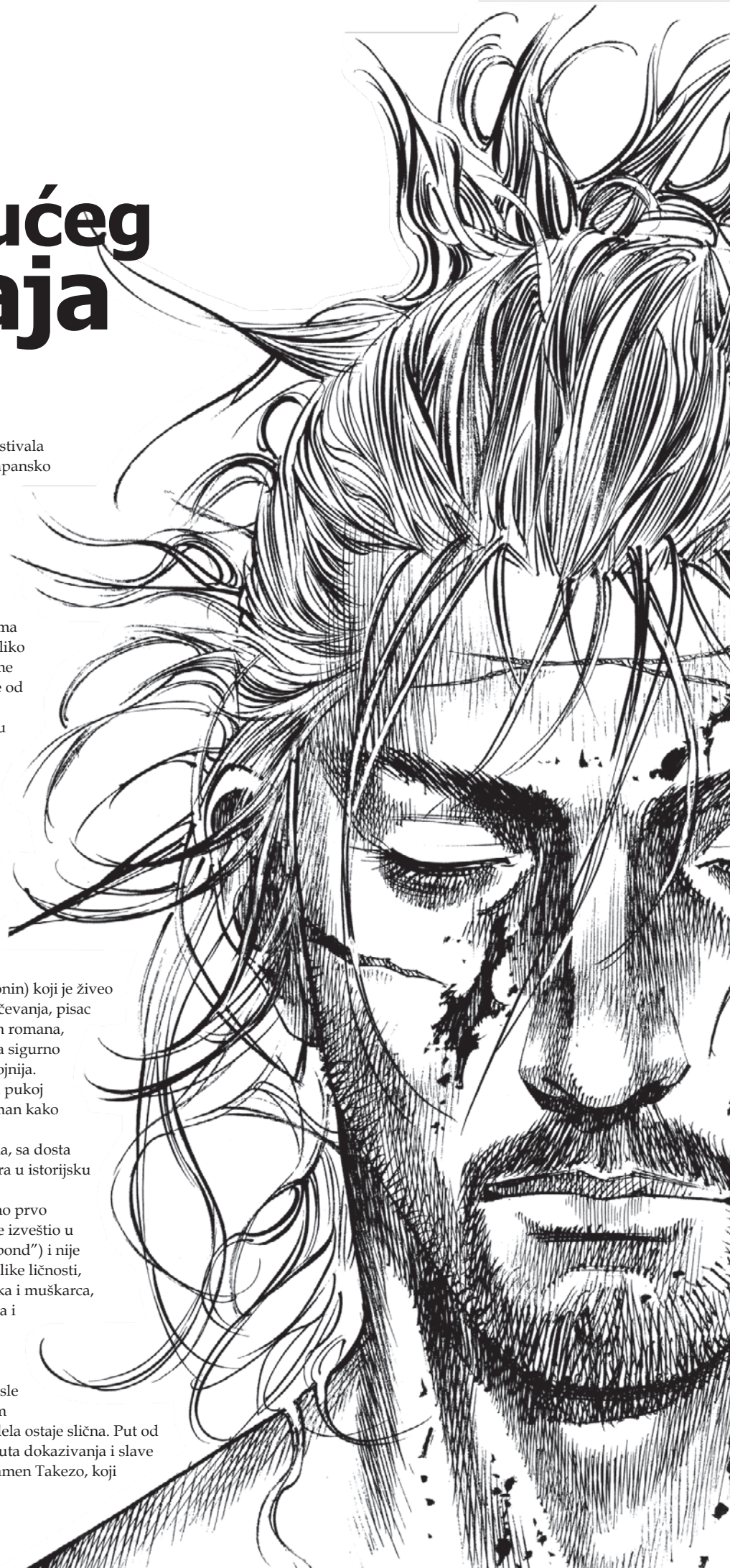
vagabond - (imenica) lutalica,
posebno onaj bez cilja

Kada je 2006. godine organizator Japanskog festivala medijskih umetnosti – što u prevodu znači japansko Ministarstvo kulture – organizovao glasanje za najbolje strip-naslove svih vremena, prvo mesto „Zakucavanja“ („Slam Dunk“) nije se pojavilo kao preterano iznenađenje za sve koji iole prate japanski strip. Naravno, radi se o naslovu koji je od nepopularnog sporta, košarke, svojevremeno napravio popularan na nacionalnom nivou – barem kada se radi o hobijima i fizičkoj aktivnosti među školskom decom – a koliko se drugih stripova, odakle god na svetu, može time pohvaliti? Izuzetan proboj ovog serijala načinio je od njegovog autora, Takehika Inouea, pravu zvezdu japanske popularne kulture, a sa tim statusom idu i razne privilegije, ako je čovek dovoljno jak da ih iskoristi. Kao što je, na primer, daleko veća sloboda u kreativnom smislu – takav čovek može ubuduće da crta ono što želi, bez obzira na mišljenja i stavove uredništva.

To sledeće delo u Inuevom slučaju bilo je (vrlo slobodna) adaptacija čuvenog romana „Mijamoto Musaši“ („Miyamoto Musashi“) od Ejđija Jošikave (Eiji Yoshikawa), objavljenog u Japanu nešto pre Drugog svetskog rata, a na Zapadu poznatog samo kao „Musaši“. Mijamoto Musaši je verovatno najpoznatiji japanski ratnik svih vremena, lutajući samuraj (ronin) koji je živeo u prvoj polovini 17. veka, osnivač jedne škole mačevanja, pisac čuvene „Knjige pet prstenova“, i predmet mnogih romana, filmova i, eto, stripova, od kojih je Inoueva verzija sigurno najgrandioznija, ako već ne istorijski najverodostojnija. Ovo poslednje i nije mana, jer Inoue nikad ne teži pukoj faktografiji, menjajući i dopunjujući Jošikavin roman kako to odgovara njegovim ciljevima.

„Zakucavanje“ je bio sportsko-školska drama, sa dosta romantike – kakav je prelaz iz jednog takvog žanra u istorijsku fikciju?

Možda ne toliko skokovit i nagao koliko bismo prvo nagoniski pomislili – sa „Zakucavanjem“ Inoue se izveštio u prikazivanju akcionih scena, a „Lutalica“ („Vagabond“) i nije priča o jednom *dogadaju*, već o nastanku jedne velike ličnosti, i obuhvata njeno psihološko sazrevanje kao ratnika i muškarca, kao i priče o životima povezanih likova – prijatelja i neprijatelja jednako – što se sve odvija tokom vremenskog perioda od mnogo godina. Prirodno je da takav opis sadrži, između ostalog, i nešto romantike, a takođe i – kako je ovo serijal za odrasle – dosta erotike. Tako da, uprkos svim imanentnim razlikama između ovih žanrova, dinamika ovih dela ostaje slična. Put od košarkaša do ronina nije ništa teži ili čudniji od puta dokazivanja i slave koji je odabrao mladi, divlji i nedisciplinovani Šinnen Takezo, koji će kasnije postati naš Musaši.

Započet 1998. i još uvek u toku, iako uz prekide – sve vreme izlazeći u nedeljnom časopisu „Jutro“ („Morning“) najveće japanske izdavačke kuće „Kodanše“ – „Lutalica“ je jedno od dela modernog japanskog stripa koje najlakše prelaze nacionalne i kulturne granice, što možda ima veze i sa samom temom, vezanom za japansku istoriju, ali je sigurno potpomognuto Inouevom crtačkom veštinom, njegovim (relativno) realističnim odnosom prema proporcijama i perspektivi, veoma kompatibilnim sa zapadnjačkim pristupom crtanju stripova, odnosno sa jednom od njenih najsnažnijih tendencija. Svi bitni likovi su lako prepoznatljivi; pozadine su detaljne, donekle rađene uz pomoć računara, ali ne deluju napadno artifično, i doprinose građenju atmosfere Japana tog doba. Međutim,

nemojmo se zavaravati – „Lutalica“ je potpuno u japanskoj tradiciji po svojoj kompoziciji i naglasku na nizu vizuelnih detalja nauštrb potpunog pregleda nad celinom.

S druge strane, tempo je ponekad vrlo spor i beskrajno produžavanje tenzije bi lako moglo da iznervira ili odbije čitaoce koji od ovog serijala očekuju prevashodno akciju, ili eventualno, brzu akciju – ne onu koja će se prostirati preko više poglavlja i stotinu stranica, isprepletenu razmišljanjima i kontemplacijama o borbi i životu (i smrti).

U Americi je „Viz“ vrlo brzo procenio da bi ovaj serijal – jedan od najprodavanijih u Japanu među onima namenjenim odrasloj publici – imao uspeha i na tom kontinentu, i poduhvatio se posla prevođenja i objavljivanja. Ta prevedena verzija praktično ne zaostaje za japanskom, koja trenutno ima 34 toma. Za sve kolekionare stripova u papirnoj formi, i za one kojima je ta forma fetiš, „Vizovo“ izdanje „Lutalice“ u ediciji „VizBIG“ je svakako jedan od boljih izbora u domenu prevedenog japanskog stripa, i predstavlja odličan „dil“ po odnosu cene i kvaliteta.

Inoue je odavno – kao što već rekoh – postao velika zvezda u Japanu, ali postepeno je to postigao (iako ne u tom obimu) i u drugim zemljama: Severnoj Americi, Francuskoj, Brazilu..., o čemu svedoče njegova česta gostovanja i specijalne promocije, kao što je bilo crtanje murala pred brojnim posetiocima u Njujorku pre nekoliko godina. Iako je „Zakucavanje“ njegovo najpopularnije delo, „Lutalica“ je sigurno najkompletnije (iako još nije kompletirano – gle ironije!) i potencijalno najprivlačnije zapadnjačkim fanovima stripa. Kao što jednom reče Džejson Tompson (Jason Thompson), „Lutalica“ izgleda kao da sadrži čitav svet i obuhvata čitavo ljudsko stanje“.

T.K. MARK

ŽIG

SCENARIO: MARIN TROSHANOV, EVGENI PROIKOV
CRTEŽ: PETER STANIMIROV
PREVOD: MIŠA MITRANOVIĆ

LEDENI VETAR NOSIO JE ZVUKE NEMILOSRDNE BITKE. KADA ZAKORAČIH NA ČISTINU SA HLADNIM ČELIKOM U RUCI, SVE VEĆ BEŠE GOTOVO. SAMO JE JEDAN ČOVEK STAJAO. NADNOSIO SE NAD UPLAŠENOM DEVOJKOM I STARIM ČOVEKOM SA POVREĐENOM NOGOM. MORAO SAM DA SE UMEŠAM.

BOLJE OSTANI
GDE JESI, STRANČE!

RAZJAREN, SVOM SNAGOM POVLIKOH BIČ, I ZARIH MAČ U TELO.

SWOOSH!

RAAAAH!

BUDALO! I NE ZNAŠ
ŠTA SI URADIO. NISU ONI
ŠTO SE ČINE. JA SAM BIO
POSLEDNJI... MOGAO SAM
SVE DA ZAVRŠIM... SADA TI
MORAŠ DA PONESEŠ
TERET.

ZASLEPLJUJUĆI BOL PROŽIMAO MI JE TELO.

BERNAN
2012

HVALA TI, STRANČE!
IME MI JE LARK BALOR,
A OVO JE MOJA KĆI NAJA.
DUGUJEMO TI NAŠE
ŽIVOTE.

ŠTA SE TO OVDE
DOGODILO?

RAZBOJNICI... POBILI SU
MI SVE LJUDE.

KĆI MI JE BOLESNA.
OČEKUJU NAS U KUĆI MOG BRATA.
BOGATO ĆU PLATITI, STRANČE,
ZA TVOJU ZAŠTITU, AKO SI
KADAR DA NAS ISPRATIŠ.

POMOĆI ĆU
VAM. ALI HOĆU
DA MI SE PLATI
UNAPRED. IME MI
JE GELAR.

KUĆA NIJE BILA DALEKO. BILA JE TO LAKA PARA. BOL OD
ŽIGOSANJA MI JE JOŠ PEKLA RUKU ALI NISAM HTEO DA
POKAŽEM SLABOST. NISAM VEROVAO OVIM LJUDIMA.
KO GOD DA IH JE NAPAO, OBIČAN BANDIT NIJE BIO.

MORAMO POŽURITI. OD
ŽIVOTNOG JE ZNAČAJA DA
STIGNEMO PRE ZALASKA
SUNCA.

SNEG JE GUST,
A KONJI SE SMRZAVAJU.
LIVERAVAM VAS DA
IDEMO NAJBHRŽE ŠTO
MOŽEMO.

NOVE SUMNJE SU SE
BUDILE. ŠTA ĆE SE TO
DESITI NAKON ZALASKA?

KASNIJE TE VEČERI.

STIGLI SMO!

PRE NEGO ŠTO
UĐEMO UČINI MI POSEBNU
USLUGU. BEZ OBZIRA ŠTA ĆUJEŠ
ILI VIDIŠ, DRŽI JEZIK ZA ZUBIMA,
A MAČ U KORICAMA. DAJEM TI REČ,
OTIĆI ĆEŠ SA VIŠE ZLATA NO ŠTO
MOŽEŠ PONETI.

KAKO SE SPUŠTAO MRAC, BOL U RUCI SE POJAČAVAO.
PLAĆENO MI JE BILO DOVOLJNO. SADA SAM HTEO ODGOVORE.

DRANGULIJE ŠTO
STE MI DALI BIĆE VIŠE NEGO DOVOLJNE
DA PLATE MOJE USLUGE. ALI NE IDEM SA
VAMA UNUTRA. NE, A DA MI NE KAZETE KO
STE U STVARI, I KO SU BILI LJUDI ŠTO
SU POKUŠALI DA VAS UBIJU.

NE RAZUMEŠ, GELARE!
MORAMO SMESTA DA JE
LIVEDEMO UNUTRA!
OBJASNIĆU KASNIJE...

NEŠTO NIJE
U REDU, OČE!
OSEĆAM SE SLABO!
NE MOGU VIŠE!

NE, NAJA!
MORAŠ DA IZDRŽIŠ! OVDE
NIJE BEZBEDNO...

DIE-E-E-E-E!

A ARGH!

TI NOSIŠ ZNAK...
ON ME... ČINI SLABOM...
POBILA SAM IH... SVE TE
LJUDE... OČE. OPROSTI MI...
POKUŠALA SAM DA IZDRŽIM...
IMA I DRUGIH... POPUT MENE.
KRAJ SE BLIŽI...
KRAJ SVEGA ŠTO
POSTOJI...

U SVOJIM POSLEDNJIM
TRENUCIMA, ZVER SE PONOVO
PREOBRATILA U ČOVEKA.

POBEGAO SAM PRE NEGO ŠTO SU
ME STRAŽARI IZ KUĆE MOGLI UHVATITI,
OSTAVIVŠI DVA TELA U SNEGU.
ŽIG NA RUCI VIŠE NIJE PLAMTEO U
SVOM OGNJENOM SJAJU I AGONIJA
JE POPUSTILA. ALI BOLNO TINJANJE
I PLAMTEĆI GNEV ĆE SE VRATITI,
KADA ME PUT PONOVO NANESE NA
PREOBRACENIKE. DUŽNOST ŠTO SAM
JE NASLEDIO OD ČOVEKA ŠTO UBIH,
VISILA MI JE O VRATU POPUT KAMENA.
PREKRI ME GUSTA TMINA, I U NARUČJE
PRIHVATI ŠAPTAVA POMRČINA ŠUME I
ČITAVOG SVETA.

BER
STAN
2012

Balkanska pravila: Uvek ka višim vrhovima

Petar Stanimirov jedan je od najpoštovanijih strip autora u Bugarskoj danas. Razlozi za to će vam postati savršeno jasni nakon što bacite pogled na njegove stripove, ali i pročitate ovaj intervju...

PRESSING: *Kada si nacrtao svoj prvi strip? Koje teme su te interesovale tih godina? Šta te je inspirisalo u pravljenju jednog stripa?*

Petar STANIMIROV: Kao mali sam mnogo voleo stripove, kupovao sam „Vajan“, kasnije i „Pif“, to je bilo jedino izdanje koje je u to vreme imalo zvaničnu distribuciju. Ponekad su se u antikvarnicama ili na crno mogla naći izdanja „Stripoteke“ ili „Politiknog zabavnika“ i veoma retko po neko italijansko ili američko izdanje. Sećam se da sam ih prelistavao polako, sa osećanjem nekog blaženstva. Od teksta, naravno, ništa nisam razumeo, ali su slike bile očaravajuće. I dan danas pamtim sve junake. Kada sam imao 12 godina izašao je film „Vinetu i Old Šeterhend“. Odgledao sam film i još pod utiskom, čim sam došao kući, iskirirao sopstveni strip po filmu. Bilo je to prvi put da sam nacrtao nešto sa nekim ciljem, nešto poput gotovog produkta. Taj moj strip dopao se svim mojim prijateljima u kraju i od čitanja se skroz pohabao. Kasnije, u školi za primenjene umetnosti, napravio sam strip o koncertu „Bitlsa“ na stadionu „Vasil Levski“. A onda se 1979. pojavio časopis „Duga“...

PRESSING: *Od kada datira tvoja ljubav prema crtanju i ima li ona veze sa tvojim interesovanjem za strip... Ili je ta veza nerazdvojna?*

STANIMIROV: Ja crtam od kada znam za sebe. Moja majka je (laka joj zemlja!) čuvala moje crteže koje sam crtao još sa tri-četiri godine. Stripovi su se pojavili u kasnijem, zrelijem uzrastu, ali kada sam ih otkrio, zauvek sam ostao njihov verni ljubitelj.

PRESSING: *U godinama kada si ti počeo da objavljuješ stripove na tu vrstu umetnosti se nije gledalo blagonaklono. Da li ti je ono što si naučio na Umetničkoj akademiji pomagalo ili odmagalo u crtanju stripova?*

STANIMIROV: Kada sam saznao da će u Bugarskoj da se pojavi pravo, bugarsko strip izdanje, načisto sam poludeo od sreće. U dva-tri dana sam nacrtao dve table stripa po sopstvenoj ideji, u pretencioznom stilu, sa temom fantastike, saznao adresu redakcije i odneo im moj rad. Imao sam veliku tremu. Upoznao sam se sa glavnim urednikom Georgijem Gadelevim i još jednim čovekom, koji se predstavio kao Stojan Šindarov (jedan od mojih omiljenih autora, tvorac „Rata bosonogih“). Stojan je prvi pogledao moje table i pitao me da li može da nešto doda na jednoj od njih. Složio sam se i on je onda belom bojom smanjio zenicu oka glavnom junaku tako da je zenica otišla skroz u ugao oka, uz komentar: „Tako je dramatičnije!“ Dobio sam njegov blagoslov. Pitali su me kakve teme preferiram, a ja sam odgovorio - fantastiku! Tada nisu imali spremne scenarije sa temom fantastike, pa je trebalo da budem na čekanju. Politika izdavačke kuće je bila da scenarije pišu pisci, zato što su umetnici bili manje pismeni, odnosno pravili su mnogo više gramatičkih grešaka. Kasnije je ovo pravilo prestalo da važi. Nisam sedeo skrštenih ruku, pa sam nakon samo dva dana u redakciju otišao sa novim humorističkim stripom „Bubačkin“. Gadelev ga je predstavio Umetničkom savetu redakcije i oni su ga prihvatili, uz primedbu da se naziv stripa promeni u „Bubačko“ (pošto je „Bubačkin“ zvučalo suviše ruski), a da se sporedni heroj priče nazove Glupi, umesto Gnusi. Tako je krenulo. Dva meseca kasnije poznati pisac fantastike Svetoslav Slavčev napisao je za mene scenario za strip „Dvoboj sa Kasandrom“. Sa njime smo u kasnijim godinama uradili još dva fantastična stripa „Jantar“ („Čilibar“) i „Tvrđava besmrtnih“. „Septembar“ je bio partijski izdavač kalendara, plakata, zastavica i drugog soc-propagandnog materijala i bilo je čudno što baš taj izdavač izdaje stripove, ali uopšte nisam razmišljao o tome da li je to bilo politički. Bitno je bilo da crtam stripove! Kasnije kada su krenule poznate zbirke organizovane od strane Žore Gadeleva, on nam je pričao da je izdanje naručila Ljudmila Živkova (ćerka „vožda“ Todora Živkova i najslobodnija riba socijalizma) po šablonu francuskog „Pif-a“. Tiraž je dostigao 300 hiljada i to samo zato što nije bilo više hartije za štampanje. Izlazio je na tri meseca

bez ozbiljnog koncepta (neke od epizoda su tako i ostale nezavršene) i pod budnim okom partijskog sekretara. Do 1992. su izašla 42 broja i to je bio kraj. Izdanje „Duga“ je davalo kolorit panelno-sivim vremenima kasnog socijalizma, a pritom je i pričalo dobre priče. Kada ga gledam danas čini mi se malo nedovršenim, ali dođavola, to je bila moneta koju su deca razmenjivala 80-ih i bilo je nešto najbolje što su ta deca imala. A za nas crtače je bio jedan beskrajni praznik i euforija koja je trajala skoro deset godina. Bili smo grupa bradatih, dugokosih mladih momaka. Među nama nije bilo konkurencije. Bili smo prijatelji, takvi smo ostali i danas. Mi smo mislili da smo različiti, ali ostale kolege su nas doživljavale drugačije. Loša priča je kružila o nama - oni koji crtaju ideološke diverzije. Povrh svega, za tadašnje vreme smo dobijali dobre honorare, što je radalo i veliku zavist među ostalim crtačima. Jer, zapravo, raditi strip ne može svako. U umetničkim krugovima ova vrsta umetnosti se smatrala dekadentnom. Akademici su nas smatrali kvazi-umetnicima i strano-poklonicima, nametljivim tipovima, a reč „strip“ je bila ružna reč. Sada se taj prizvuk izgubio i jasno je da je strip jedna vrsta umetnosti. Što se tiče Umetničke akademije, kada sam krenuo da radim na tom izdanju bio sam na drugoj godini i već sledeće godine sam sa olakšanjem završio školovanje.

PRESSING: *Da li je akademska potkovanost uticala na tvoj stil crtanja, i na profesionalni pristup pri stvaranju novog stripa?*

STANIMIROV: U totalitarnom vremenu strip u Bugarskoj je bio tabu. I to ne među umetnicima, već najviše na Umetničkoj akademiji, gde je i trebao da se izučava. Meni je ona više odmagala, nego što mi je pomagala. O stripu sam učio iz strip-časopisa i od svojih kolega. Danas umetnost stripa još uvek nije obavezan predmet u umetničkim školama.

PRESSING: *Strip je zahtevna umetnost koja oduzima mnogo vremena. Kako se nosiš sa rokovima? Da li si organizovan čovek?*

STANIMIROV: Crtači su stekli reputaciju neozbiljnih ljudi, umetnika i zaista mali broj njih uspeva da ispuni sva očekivanja, osim toga nemoguće je izračunati tačno za koje vreme će biti završena jedna ilustracija ili jedan strip, zato što je to stvaralaštvo i zato treba pažljivo i trezveno dogovoriti rokove izvršavanja šta god da je naručeno. Ja sam odgovoran kao čovek i s vremenom to me je učinilo organizovanijim i disciplinovanijim u poslu. Dogovor je za mene zakon. Ne sećam se da je zbog mene propao neki projekat.

PRESSING: *Da li imaš omiljene strip crtače? Od koga si učio? Imaš li svoje učitelje u stripu?*

STANIMIROV: Volim evropske stripove. Sviđa mi se „Torgal“ Rosinskog, „Korto Malteze“ Hugo Prata, skoro sve od Manara i Frazeta i na kraju Dražen Kovačević, a od američkog stripa „Tamna kula“ Stivena Kinga. Ja nemam ličnog učitelja, a i nisam vezan isključivo za jedan pravac ili školu stripa. Smatram da još uvek nisam dostigao nivo koji bih hteo i imam još dosta toga da učim.

PRESSING: *Crtaš stripove više od trideset godina. 80-ih si bio jedan od najomiljenijih i najpoštovanijih strip crtača. Nedavno si dobio prestižnu nagradu za klasični strip na festivalu stripa u Beogradu. Da li te raduje ovo priznanje?*

STANIMIROV: U vreme moje izložbe ilustracije i stripa u Novom Sadu juna 2012. poklonili su mi jedan broj „Stripoteke“. Na poslednjoj stranici je bilo obaveštenje da je u septembru Međunarodni festival stripa u Beogradu i uslovi konkurisanja za isti. Nakon toga smo sa grupom kolega bili na festivalu 14. Balkanska smotra mladih strip autora u Leskovcu, gde je na mene veoma jak utisak ostavio odnos Srba prema stripu, čuvanje tradicije i popularizacija stripa kod omladine. Oduševljen sam

neverovatnim Markom Stojanovićem i radujem se što smo poslali dobri prijatelji. U avgustu, kada sam završio epozodu novog projekta „Duga“, setio sam se konkursa i odlučio da mi se ide u Beograd i da nije loše da učestvujem na izložbi. Uslov je bio da se učestvuje sa strip pričom na četiri table. Rešio sam da proverim da li se uopšte uklapam u savremeno poimanje stripa. Uspeo sam da pošaljem radove na vreme i učestvovanje na izložbi je bio sigurno. Sve ostalo je bilo kao u bajci. Nakon desetak dana iz Beograda je stiglo zvanično obaveštenje, da su mi dodelili nagradu za klasični strip. Totalno su me oborili s nogu. Ta nagrada je bila jako važna za mene zato što je podigla moje samopouzdanje, ipak nisam crtao strip skoro dvadeset godina. Osim toga, to je bilo i važno priznanje bugarskom stripu uopšte. Organizatori festivala su pokazali veliko interesovanje za bugarski strip, a neki od njih su bili veoma iznenađeni kada su čuli da bugarski strip postoji dugo i da ima skoro stogodišnju tradiciju. Nagrada je doprinela i uvrštavanju strip-sekcije „Komiks“ u Savez bugarskih umetnika. U samom Beogradu je bilo divno! Volim taj grad! U Srbiji izdavanje stripova, domaćih i stranih, nikada nije ni prestajalo. Imaju svoju školu, a njihovi crtači rade svuda po svetu. Jedna velika grupa radi za francuske i belgijske izdavače. Tako stoje stvari. Ali, naravno, prvo treba da se radi.

PRESSING: Čime si se bavio kada je 90-ih godina prošlog veka izdavanje stripova u Bugarskoj postepeno zamrlo? Da li postoji veza između tih zanimanja i tvog uspešnog povratka u svet stripa?

STANIMIROV: Radio sam sve i svašta. Najpre sam, naravno, pokušao da izdajem sopstvena strip izdanja. Nije išlo. Zatim sam u dva navrata osnovao izdavačke kuće „Plejada“ i „Mega“. Sa „Plejadam“ smo u Bugarsku doveli Stivena Kinga i učinili ga popularnim, sa dosta smelimi korikama za to vreme. Sa „Megom“ smo stvorili maniju za knjigama-igrama. Nikada se nisam svrstavao u neku kategoriju i podjednako mi je interesantno i raznovrsno praviti ilustracije za dela Stivena Kinga, a u istom trenutku praviti dečiju knjižicu sa zekama i medama, ili crtati stripove. Nemam nikakva ograničenja – volim različite žanrove i raznovrsnost. Za neke je čudno što mogu da ilustrujem dečije knjige i priče i u isto vreme ilustrujem dela Stivena Kinga. Ali i jedno i drugo su zapravo priče. Prosto jedne su za decu, a druge za odrasle i ja nemam nikakav problem da budem i među jednima i među drugima. Nakon svega, to mi je dosadilo i predao sam se kompjuteru. Jedanaest godina sam bio umetnički direktor i glavni crtač u studiju kompjuterskih igrica. Imam iza sebe deset naslova, od kojih su tri dostigla platinast tiraž. Rukovodio sam velikom ekipom i nisam imao vremena da crtam ništa drugo osim concept-arta. Na kraju mi je i to dosadilo, rešio sam da je greh da tračim to što mi je Gospod dao, napustio sam studio i ozbiljno se posvetio crtanju. Za otprilike pola godine uspeo sam da se vratim u formu. Pre desetak godina saznao sam da ima jako puno ljudi koji su voleli moje korice Stivena Kinga i bili moji fanovi. To uopšte nisam očekivao. Na isti način, još nešto zbog čega sam bio ponosan, iako toga nisam bio svestan u početku, je bilo izdanje „Duga“. I evo, već 30 godina je prošlo, izdanje ne postoji, ali ima na hiljade fanova. Tek sada vidim da smo tada pravili nešto što je bilo jedinstveno u celoj državi. Možda treba i da se ponosimo knjigama-igrama. One su takođe, makar i za mali vremenski period, bile nešto jako interesantno. Što se tiče kompjuterskih igrica – za deset godina, deset naslova, to je veliko dostignuće. Godine 2011. napisao sam i nacrtao dve dečije knjige koje su mi donele nagradu Ilustrator 2012. godine. Nakon toga sam u Sofiji otvorio izložbu „Inspirisan Stivenom Kingom“. Postala je pravi hit. Najveću radost mi je doneo prelepi album „Petar Stanimirov inspiri-

sam Stivenom Kingom“, kog smo izdali zajedno sa izdavačem „Istok-Zapad“. Super luksuzno, kolekcionarsko izdanje, sa limitiranim tiražem. Izložba je došla i prošla, a album i dalje postoji i još uvek je prelep. Ova izložba je bila inicirana od strane fanova Stivena Kinga u Bugarskoj, koji su, iako nisam pravio korice njegovih knjiga već 15 godina, nastavljali da mi pišu i interesuju se za mene. Činilo mi se čudno i sentimentalno, ali tokom 2009. američki izdavač „Sentiped pres“ („Centipede Press“) me je pozvao da učestvujem u super izdanju „Poznavanje tame: Umetnici inspirisani Stivenom Kingom“ („Knowing Darkness: Artists inspired by Stephen King“), što je za mene bilo iznenađenje i veliko priznanje. Tada sam shvatio da sam, bez neke namere, na neki način isprovocirao i ostavio utisak na stotine ljudi i da sada treba da nagradim njihovo strpljenje. Zbog njih sam u periodu od 2009. do 2011. preradio digitalno sve moje korice u vidu plakata, uradio neke nove naslove i izložba je postala realnost. U poslednjih nekoliko godina sam imao nekoliko izložbi, ilustrovao dosta knjiga i postepeno sam započeo svoj veliki povratak u svet stripa...

Povratak pravoga Pitera Stana.

PRESSING: Na početku 90ih imao si iskustvo sa belgijskim izdavačem „Lombardom“. Da li te privlači mogućnost rada sa nekim od poznatih evropskih izdavača?

STANIMIROV: Da, tokom 1991. i 1992. radio sam za „Lombard“. Tada nije bilo interneta i svaku tablu sam slao poštom, prvo olovku, a posle i tuš. Muka! Scenarista je bio Holanđanin, strašan majstor i izuzetno strpljiv čovek. Zato što se radnja odvijala u Sjedinjenim Američkim Državama, bio je prinuđen da mi šalje kataloge i izdanja za skoro svaku tablu kako bih mogao da adekvatno i verno dočaram arhitekturu, odeću, prirodu, automobile, pa čak i kante za đubre. Priča je bila savremena i špijunska. Što se tiče posla za stranog izdavača, zavisi od toga šta mogu da mi predlože i da ne moram da pravim mnogo kompromisa. Ja ipak cenim sebe!

PRESSING: Nedavno je uz veliko interesovanje održana izložba stripa „Iznad duge“, a album je bukvalno razgrabljen. Da li si optimista što se tiče razvoja stripa u Bugarskoj?

STANIMIROV: Sve je počelo od jednog susreta 2010. Nakon skoro 20 godina skupili smo se, mi crtači lista „Duga“. Tada smo rešili

da treba da se vidamo češće i uvideli da smo, u stvari, bili prijatelji sve vreme. I dan danas se sastajemo svakog 10. u mesecu. U vreme ovih susreta postepeno se rodila ideja za stvaranje građanskog udruženja „Projekat Duga“. Izdavanje albuma je bilo jedan od prvih zadataka udruženja. Da bi vratili bugarski strip na status kakav je imao 90-ih godina, neophodna je bila neka baza. Neophodno je bilo nešto što može da se dodirne; a da bi moglo da se dodirne, treba da je odštampano na papiru. Ideja je postojala u raznim varijantama još od prethodne godine, ali tokom proleća 2012. krenuli smo ozbiljno u njenu realizaciju. Teško je naterati devet čoveka da se odreknu svoje svakodnevnice i obaveza, da bi crtali stripove tek tako, za ideju. Veliki deo nas nije to radio skoro 15-20 godina. Bilo nam je zanimljivo da uočimo da li smo promenili stil i mišljenje tokom tih godina. Jedini uslov je bio da nam to što radimo pruža zadovoljstvo. Album „Iznad Duge“ je jedan razigran naklon i prijateljsko namigivanje plodovima naše mladosti. Svi stripovi su crtani tokom poslednje godine i kompletno su digitalni. Meni nije bilo važno čime se radi - i kompjuter i olovka su jedno te isto, samo je digitalni način brži i ostaje zauvek. Nadam se da ćemo ovim što radimo ponovo probuditi interesovanje za bugarski strip, iako sam, iskreno rečeno, po tom pitanju optimistični pesimista.

PRESSING: Koja je forma izdavaštva u narednim godinama, po tebi, perspektivnija za devetu umetnost – periodična strip izdanja, ili albumi sa malim, kolekcionarskim tiražem?

STANIMIROV: Po meni, ne postoji bugaski izdavač koji može da okupi kvalitetne crtače i da priušti periodično izdanje, a da pri tom adekvatno plati trud autora. Danas je bolji model izdavati albume koji izlaze u malom tiražu i neophodno je da kod nas ima takvih izdanja.

PRESSING: *Da li postoji uslov za prisustvo heroja, kao vodeće figure edicije, kao što je to karakteristično u Francuskoj i Belgiji, na primer?*

STANIMIROV: Trenutno radim na stvaranju takvog heroja. Gelar iz nove edicije „Damga“. Stvaranje heroja neke edicije je jako težak posao, ali u današnje vreme, u prisustvu interneta, mnogo je lakše unapred saznati mišljenje i ocenu čitalaca za nekog heroja. Mi smo napravili sajt naše nove edicije i komentari čitalaca nam mnogo pomažu pri izradi kasnijih scenarija, a njihova aktivnost nam pokazuje da im se heroj sviđa i da ima budućnost.

PRESSING: *Prošla godina je obilovala susretima sa srpskim kolegama. Da li misliš da je u bliskoj budućnosti moguća pojava zajedničkog strip projekta, nešto poput balkanskog strip magazina!*

STANIMIROV: Maštam o tome da radim na njemu zajedno sa Markom Stojanovićem! Divim se njegovom iskustvu i entuzijazmu! Lično sam sebi postavio za cilj, kao predsednik sekcije „Komiks“ (Strip) pri Savezu bugarskih umetnika da u bliskoj budućnosti organizujemo zajedničke izložbe, radionice i radne sastanke crtača i scenarista iz Bugarske i Srbije. Iskreno se nadam da će taj neverovatni odnos prema stripu i njegovim stvaraocima, koje sam video i osetio svuda u Srbiji, biti prenet i kod nas.

PRESSING: *Da li imaš neki omiljeni žanr sripova koje crtaš? Možda omiljenu temu ili epohu? Okušao si se i u fantastici i u komičnom stripu, ali i u istorijskim projektima!*

STANIMIROV: Da, crtao sam takođe i fantasti, avanturističke, šijunske i erotske stripove. Zaista! Naravno, uvek sam voleo bajkovite ili herojske fantastije i to sam spreman da radim u svako doba, ali sa zadovoljstvom bih crtao i istorijski strip uprkos tome što je u njemu potrebno više istraživanja i maksimalnog pridržavanja istorijskoj doslednosti. Mnogo bih voleo da crtam, takođe, i neku mračnu, potpuno grafičku horor priču. A prošle godine sam uradio dosta crteža o avanturama dva mala Roma. „Dan kada se mama popela na nebo“ – to će biti horor-parodija sa elementima romskog folklor, ali tek treba da je dovršim. Ova avantura će biti nacrtana u karikaturno-grotesknom stilu. Nikada nisam bio ograničen temom, manikom ili tehnikom, obično je sama tema ukazivala na izbor stila. I uopšte nisam samo crtač stripa, zato što volim da crtam i ilustracije za decu i odrasle. Nisam samo ilustrator, zato što crtam i plakate. Nisam samo crtač plakata, zato što volim da radim i uljem, bez ograničenja teme. Dajem sve od sebe u svakoj od ovih oblasti. Bitno je na kraju da uvek ostanem svoj i da me nije sramota da potpišem svoje radove. Najbolje se osećam kada krenem da crtam sa nekom idejom i kada uspem da je realizujem 75-80%. Nikada ne uspem da postignem 100% zato što sam dosta samokritičan i retko mi se sviđaju stvari koje crtam. Često se pitam, da nisam crtač, da li bi neko mogao da me natera da povučem i jednu jedinu liniju!

PRESSING: *Bugarska škola stripa se smatra delom evropskog stila u devetoj umetnosti. Postoje mlađi, talentovani autori, koji uspešno rade mangu, animu i druge trenutno moderne stilove. Da li misliš da je vreme klasičnog stripa prošlo?*

STANIMIROV: Ja lično jako poštujem rad crtača i njegovu maštu. Nezavisno od toga u kom stilu crta, bitno je da je dobar i da je potkovano dobro osmišljenom pričom. Upravo zbog dobrih priča više volim evropske stripove. Oni su nekako više prilagođeni stvarnosti, sa dobro argumento-

vanim herojima, dok sam, na primer, viđao jako dobro nacrtane američke stripove sa izuzetno glupim pričama. To se često sreće kod periodičnih izdanja, zato što je tu potrebna priča svake nedelje, po svaku cenu. Zato više volim strip albume. Takođe smatram da će jedna priča, kada je dobro nacrtana i osmišljena, uvek naići na dobar odaziv, nezavisno od stila. Lično imam problem sa nekim andergraund stripovima koje prosto ne mogu da razumem, možda i zato što starim?

PRESSING: *U tvojoj stvaralačkoj biografiji imaš stripove u kojima si i crtač i scenarista, a imaš i onih koje si radio sa drugim scenaristima. Šta je po tebi lakše, da radiš po gotovom scenariju ili da sam stvaraš strip? Kakva je po tebi uloga scenarija za uspešnu realizaciju stripa?*

STANIMIROV: Ja sam uvek preferirao da radim po scenariju drugog scenariste, ali na temi koja mi se sviđa ili koju sam ja predložio. Naravno, nametalo mi se da i sam pišem scenarije zato što su mi dosadile gluposti koje mi predlažu scenaristi. Dešavalo se da prosto niko nije rešavao da napiše scenario, ili je to pak u pitanju znala da bude adaptacija romana, pa mi scenarista nije ni bio potreban. U Bugarskoj nikada nije bilo profesionalnih scenarista, što je stvar koja baca u očaj, zato što ili naiđeš na pisca koji se bori za svako svoje sveto slovo i teži da na

stranici ima više teksta u odnosu na crtež, ili na majstora koji radi pet stranica dijaloga dva čoveka u sobi ili još gore – monologa. Ja sam crtao epizodu od pet strana u kojoj glavni lik sreće svog apsolutnog dvojnika u samačkoj kosmičkoj kapsuli. Ajde sad razumi ko kome priča i ko je od njih pravi! Nekako sam to rešio time što sam dvojnika naglasio bleđim isijavanjem, ali sam bio spreman da zadavim autora. Moj omiljeni rad je u timu, kada crtač učestvuje u pisanju scenarija kao konsultant. Ali, da ne grešim dušu, radio sam i sa super profesionalcima, sa kojima je rad pravo zadovoljstvo, sve u scenariju je jasno i detaljno opisano, to su ljudi sa režiserskom vizijom koji te izazivaju da daš sve od sebe. Prema Stivenu Kingu, bitna je priča... Ali čak i najbolja priča može da bude uništena lošim scenarijem.

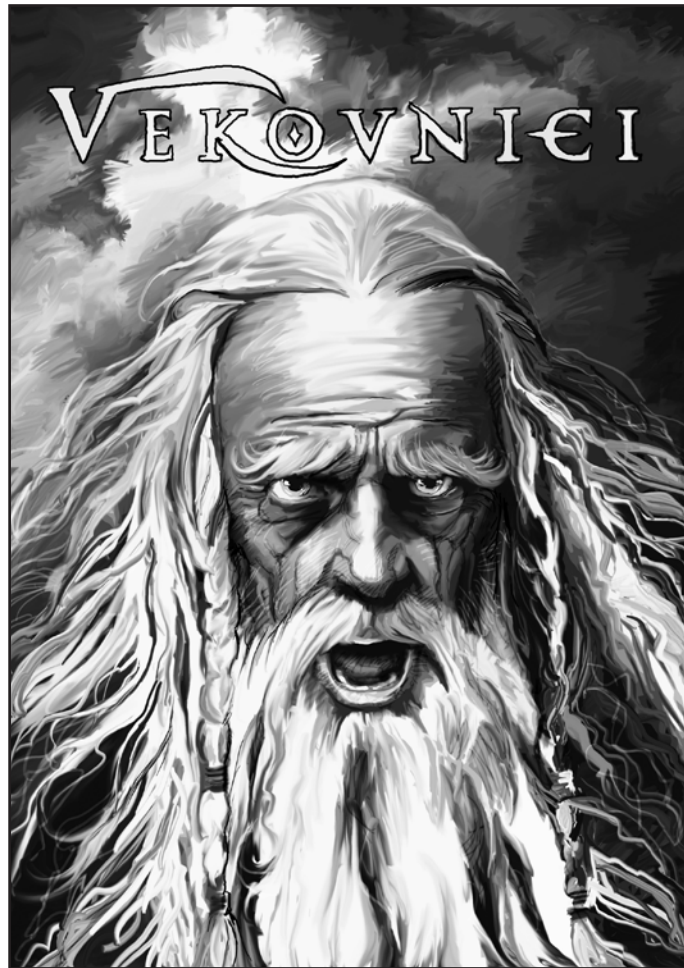
PRESSING: *Nekada je u bugarskim strip izdanjima postojao Umetnički savet koji se brinuo o kvalitetu objavljenih priča. Da li su tebi vraćali na prepravku i doradu gotove stranice i, ako jesu, zbog čega?*

STANIMIROV: Prvo su scenariji prolazili Izdavački savet i urednika. U to vreme su se teško prihvatili, trebalo je da ispunjavaju određene zahteve i budu odbranjeni pred specijalnom Umetničkom

komisijom. U svakom slučaju, za stvaraoce tamo nije bilo mesta. Dvoje ili troje recenzenata su imali potrebno obrazovanje, što nije značilo da su imali blage veze i sa stvarima koje cenzurišu. Nakon toga počinje crtanje i tuširanje. Svaku epizodu je pregledavao Umetnički savet izdavača. Sećam se da se glavni umetnik ljutio ako epizoda premašuje određeni broj stranica. Ne sećam se da sam radio korekcije, ali mi se dešavalo da makazama isećem kadrove cele epizode, kako bih je prekadrirao i skratio za jednu stranu.

PRESSING: *Da li možeš da opišeš tehnologiju svog rada na jednom stripu? Opiši nam kako pristupaš radu, kojim principima i pravilima se rukovodiš.*

STANIMIROV: Pre svega neophodan je scenario, a zatim sledi crtanje. Scenario treba da je već prošao redakciju, odnosno korekciju. Zatim radim proučavanje epohe u kojoj se odvija radnja, to jest, tražim istorijska dokumenta, ako ima potrebe za tim. Radim skice prirodnih obeležja, flore i faune, građevinskih objekata, tehnike, oružja. Sledi stvaranje heroja. On treba da bude jedan prepoznatljiv lik, da je motivisan od početka do kraja priče. Da bi priči dao autentičnost, neophodno je da se striktno slede istorijske reference. Na primer, da bismo osmislili karakter jednog heroja, moramo da otkrijemo šta on voli i šta mu se sviđa, a šta ne voli i prezire.

Ne postoji drugi način da se prikaže njegov karakter, osim na delu. Sledi stvaranje studije likova glavnih junaka u različitim pozama i rakursima. Stvaranje pozitivnog junaka je jako težak posao zato što treba da odgovori različitim zahtevima: da je lep, pametan, hrabar i snažan. Sve to zvuči dobro, dok se ne skupi u jedan lik. Često se dešava da izgleda dosta dosadniji i glupiji u odnosu na glavnog negativca. Obično negativac uvek bude za korak ispred glavnog junaka i dok se naš čovek nevinno šeta parkom, na primer, podmukli negativac je već načinio brdo pakosti i zadovoljno trlja ruke. Još na nivou scenarija delim priču na kadrove i određujem broj stranica, jer je potrebno da se na svakoj stranici nešto dešava. To je jedna vrsta storiborda. Storibord se može smatrati grubim nacrtom celog stripa. On pokazuje redosled događaja po kojima se razvija priča od početka do kraja. U tom cilju pravim male skice na stranicama, određujem broj tabli i kadrova na njima, mesto teksta i oblačica. To je po meni najvažniji deo pripreme za stvaranje stripa. Nedavno sam imao veliki problem zato što skoro dvadeset godina nisam crtao stripove – prosto sam se plašio da ponovo počnem.

Odradio sam nekoliko crteža i to je tako stajalo tri meseca. U principu, svaki put kada krenem da crtam nov strip, najteži mi je početak, zato što kada pročitam scenario treba da odaberem najvažnije trenutke koji treba da se istaknu, da uradim adekvatna istraživanja epohe u kojoj se odvija radnja, kostime, arhitekturu, da odredim manir crtanja koji će najbolje da se slaže sa samim karakterom izdavača i mogućnostima izdavača. Sve to iziskuje mnogo vremena i nerava, klackanje napred-nazad, dok ne izgradiš svoj koncept i podsvesno vidiš priču završenom. Ali nije samo to bilo u pitanju, ovoga puta nisam imao ni samopouzdanja, osećaj da ću da uspem. Na kraju sam ipak skupio hrabrosti, bilo je teško, ali već posle treće stranice crtanje je već počelo da mi pričinjava zadovoljstvo. Setio sam se kako se pravi strip. I tako je nastala „Damga“. Da mi je neko pre par godina rekao da ću opet da crtam strip, odgovorio bih mu „Kakva glupost!“, a sada aktivno radim na novim epizodama, sa nestrpljenjem hoću da celu priču vidim završenom. Život je pun iznenađenja.

PRESSING: Nedavno si bio u kontaktu sa ljudima specijalizovanim za promociju autora kod strip izdavača. Po tebi, da li je bolje da se crtač sam predstavi izdavaču ili je bolje da ima agenta?

STANIMIROV: Svaki napačeni crtač zna kako izdavači hoće da nasamare autore, zato je dobar agent, koji zna kako da zaštiti prava autora, jako bitan. Ako crtač hoće sam da pregovara sa izdavačem, treba da bude 99% siguran da će biti oštećen.

PRESSING: Kakva je po tebi uloga porodice u uspešnoj realizaciji jednog crtača stripova? Da li tvoja supruga i tvoja deca učestvuju u tvojim stvaralačkim traganjima?

STANIMIROV: Rekao bih da je to pitanje sreće. Crtač je poseban tipčnosti koji ima svoje padove i uspone, raspoloženja i hireve. Ako u životu nađeš nekog ko te ceni, brine se o tebi, stvara ti prijatnu atmosferu za rad i spreman je da žrtvuje svoj život i karijeru za tebe – srećnik si. A ako ne, prosto iznajmljuješ atelje, zaključavaš se unutra i ne javljaš se na telefon. Ja sam srećnik. Hvala mojoj Dolores, koja me voli više od sebe same, naročito kada crtam dečije knjige – ali se trudi da se skloni kada crtam horor motive.

PRESSING: Kako izgleda tvoj radni dan? Opiši, molim te...

STANIMIROV: Ujutru, negde između devet i deset, dok pijem svoju ka-

fu, proveravam poštu i zezam se na internetu. Puštam muziku u zavisnosti od raspoloženja i teme na kojoj radim, krećem da crtam i tako celog dana, do dva, tri ujutru. Nekada, kada imam veliku porudžbinu ne izlazim cele nedelje iz kuće. Obično radim po 18 sati dnevno, sa po dve-tri kratke pauze i šest sati sna. Pijem po 5-6 kafa dnevno, a nekad volim da gucnem 100-200 ml Džek Denijelsa. Kada crtam na kompjuteru, koristim svoju sintik tablu. Ako crtam olovkom koristim Faber Castel 0,5 i 0,7, Rotring gumice i francuski papir „Lana“ koji je 100% pamuk. To su moji gušti. Obično podelim posao tako da krenem sa najtežim, a da za kraj ostavim lakše i prijatnije stvari. Tada je sreća zbog završenog posla potpuna i ne desi ti se da zamrziš to što radiš. Ne volim da me prekidaju kada krenem da radim, zato ugovaram, po mogućstvu, sve sastanke u jednom danu i taj dan smatram izgubljenim što se crtanja tiče. Jednom mesečno se sastajemo sa prijateljima iz časopisa „Duga“, da popričamo i nešto popijemo. Ako rešim da mi se ne radi – čitam ili putujem. Ne znam čemu služe subota i nedelja.

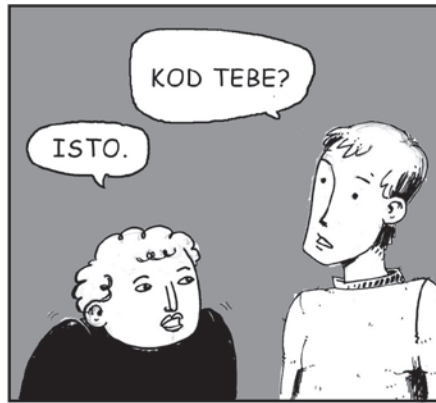

PRESSING: I za kraj našeg razgovora, da li bi dao nekoliko saveta mladim stripadžijama koji sada ulaze u posao? Koji su saveti potvrđenog crtača kao što je Petar Stanimirov?

STANIMIROV: Strip ima malo pravila, ali su ona gvozdena. Na prvi pogled taj posao izgleda lak, ali je dosta težak i nezahvalan. Zato je i veoma malo crtača nastavilo rad na stripu nakon prve tri nacrtane strane. Dobro je da vam se tema po kojoj se radi strip sviđa. On može da bude futuristički, kosmički, fantazi, avanturistički, detektivski, istorijski ili može biti u vidu savremene priče. Bitno je da stil crteža odgovara temi. Nema ničega lošeg u tome da na početku imitirate stripove autora koje volite, dok ne izgradite svoj sopstveni stil. Niko se naučen nije rodio. Stvaranje sopstvenog stripa je želja koju mnogo mladih autora i ilustratora nosi u sebi i svima želim da je ostvare. Za crtača stripa ne postoji uzrast i specijalni kriterijumi, sve što vam treba je ljubav ka pripovedanju priča, hrabri junaci i junakinje i jako zanimljiva avantura. Nema trikova, ali ima jedan uslov – treba da znate da crtate. Nezavisno od toga koliko kadrova imate na jednoj stranici, svaki od njih je važan deo priče koju pričate. Zajedno, oni treba da pokažu čitaocu celu priču i još bitnije je to da on treba da razume sve. Zamišljajte vašu priču kao filmsku traku sa mnogo kadrova. Sa te trake treba da uzimate samo po jedan kadar koji najbolje ilustruje osnovnu ideju i jasno oslikava središte događaja. Za mene je crtanje kao disanje – neophodno. Ponekad stvari koje crtam budu brže i lepše, to sigurno znači da sam bio inspirisan, ali čime – sam Bog zna! Jednom su me za jednu seriju autoportreta inspirisali stihovi, drugi put – Venecija, jednom sam nakon baletskog spektakla ceo mesec crtao balerine... Ali ako vam neko kaže (kao što su nama pričali u školi) da pravi stvaralac treba da živi u mukama i siromaštvu, oslanjajući se samo na tamo neku muzu – ne verujte mu! I na kraju, želim da vam dam dva veoma korisna saveta. Uvek imajte na umu da treba da prihvatate kritiku. Umesto da se osećate uvređeno ili povređeno zbog toga što se nekom nije svideo vaš rad, iskoristite tu energiju da postanete još bolji. Imajte na umu da se umetnost uvek menja. Ne treba da prestanete da tražite i da se razvijate samo zato što ste osetili da ste dospeli na vrh. To je obmana, zato što uvek ima viših vrhova.

Razgovarao: Aleksandar VAČKOV

Prevod: Marjan MILANOV

ШВРГА И ДРУЖИНА

ROVOVI: PAKET

SCENARIO: TASOS ZAFEIRIADIS
CRTEŽ: PETROS CHRISTULIAS

PREVOD: MIŠA MITRANOVIĆ

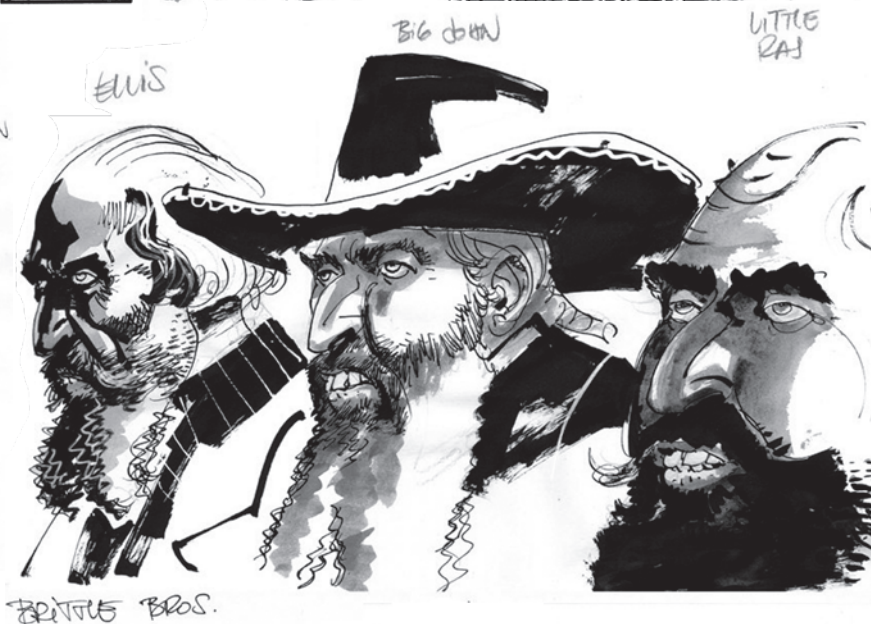
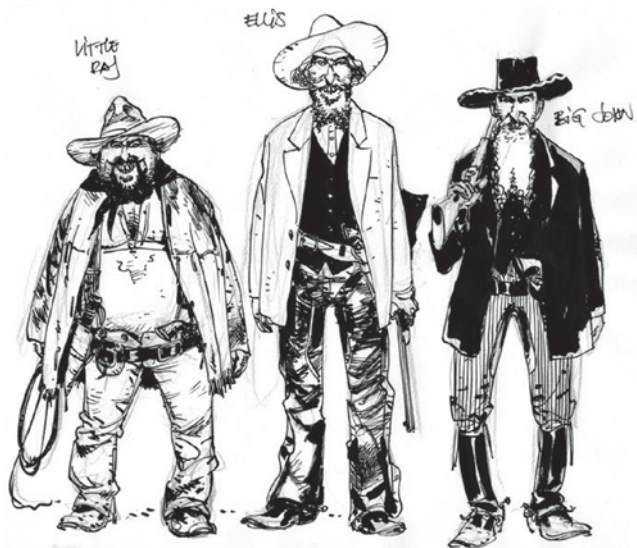
Priče iz majstorske radionice: Rajko MILOŠEVIĆ Gera
Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

Sve je u interpretaciji

Rajko Milošević Gera je srpski stripski crtač koji se svojim kvalitetom izborio za mesto u samom vrhu svetskog stripa. Ne iznenađuje onda posebno to što je upravo njega američki scenarista i reditelj Quentin Tarantino lično odabrao da njegov prvobitni, neskrtačeni filmski scenario za svoj hit „Đangova osveta“ („Django Unchained“) adaptira u stripsku formu. Čitaoci „Strip Pressinga“ imaju ekskluzivnu priliku da iz prve ruke čuju o iskustvima rada sa Tarantinom, ali i o drugim, podjednako spektakularnim, Gerinim crtačkim angažmanima...

PRESSING: Gero, ti si već saradivao s Tarantinom na kratkom stripu „Prokletnici“ („Inglorious Basterds“) koji predstavlja jednu scenu koja je isečena iz filma. Ovo je vaša druga saradnja. Kako je došlo do vaše prve, a kako do ove druge saradnje?

Rajko MILOŠEVIĆ Gera: Prvi put me je negde juna-jula 2009. iz vedra neba nazvao Rob Wilson (Rob Wilson) iz „Plejboja“ i ponudio tu scenu ekskluzivno za „Plejboj“. Ona je kasnije stavljena u DVD „special edition“. Ja nisam baš odmah poverovao u ono „Kventin jako ceni vaš rad“, ali izgleda da je on stvarno fan stripova i da je poznavalac. Ono što sigurno znam je da je Semjuel Džekson fan „Skalpiranih“ („Scalped“) jer je to izjavio na nekom talk show-u. Drugi put je mejl bio izričitiji, da je on direktno rekao Redžiju Hadlinu (Reggie Hudlin) da hoće da „Đanga“ radim ja. Prvi me je kontaktirao Ben Albernati (Ben Albernathy). Mejl još afirmativniji nego prvi put, laskav, ali ja sam morao preciznije znati uslove i tip ugovora, i zbog tih mejlova nisam najavljen odmah u San Dijegu kada je Kventin objavio da će se raditi strip po filmskom scenariju. Ben je odmah zatim otišao na posao urednika „Di-Sijevih“

(„DC“) izdanja za net, a na njegovo mesto došao Džim Čedvik (Jim Chadwick), koga sam upoznao u Njujorku. Sjajan je urednik, složili smo se odmah. Tipične priče – ručali tri sata, filmovi, anegdote, smeh.

PRESSING: Likovi koje si crtao u stripu nisu, u najvećem delu, tvoja interpretacija glumaca koji ih glume. U nedavnom razgovoru si spomenuo da je to, kao i kod „Prokletnika“ nekim ljudima između tebe i Tarantina predstavljalo problem?

GERA: Ne, ja likove radim po sopstvenoj intuiciji, ali i razumu. Prilagodim se onome što mislim da je glumac hteo od te uloge, a ne samog lica. Di Kaprijevu ulogu Kendija sam više uobličio u nekog evropskog razmaženog grofa, nego južnjačke treće generacije vlastelina. Prosto, mislim da je to Di Kaprio i sam gađao. Kventinu se to sve definitivno dopada, jer je konstantno impresioniran... Ali je naporan taj lanac ljudi između, oni jednostavno nisu autori tog scenarija i njih nemam šta da pitam. Malo dosadno uplašeni, ne znam zaista od čega. Postavke koje sam uradio za „Basterdse“ je odobrio momentalno, čak i u prenosnom mejlu je bilo otprilike – pustite čoveka da radi šta hoće. Mislim da se posrednicima u glavi meša vizija kako nešto treba da izgleda i znanje kako to preneti na papir. On je svestan toga, a ostali nisu. Verovatno ne mogu da veruju u jednostavnu činjenicu da on ne može bolje od mene znati kako se dobar strip radi. On je verovatno toga svestan, i razlikuje viziju od egzekucije.

PRESSING: Koliko su ti zapravo određene ruke u radu na „Dangu“? Može li se reći da sada imaš veću slobodu, recimo, nego kad si radio na „Prokletnicima“?

GERA: Da, definitivno određene, osećam se potpuno rasterećen. Samo se, kako rekoh, služim svojim razumom da to ipak bude prepoznatljivo generalnoj estetici zacrtanoj filmom.

PRESSING: Da li si pogledao film pre početka rada na stripu – jesi li to uopšte želeo?

GERA: Ne, nisam, niti ću dok radim strip. Ne zanima me to na taj način, ja uživam u svojoj interpretaciji i imam

sasvim dovoljno olakšica sa poslatom dokumentacijom.

PRESSING: Šta je to u Tarantinovim scenarijima što ih tebi, konkretno, čini interesantnim za rad? „Dangova osveta“ je, meni se bar čini, bliži groteski nego realizmu, bliži „Ubicama kao ti i ja“ nego „Skalpiranima“...

GERA: Jednostavno, jako dobro urađen posao na scenariju. Shvatanje šta mora da ima bez obzira kojeg je stila – palp ili realističnog. Strukturiran do savršenstva, a nimalo hladan. Dijalozi su definitivno dugi, zavisno od sekvence, ali se zaista nema utisak protraćene stranice. Jednostavno, on to radi majstorski... A i ne može se baš sve ni u reči staviti, postoji tu određen „twist“ koji me vuče i koji ne bih smeo odati jer je rad u toku. Bez obzira na ljude koji su film gledali, ja tu nalazim inspiraciju i ne bih o tome mnogo dok radim. Kada završimo sve onda se može i o tome.

PRESSING: Posle dužeg vremena, radio si strip za koji nije postojao precizan stripski scenario – adaptirao prvu ruku Tarantinovog filmskog scenarija. Koje su prednosti, a koje mane te i takve situacije?

GERA: Pa bude ipak više prednosti, ali više se i radi. Distribucija slika po tabli je najzahtevniji deo, pogotovu meni, jer sam prilično opsesivan oko „storytelling-a“. Ako ne ide savršeno glatko, ne napuštam dok ne proradi. Imao sam ranije loših iskustava sa konfužnim stranama i neočišćenim dijalozima i na to sam baš naelektrisan. Kventinov predložak je izvanredan, ali je adaptacija za strip bila ispod proseka. Malo ih je iznenadilo koliko sam bio nezadovoljan, i mislim da bi mi rekli kad bih pitao ko je to radio, ali se trudim da ne znam. Koštalo me je dosta sati dodatnog rada.

PRESSING: Koliko je teško Tarantinovu razbarušenost zauzdati, posebno u stripu, koji ipak ima vrlo ograničen prostor? Pitam

to, jer mi se čini da poslednjih par Tarantinih filmskih naslova odlikuje neko „udovoljavanje“ sebi, na uštrb efektivnosti i neometanog toka priča...

GERA: Pa ima toga, ima zaista, ali je namera jasna, i to onda meni nije izgubljen prostor, bez obzira što ga ja tako ne bih napisao. Izgubljen prostor u scenariju je onaj koji ne doprinosi fokusu priče koja se želi ispričati, svrshodnost. Najgore je kad dobiješ scenario koji vodi nejasnoj nameri, tipa „ma rešiću to kad budem pisao kasnije“. Dok se piše scenario, ne može se sve znati do kraja, i ne valja sve znati, otkrivaš ga i sam dok ga radiš, ali kada je unutar namera scenariste nejasna ili konfuzna, ona neminovno stvara nerešive čvorove, koje možeš opravdati crtajući samo nekim šarmantnim izletom. To je jednostavno opasno, pošto se ide na sreću. Može biti super, a može biti i grozno, iako si istu volju u crtanje uložio. Kod Tarantina nema toga, ali ima velike količine

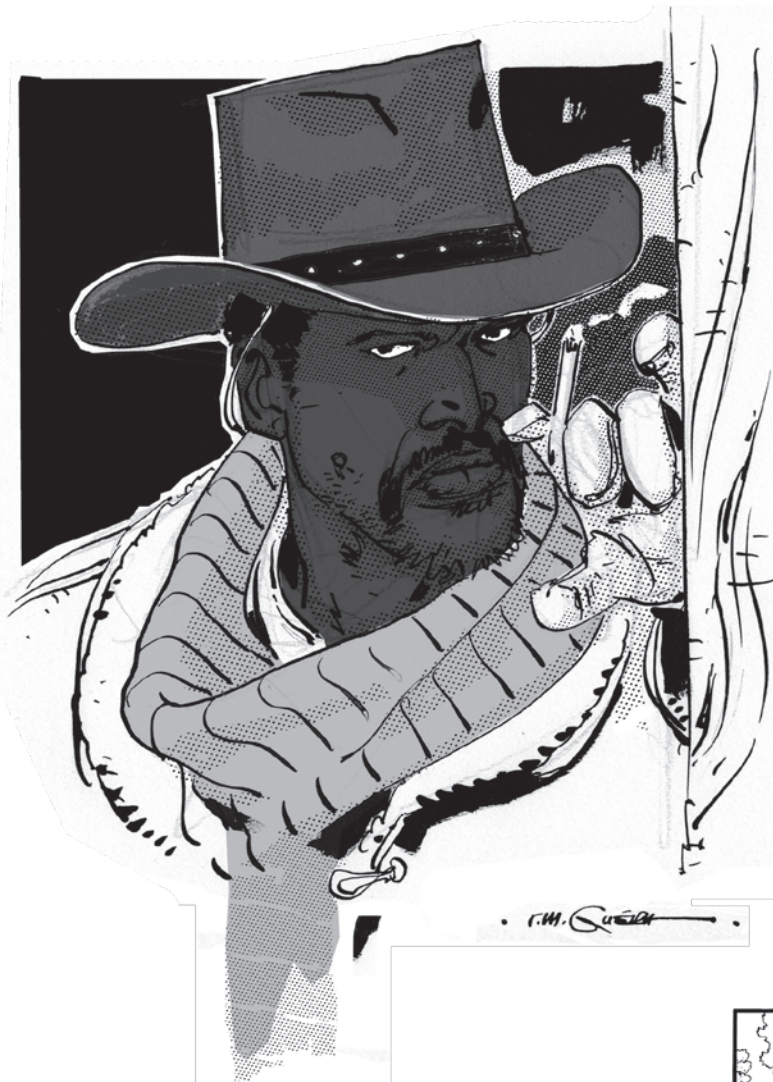

reči. Zadnja trećina druge sveske je urađena kompletno po mojoj improvizaciji, jer se naglo otvorila mogućnost za više strana — a scena je dosta važna, jer tu Đango počinje da oseća samopouzdanje. Prosto je prodisalo sve, to je opšti utisak nas koji radimo. Mene ne plaši njegov scenario, on je kvalitetan predložak, već eventualni nedovoljan broj strana za razvijanje toga na ozbiljan način. To je moja jedina strepnja.

PRESSING: Znam da se do danas nisi sreo s Tarantinom, pa čak ni razgovarao s njim. Koliko ti nedostaje taj direktan kontakt, ta konstantna razmena ideja i vrsta ravnopravnog partnerstva ne samo u vizuelnom, već i u kompletnom „storytelling-u“, koji si imao sa Džejsonom Eronom, scenaristom „Skalpiranih“?

GERA: Ne nedostaje mi, nego mi smeta efikasnosti. To je sve zaista. Prevelike su meni te ekipe ljudi za rad na jednom stripu, pa makar i ovog nivoa, sa svim laskavim interesovanjem. Činjenica je da je promocija veoma ozbiljan i izuzetno naporan deo, i on to sada radi. Meni je dojadilo i ono 4-5 festivala gde sam objašnjavao stalno za redom isto: kako sam zadovoljan završetkom „Skalpiranih“, i šta ću dalje. U Parizu me baš razbila jedna subota kad sam dao devet intervjua za popodne. Jednostavno, počne da te boli glava od istih pitanja i iste obaveze da se iste stvari kažu nanovo i nanovo... A on daje stotine, bukvalno. U svetu filma, to sve pomnoži barem s tri, a obilaze na desetine gradova. Meni bi to bilo užas, tako da zaista razumem svo to njegovo odsustvo, ima veće brige, video table, kaže — ma ovo je super, i ide svojim poslom. Ja sam na početku par puta insistirao da se čujemo, da mi da jasne odgovore na neka pitanja koja sam imao oko scenarija, ali je on tada završavao editovanje i čujem da je čak i jedna scena naknadno snimljena, to su jako stresna stanja. Uradim ja onda to sve po svome, i Redži kaže da je Kventin bukvalno oduševljen. Mene je prestalo da zanima sada šta bi mogao da mi odgovori, cela ta aritmija je zaista naporna. Barem meni. Džim Čedvik će verovatno organizovati nešto da se svi vidimo kad se završi, sada mi je najvažnije da nađem u mesecu barem jedan dan da spavam, čitam, izađem sa porodicom.

PRESSING: Serijal koji si radio više od pet godina,

„Skalpirani“, završen je pre više od pola godine. Ipak, ti ni danas ne možeš da čitaš epizode „Skalpiranih“. Zašto?

GERA: Zato što nekako taj proces nikad nije gotov u mojoj glavi. Treba baš osetna količina vremena da prođe. Uvek mi je nagon da to čitam slabiji od onoga da to radim. Ja sam svestan da to jeste dobro i da je tu nešto što okolo ne vidam baš, ali ja sve to ne vidim samo vizuelno, očima, nego iznutra, meni to stvara neki specifičan osećaj i stav. A kako ćeš da čitaš svoj stav, koji je tvoja realnost? Realnost je neobuhvatljiva okom. Ja sam zadovoljan da to ljude interesuje i da ima mnogo fdbeka, što je lepo i interesantno, i meni je okej da „Skalpirane“ „čitam“ kroz njihove utiske. Zato izbegavam da u razgovoru otkrivam gde greše, a gde ne. Svako gradi svoju stranu ulice, i super.

PRESSING: Hajde da otkrijemo nekoliko ekskluziva. Prva od njih je Gera u „Marvelu“ („Marvel“)! Kako je do toga došlo, i na čemu ćeš raditi?

GERA: Džejson Eron je tu kumovao. On i ja smo hteli da uradim par epizoda „Tora“ („Thor“), kao sekundarni crtač sa Esadom Ribićem, ali em sam ja prezauzet, em bi Esad hteo to sam da završi, i ja to jako poštujem, pošto znam koliko nije prijatno kad drugi rade ono što si ti počeo – „zamene“ za „Skalpirane“ su mi još friške. Esad to stvarno vanserijski radi, najbolje što sam od njega video do današnjeg dana. Džejson je predložio da onda radim naslovne specijalnog izdanja, u „Marvelu“ se oduševili, meni stvarno odgovara i tako... Biće toga još, takođe Džejson i ja imamo ideju za grafičku novelu, skice za to počinjem čim završim „Đanga“. Ove godine će me biti na sve strane. Nove naslovne za francuski tvrdi povez „Skalpiranih“, uradio sam već poglavlje za „Pepeo“ („Ashes“) Aleks De Kampi (Alex de Campi), za „Delkur“ teče „Naježda iz stepe“, naravno „Đango“, a ima i još jedna ekskluziva, scenario „Sudije Dreda“ („Judge Dredd“) za britanski „2000 AD“ dolazi za četiri dana. To bi najkasnije do maja trebalo da bude gotovo.

PRESSING: Za kraj, koliki ti izazov predstavlja da radiš na likovima kao što je „Sudija Dred“, koji su više-manje ikone devete umetnosti?

GERA: Kad ne pišeš sam scenario, sve je ipak u interpretaciji. Ona je snaga i meni izazov, kao džez standard, nije „šta“ nego „kako“... Samo neka krene bas-linija, ja upadam kad osetim...

